

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Wolfgang Huber \ Rendszerrelevancia és válszkrízis. Amiért az egyházban jelen levő rezignáltságot csak innovációval győzhetjük le

Hafenscher Károly \ Isten szolgáló „bevetés” közben. Bevezetés a liturgikus magatartás témájába II.

Johann Gyula \ Hogyan tovább, Imk? Lelkészi közösségek lelkigondozásának dilemmái és lehetőségei az elmúlt harminc év tükrében

D. Szebik Imre \ Százötven éve hunyt el Edvi Illés Pál (1793–1871)

Kedves Olvasó!

„Rendszerrelevánsak”-e még az egyházak? – teszi fel a kérdést tanulmányában Wolfgang Huber. Manapság rendkívüli horderővel bír a társadalmi relevancia fogalma, mert a szociális rendszer egészét érintő figyelemért és elismerésért zajló harc népszerű értékmérője. A rendszerrelevancia hiánya akár az egyházak jelentőségének elvesztésével tehető egyenlővé. E megállapítás azonban teljes mértékben figyelmen kívül hagyja, hogy mióta is méri az egyházak jelentőségét a rendszerszintű relevancia fokmérőjével, és hogy tulajdonképpen mit is kell érteni ezalatt. Ugyanakkor minde nélkül az istentiszteleten felismerhetővé kell tenni, hogy miként akarjuk formálni, őrizni és megújítani egyházunkat: a rezignáltság vagy az innováció lelkével.

A *Bevezetés a liturgikus magatartás témájába* című sorozat a liturgikus gesztusok és mozgások, valamint a testbeszéd mint igehirdetés témakörének bemutatásával folytatódik.

D. Szebik Imre a 150 éve elhunyt Edvi Illés Pál evangélikus esperes, tudós, néprajzkutató, tankönyvíró, az MTA tagjának eddig alig ismert életútját, pedagógiai tevékenységét és teológiai munkásságát tárja az olvasó elé. Tudós lelkész, jó prédikátor, művelt és műveltséget szorgalmazó lelképásztor, a nevelés, a magyar néprajz és pedagógia elkötelezett apostola volt, és – mivel ez a 19. században még lehetséges volt – polihisztor.

Hogyan tovább, lmk? Lelkeszi közösségek lelkigondozásának dilemmái és lehetőségei az elmúlt harminc év tükrében című tanulmányában Johann Gyula így fogalmaz: „Az bizonyos, hogy a lelkeszi közösség sok tekintetben leképezi az egyházi közösségünket. Ha változást szeretnénk, akkor érdemes minél több egyeztetéssel, minél több szempont megismerésével egy olyan együttműködő, szolidáris és irgalmas, folyamatosan kontrollált úton haladnunk, ahol a célokat (...) a közösség jelöli ki, a változást azonban mindenki a maga életében kezdi el.”

Az igehirdetési előkészítők *pünkösdi ünnepétől Szentháromság ünnepe után második vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Májusi számunk szerzői

Bácskai Károly lelkész, tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

D. Szebik Imre nyugalmazott püspök – Budapest

Gabnai Sándor lelkész – Balatonfüred

Hafenschner Károly egyetemi tanár, a zsinat lelkészi elnöke – Budapest

Huber, Wolfgang berlini nyugalmazott püspök – Berlin (Németország)

Johann Gyula lelkész, a Diakóniai Képzési Központ vezetője – Budapest

Koskai Erzsébet lelkész – Egyházaskozár

Nagy Gábor lelkész – Komárom

Ördög Endre igazgató lelkész – Orosháza

Pethő Attila lelkész – Sárvár

Varga Gyöngyi lelkész, tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 7900 Ft; fél évre: 3950 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 133282 121052

Hatalmi szóval

Péld 31,8

■ ÖRDÖG ENDRE

„Nyisd meg szádat a némáért, a mulandó emberek ügyéért!”
(Péld 31,8)

Hatalmi szóval nagyon sok mindent el lehet érni. Leszólni a központból, hogy mi az aktuális irány: ki az új nagyember, mennyiért kell adni az annyit, kit kell kirúgni, kit kell preferálni, kivel illik jóban lenni, ki az, akit békén kell hagyni, és ki az, akinek tapsikolni kell, akármekkora bődületes baromságot is mond vagy tesz. Hatalmi szóval pozíciók szűnnek meg és létesülnek, milliárdok útja vezet erre vagy arra, emberi sorsok törnek derékba minden tiszteletre méltó értékük ellenére, és emelkednek fel mások méltatlanul. Sok rosszízű, rossz emlékű esemény kapcsolódik össze bennünk rövid és hosszabb távú egyéni és történelmi emlékezetünkben ezzel a kifejezéssel: „hatalmi szóval”. Mert ha a hatalmasok megszólalnak, mindenki figyel, és a hallgatóság értelmez, a sorok között olvas, lelkesen bólogat vagy éppen hevesen tiltakozik, kommentál vagy lojálisan álmélgodik, mindenestre pozicionálja magát az elhangzott szavak kapcsán. Egyént és társadalmat, belsőt és külső kapcsolatokat mindig megmozgat és átrendez a hatalmi szó.

Leműél fiam, ha kinyitod a szádat, tudd, hogy mikor teszed ezt igazán jól! Amikor azokért szólsz, akik erőtlenek, képtelenek megvédeni magukat, amikor másokért kell kiállnod: akkor szólj! Itt, a Példabeszédekben ez nem egyszerűen röpke pillantás az anyai bölcsesség megcsillanásába: egy király kapja az irányt, hogy merre szól jól a hatalmi szó. A jó irány egyértelműen a rászorulókat, a gyengéket, a rábízottakat felé mutat. A hatalmi szó ereje nem abban van, hogy milliókhoz eljut, hogy félelmet vagy szorongást ébreszt, hogy tűzön-vízen keresztül is úgy lesz, ahogyan az erősebb akarja. Leműél anyja szerint az erős ember, a hatalom birtokosa akkor erős igazán szavával, ha azzal felel, segít, méltóságot ad mások számára is. Nem autoriter ókori keleti uralkodók stílusa ez: kicsillan a kor átlagából, mert ez nem egyszerűen emberi bölcsesség, hanem Isten bölcsessége.

Isten hatalmának szava nem kevesebbet hozott létre,

mint az egész teremtett világot a maga tökéletességében, teljességében. A semmiből valamit hozott létre, a hatalmi szó az élet forrásává lett. Ennek a szónak a hitelességét kérdőjelezte meg az ember, amikor úgy gondolta, hogy nem bízhat benne. Erről a szóról kezdett el torzulni a gondolata, a véleménye, erről a szóról gondolta, hogy elnyomja, hogy eltitkol előle valamit, hogy a hatalmi pozíció kisebbé teszi őt, mint amekkora lehetne. És ettől a végzetes pillanattól kezdve a hatalmi szó mindig hordoz valami negatív, valami taszító tartalmat. Pedig az igazi hatalmi szó a semmi helyett életet, az üresség helyett értelmet, a nem létező helyett a lét csodáját teremtette. Leműél anyjának tanácsa ebből ad vissza valamit, átsejlik rajta a lényeg, a hatalom igazi, isteni természete: tégy a másikért, a gyengéért, a rászorulóért. Teremts, adj újból jót, igazat, szepet!

Amikor pedig a hatalom igazi, isteni természete testet öltött, akkor csodák történtek. Vakok láttak, sánták jártak, éhezők jóllaktak, életük értelmét nem lelők utat találtak, emberi méltóságuktól megfosztottak újra embernek érezhették magukat. Mert a király megszólalt a némákért, a mulandó emberek ügyéért. Mert amikor már csak az volt hátra, ő mondta ki minden néma helyett a beljűk szorult, daczból vagy félelemből soha ki nem mondott, a saját felelősséget az Istenre toló, de mégis őt kereső kétségbeesett kiáltást: „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*” A legnagyobb király a legnagyobb mélységben már nem csak egyszerűen értem emel szót: helyettem beszél. Hogy nyelvem megoldódjon, hogy félelmem elmúljon, hogy a hatalom régen várt szavába bekapcsolódva egyre hangosabban követeljem: legyünk újra együtt! Teremtő és teremtmény, Isten és ember, ég és föld: mert csak így teljes az élet.

Ma rajtunk keresztül szól a némáért, a mulandó emberek ügyéért. Amikor róla szólunk, amikor az ő nevében nyitjuk meg a szánkat, csak azokért tehetjük, csak akkor tehetjük, amikor az Istenhez szólás, a vele való kapcsolat ajándékát akarjuk megmutatni, odaadni a körülöttünk álló némáknak, mulandóknak. Akik között az első én vagyok...

Rendszerrelevancia és válszkrízis

Amiért az egyházban jelen levő rezignáltságot csak innovációval győzhetjük le

■ WOLFGANG HUBER

„Rendszerrelevánsak”-e még az egyházak? Manapság nagy jelentőséget tulajdonítanak ennek a kérdésnek, mert a rendszerszintű relevancia „a figyelemért és elismerésért zajló társadalmi harcban új értékmérőnek” számít, ahogyan Ulrich KÖRTNER fogalmazott 2020 júniusában a *Christ & Weltben*. A rendszerrelevancia hiányát ezért az egyházak jelentőségének elvesztésével teszik egyenlővé. E megállapítás azonban teljes mértékben figyelmen kívül hagyja, hogy mióta is mérik az egyházak jelentőségét a rendszerszintű relevancia fokmérőjével, és hogy tulajdonképpen mit is kell érteni ezalatt.

Téves viták a rendszerrelevanciáról

Ezt az angol-amerikai nyelvterületen használt fogalmat a német kontextusba történő átvételkor érdekesen fordították le. Az alapul szolgáló angol kifejezés magyarra fordítva így hangzik: „szisztematikusan fontos” (systematically important, ugyanez németül: für das System wichtig, azaz a rendszer számára fontos). Ez egészen mást jelent, mint az, hogy rendszerszinten releváns. Azok a szervezetek vagy szereplők nevezhetők fontosnak, amelyek nélkül a rendszer egészét összeomlás fenyegetné. Azok a szervezetek vagy szereplők pedig relevánsnak nevezhetők, amelyek a rendszer fenntartásához jelentős részben hozzájárulnak.

Rendszer alatt mindenekelőtt a gazdasági rendszert értették; egy résztvevő súlyát ebben a rendszerben akkor értékelték nagyra, ha ennek az egy résztvevőnek az összeomlása veszélyeztette az egész rendszert. Azok a piaci szereplők

érvényesültek tehát „rendszerszinten fontosnak”, amelyek összeomlása maga után vonta az egész rendszerét is.

A kifejezés Amerikán kívül a 2007 és 2009 között zajló pénzügyi piaci válság alatt vált használatossá. Ezt a fogalmat Németországban nemcsak hogy problematikus fordították le, hanem ráadásul még jogilag is rögzítették. Azt, hogy egy pénzügyi piaci válság idején mely szereplők relevánsak a rendszer számára, a németországi pénzügyi szolgáltatások felügyeletének intézete (BaFin) és a szövetségi bank állapítja meg egyetértőleg.

A Covid19-vírushelyzet miatt a fogalomnak egy újfajta használata került előtérbe, amelynek kiindulópontja a 2009-ben elindult kezdeményezés, a kritikus infrastruktúrák azonosítása volt (KRITIS). A hivatalos, kormány által meghatározott definíció szerint ezek „az állami közosság szempontjából azok a jelentős szereppel bíró szervezetek és intézmények, amelyek kiesése vagy a működésükben beálló korlátozottság miatt hosszan tartó zavar keletkezik az ellátásban, a közbiztonságban, vagy más drámai következmények léphetnek fel”.

Épületek igen, istentiszteletek nem

Németországban az energiagazdálkodási, információ-technikai és telekommunikációs, szállítási és közlekedési, egészségügyi, vízügyi, élelmezésügyi, pénzügyi és biztosítási, állami és igazgatási, valamint a média és a kultúra területéhez tartozó szervezeteket és intézményeket a kritikus infrastruktúrákhoz sorolják. Az elmúlt évek legfontosabb változtatásai, hogy az ellátás területét három részre osztották fel, úgymint egészség-, víz- és élelmezésügyi, valamint megjelent a média és a kultúra mint új szegmens. Ezzel a kríziskommunikációban nélkülözhetetlen rádió, televízió és a sajtó mellett a szimbolikus jelentőségű építészeti al-

* Eredetileg megjelent: HUBER, Wolfgang 2020. Systemrelevanz und Resonanzkrise. Warum wir der Resignation in der Kirche nur mit Innovation begegnen können. *Zeitzeichen.net*, október 13. <https://zeitzeichen.net/node/8594>.

kötásokat és fontos kulturális javakat is a kritikus infrastruktúra részeként jelölték meg. A szimbolikus jelentőségű templomok, továbbá a diakónia egészségügyi szempontból releváns szolgáltatásai a vészolt irányelvek alapján a kritikus infrastruktúrákhoz számolhatók. Különösen feltűnő, hogy ebben az összefüggésben nem esik szó oktatásról és tudományról, de istentiszteletről és lelkigondozásról sem.

Az az egyházi kontextusban megszokott kijelentés, hogy az egyházak rendszerszinten „többé nem” relevánsak, a rendszerszintű relevanciáról folytatott vita eredetére és lefolyására való tekintettel teljesen értelmetlen. Jól lehet az ágazatok és ezek különösen is nélkülözhetetlen tevékenységei leírásának hozzáférhető listái részleteiben eltérnek egymástól, nem létezik olyan lista, amelyen az egyházak a rendszerszinten releváns területekhez tartoztak volna, ahonnan később törölték őket. Ezért az a tézis, miszerint a koronavírus-krízis kezdete óta az egyházak nem tartoznának a rendszerszinten releváns területek közé, jó példája a protestáns „önlekiicsinylésre” való hajlamnak, amelyet egyesek tévesen a keresztény alázatosság megnyilvánulásának tartanak; ez azonban inkább a keresztény mazochizmus egy példája.

Ezen túlmenően igencsak kérdéses, helyesen cselekszenek-e az egyházak, ha társadalmi nélkülözhetetlenségüket azzal igyekeznek bizonyítani, hogy a „kritikus infrastruktúra” körébe való tartozásért szállnak harcba. Az evangélium hirdetése és a lelkigondozás nem „kritikus infrastruktúra”. Ezek esetében a vallás és a hit szabadságáról van szó. Ez volt az a mérce, amelyhez 2020 nagypéntekén, április 10-én a szövetségi alkotmánybíróság a döntését igazította. Az egészségügyi megelőzés követelményeit helyezték a mérleg egyik, a hit- és vallásszabadságot a másik serpenyőjébe. A szövetségi alkotmánybíróság hangsúlyozta ennek az alapjognak a fontosságát. A vallás és a hit szabadsága az emberi jogok körébe tartozik, mert ezek az emberi élet alapvető kérdéseit érintik. Ezért óvják ezt a szabadságot, mert ez az ember egzisztenciájáról szól. Teológiai perspektívából nézve: az evangélium nem rendszerszinten, hanem egzisztenciálisan releváns. Az, hogy hitet, reményt és szeretetet ébreszt, nem a rendszerért, hanem az emberekért történik. Hogy bizakodva élnek és megvigasztalva halnak meg, hogy krízis és katasztrófa idején nem csüggednek el, hanem Istennek a lelkiismeret vizsgálatára és az újrakezdésre való ösztönzését látják mindebben: ez a lényeg.

Jobb lenne, ha egyházunkban kevesebbet gondolkodnánk a rendszerszinten való relevanciáról és többet beszél-nénk a keresztény hitnek az életben való jelentőségéről, és mindezt megtapasztalhatóvá tennénk. Mert Jézus Krisztus egyháza nem társadalmi szervezet, amely nélkülözhetetlen a rendszer működése szempontjából, hanem emberek olyan közössége, amely az evangélium üzenetén, a szentségek ünneplésén és a kölcsönös támogatáson keresztül hitet ébreszt, megerősíti a reményt, és szeretetre bátorít.

Egyház válszkrízisben

Az egyház rendszerrelevanciája elvesztésének diagnózisához sokkal közelebb áll az egyház válszkrízisének megá-lapítása. Szokatlan gondolat, hogy a jelenlegi egyházi krízistudatot a válszkrízisre vezessük rá. Továbbra is sokkal megszokottabb, hogy az egyháztagság csökkenő lélekszámát és az egyházra irányuló közfigyelem elvesztését a szekularizáció kísérőjelenségeként értelmezzük. A szekularizációt pedig olyan folyamatként látjuk, amelynek során a vallás elveszíti jelentőségét a személyes és a közösségi életben egyaránt.

Ennek az elképzelésnek ellentmond az a tény, hogy a világ népességében a valláshoz kötődő emberek száma emelkedik, miközben a valláshoz nem kötődő emberek aránya globálisan szemlélve csökken.

A Pew Research Center előrejelzései szerint a vallás nélküliek száma a 21. század közepére 16%-ról 13%-ra esik vissza. Ma Németországban a valláshoz nem kötődő emberek számát kb. 35-40%-ra teszik; de lehetséges, hogy ez az arány a 21. század közepére tovább emelkedik.

Világviszonylatban nézve a kereszténység és az iszlám a két legnagyobb vallás; követőik száma egyre növekszik. Különösképpen tagjainak aktuálisan magasabb születésszáma miatt érvényes ez jobban az iszlámra, mint a kereszténységre; az évszázad közepére 2,92 milliárd kereszténnyel és 2,75 milliárd muszlimmal lehet számolni a földön. A század közepéig előreláthatólag az európai országokban is növekedni fog a muzulmánok aránya a népesség körében, Németországban várhatóan 5%-ról 10%-ra fog növekedni a muszlimok számaránya a teljes népességre vetítve. Nemcsak globális szempontból, hanem a német állapotokra nézve sem jellemezhető a „szekuláris társadalom” fogalmával megfelelően a vallási és világnézeti helyzet. Sokkal helytállóbb „vallási és világnézeti szempontból plurális társadalomról” beszélni.

A válság, amelyben egyházaink jelenleg találják magukat, semmiképpen sem bagatellizálható el a szekuláris társadalom és a szekuláris korszak tézisének való ellentmondással. Én azonban nem szekuláris krízisként, hanem válszkrízisként interpretálok ezt a válságot.

Agresszív hozzáférés

Gerd THEISSEN teológus már sok éve egyfajta választéológia mellett foglal állást, és nemrég új könyvben foglalta össze ezzel kapcsolatos munkáját (2020). Másrészt Hartmut ROSA szociológus hozta újra be a köztudatba a válszkrízis (rezonancia) fogalmát (2016). Ő kétféle módját különbözteti meg annak, hogy hogyan viszonyulnak az emberek a világhoz: az egyiket a (dolgok vagy a másik ember fölött való) rendelkezés igénye határozza meg, a másikat a köl-

csönös kapcsolódás és válaszkészség (rezonancia) jellemzi. A valami feletti rendelkezés hatalma, a birtoklás e módja az újkorban nem várt diadalmenetben győzedelmeskedett. Ez formálja a tudományos haladás nagyszerű eredményeit, a technológiai innovációt és a jólét fejlődését. Mégis problematikus, ha a világhoz való hozzáférésnek csak az ezekkel a sikerekkel összefüggő, agresszív módját tekintjük az egyetlen lehetséges viszonyulásnak. Így ugyanis az olyan életösszefüggések, amelyek nem illenek bele ebbe a sémába, alárendelődnek annak.

A vallás és a hit olyan területek, amelyekre nézve ennek az alá-fölé rendeltségi viszonynak különösen nyugtalanító következményei vannak. Mert akkor a hitbéli közösekéket is csak abból a szempontból ítéljük meg, hogy milyen hatást gyakorolnak, nem pedig aszerint, hogy miről tanúskodnak. Egy Földközi-tengeren úszó hajó egy teljes évre a hatékony egyházi tevékenység megtestesítőjévé válik Németországban,¹ amely mögött a 13 552 evangélikus gyülekezetben megtartott istentiszteletek a köztudatban a jelentéktelenségbe süllyednek. A különbség a ható és az ábrázoló cselekvés között, amelyre a 19. századi evangélikus egyházatya, Friedrich Schleiermacher az egyházi cselekvés értelmezését felépítette, eltűnik.

A világhoz való viszonyulásnak Hartmut Rosa megkülönbözteti egy másik módját, amely nem a dolgok és személyek uralásán és a rájuk való hatás gyakorlásán alapszik: egy olyan kapcsolatot, amely abból indul ki, hogy az ember és a világ eredendően összeköttetésben, viszonyulásban van egymással. Az emberek válaszadó lények nemcsak a többi emberrel való kapcsolatukban, hanem a világgal is, amelyben élnek, és ugyanez igaz Istennel való kapcsolatokra is, amelyben az egésznek az értelme tárul fel számukra. Sőt még önmagukkal kapcsolatban is válaszadó lények. Ugyanis mi, emberek abban különbözünk más élőlényektől, hogy saját magunk felé is elszámolással tartozunk. A tudat, a lélek, az én: az ilyen kifejezésekben jut érvényre, hogy pontosan úgy, ahogy másokkal, magunkkal is kapcsolatban állunk. Nemcsak rendelkezünk a világ felett, amelyben élünk, hanem hagyjuk, hogy az minket is megérintsen. A világ megszólít bennünket, mint az új nap erősödő fénye vagy a távoli horizont látványa a megmászott hegy tetejéről. Erre válaszolunk, ha a világhoz való kapcsolatunkhoz alkotó módon járulunk hozzá, ahogyan csak tudunk: az érzékelés és értelmes cselekvés által, felebarátaink és önmagunk irányában tanúsított figyelemmel. Ha az, amit érzékelünk és az, amit teszünk, megváltoztat bennünket, akkor megérezhetünk valamit a világgal, az emberekkel és Istennel való kölcsönös összeköttetésből.

¹ Huber itt a Németországi Protestáns Egyház (EKD) által társfinanszírozott mentőhajóra, a Földközi-tengeren bajba jutott menekülteket mentő Sea-Watch 4-ra utal. – *A szerk.*

A hozzáférhetetlenség pillanata

A válasz (rezonancia) mint a világgal való kapcsolat magában hordozza a hozzáférhetetlenség pillanatát. Ezt minden nap megtapasztalhatjuk, ha odafigyelve éljük meg a napot, ami soha nem zajlik pont úgy, mint ahogy azt a nap elején elterveztük. Mindig történik valami váratlan, amivel nem számoltunk. Mivel minden nap kezdete a jövő egy kis szelete, mindennap megéljük, hogy a jövő a hozzáférhetetlenség tere. A kis és nagy dolgokban is megéljük ennek a hozzáférhetetlenségnek az ambivalenciáját: a váratlan boldogság és a nem várt fenyegetés közvetlenül egymás mellett jelenik meg.

Idén ünnepezzük a német összetartozás harmincéves jubileumát, a legnagyobb kollektív boldogságot, amelyet a mi generációnk átélt; de teljesen máshogy ünnepezzük, mint ahogy elterveztük, mert egy világvjárvány tart minket fogságban, amellyel senki nem számolhatott. Az egyik és a másik esetben is az a feladatunk, hogy elfogadjuk a hozzáférhetetlenséget, Istenben való bizalommal álljunk hozzá, és a felelős cselekvésre való kihívásként fogjuk fel azt.

Azonban egy ilyen, a világgal fennálló, rezonanciára épülő kapcsolatot az egyén nem tud egymaga kiépíteni. Csak másokkal együtt lehetünk otthon ebben a világban, csak így tudjuk érzékelni azt, hatni rá és megtapasztalni benne a változásokat. Ám az intézmények, amelyekben közösségi élményeket szerzünk, amelyek által otthonosan érezzük magunkat környezetünkben, gyakran töredékesen végzik feladatukat. Ez nem csak az egyházak problémája.

A kultúra- és médiatudós, Felix STALDER írja a digitális kultúrájáról 2016-ban megjelent könyvében: „Az ember számára lehetetlen egy összetett környezetben egyénként orientálódni. A jelentőség vagy a cselekvőképesség is csak másokkal kölcsönhatásban tud létrejönni, megszilárdulni, alakulni. [...] Majdnem ötven éve megfigyelhető, hogy a hagyományos – vagyis hierarchikus-bürokratikus módon szervezett – civil társadalmi intézmények, mint a bevett egyházak, szakszervezetek, politikai pártok és mindenfajta egyesületek folyamatosan veszítik el tagjaikat. Ezzel egyidejűleg csökken az általuk meghatározott identitásoknak, családképnek és életpályáknak a kötelező érvénye.”

A társadalom atomizálódása

Ebben az összefüggésben Stalder Ulrich Beckhez kapcsolódva az individualizálás folyamata felé mozdul, amely folyamat arra buzdítja az egyént, hogy önmaga legyen saját életének cselekvési és tervezési középpontja – ami azzal jár, hogy minden hozzáférhetetlenséggel, amellyel ezen az

úton találkozunk, saját magának kell elszámolnia. Egy olyan politikai koncepció, amely az önmeghatározást az egyéni felelősség szintjére emeli (amire gyakran a neoliberalizmus fogalmát használják), növeli a társadalom individualizációját és atomjaira hullását.

A társadalmi csoportok és rétegek egymástól való eltávolodása az egyház számára kihívásnak bizonyulhat, amely tovább terjed és mélyebbre hatol, mint az a kihívás, amelyet általában a szekularizáció fogalmával írnak le. A szervezeti forma statikus homogenitása és egy homogén „egyesületi egyház” ideálja, amely a rétegződött társadalom előfeltételén alapszik, feszültségben áll az egyháznak egy funkcionálisan differenciált társadalom által megkívánt tevékenységével, amelyben már nem a lakhelyünk, a falu vagy a városrész az életünk alapvető térbeli vonatkoztatási pontja.

Az új kihívások tehát nem állnak ellentétben azzal a belátással, hogy a kereszténységhez kötődő embereknek szükségük van egy helyi gyülekezetre. Inkább az a kérdés, hogy ez a helyi gyülekezet mindenkor a lakóhelyhez kötött-e, és hogy a különböző gyülekezeteknek profiljukban és programjukban hasonlítaniuk kell-e. Nem lehetnének-e a parókiálisan szervezett gyülekezetek mellett „hálózatos” gyülekezetek, amelyekhez különböző lakóhelyről származó emberek átmenetileg vagy akár hosszabb ideig tartoznak, továbbá „profilgyülekezetek”, amelyeket diakóniai, kulturális vagy más súlypontok határoznak meg?

A 13 552 evangélikus gyülekezet Németországban, az evangélikus diakónia 11 874 járó- és 7067 fekvőbetegeket ellátó intézménye, továbbá számos egyházi vagy egyház közeli intézmény és kezdeményezés: ezek azok a helyszínek, szervezetek, amelyeken és amelyek által a Németországi Protestáns Egyház tevékenykedik.

Tévedés lenne azt képzelni, hogy minden ilyen intézmény vagy akár csak egy részük számára létezik egy mesterterv, amely továbbfejlődésük kulcsa. Nagyon fontos azonban szem előtt tartani, hogy az emberek egyházzal való kapcsolata – gyakran azoké is, akik egyáltalán nem tartoznak egyházhhoz – helyhez és személyhez kötött. A helyi lelkésznek és lelkészek, illetve a templom mint helyi központ – azok számára is, akik egyáltalán nem tartoznak az egyházhhoz – ugyanúgy kapcsolódási pont marad, mint ahogy az egyházkerületi intézményekben és diakóniai vállalkozásokban végzett segítő szolgálat is jelzi, hogy a hit, a remény és a szeretet kéz a kézben jár. De emellett az egység szellemére, közösen meghatározott célokra és a jó gyakorlat kötelező mércéire is nagy szükség lenne. Ez azonban egy hierarchikus-bürokratikus intézményrendszer merev eljárásrendjében nem valósulhat meg, hanem a cselekvési módok rugalmas mozgásteret szükséges hozzá a kínálat sokfélesége és a világosan lefektetett alapelvek között.

Kiutak a krízisből

Manapság az egyház jövőbeni útjairól szóló vitákban újra és újra kétféle egyházi mintával találkozhatunk. Az egyik a változást hangsúlyozza mint alapvető, a másik azt a fel fogást, hogy „a változás bonyolult”. Hogyan illeszkedik egymáshoz a kettő?

Először is vitatom a változás mint alapvető tételét. Azt gyaníthatnánk, hogy ez egy reformátori alapvetés új köntösben: *ecclesia semper reformanda* (az egyház mindig megújításra szorul). Ezt a tételt azonban hiába keresnénk a reformáció korabeli iratokban. Ebben a formában először Karl Barth fogalmazta meg, majd őt követve Hans Küng tette népszerűvé. Reformátori értelemben pedig csak akkor beszélhetnénk az egyház folytonos reformációjáról, ha Istent látnánk Krisztus által a Lélekben mint az egyház reformátorát, és nem képzelnénk azt, hogy mi vagyunk elhívva az egyház folytonos megreformálására, vagy hogy egyáltalán képesek vagyunk erre.

Ez a belátás hozzásegít ahhoz, hogy a másik mondatot józanul körüljárjuk: a változás bonyolult. Mi, emberek rá vagyunk szorulva, hogy tájékozódjunk ebben a világban. Ez a hitre is érvényes. Azok, akik megbíznak a meghatározott formákban, nem akarják azokat elengedni, mert az otthonosság érzése kötődik hozzájuk. De előfordul, hogy ez az otthonosságérzés az újonnan érkezőknek nem tárul fel könnyen. Inkább az etióp kincstárnok helyzetében vannak, aki a Jeruzsálemből való visszaútján a frissen megvásárolt bibliai szövegeket olvassa, és Fülöp apostol megkérdezi tőle: „Érted is, amit olvasol?” Mire a kincstárnok, mint tudjuk, így válaszol: „Hogyan érthetném, ha valaki meg nem magyarázza?” Ki vezeti be ma az egyházi életben járatlanokat az istentisztelet örömeibe? Ez azt feltételezhetné, hogy meg vannak hívva az istentiszteletre, és ott üdvözlük őket mint újonnan érkezőket. Bár én egy világra nyitott városban élek, ilyen azonban nagyon ritkán tapasztalok.

Istentisztelet a középpontban

A megújulásra tett erőfeszítéseink középpontjában az istentiszteleteknek kellene állnia, két okból is. Először is azért, mert az istentiszteleten tapasztalhatjuk meg, hogy Isten gondoskodik rólunk, megújítja életünket, megszabadít kicsinyhitűségünkől, képessé tesz arra, hogy reagáljunk a világra, amelyben élünk. Másrészt azért, mert korunk hektikus, változásra készítő nyomását enyhíti az istentisztelet nyugalma: benne a megőrzés és a változás összetartozik, nem pedig egymásnak feszül.

Ezért kell mindenekelőtt az istentiszteleten felismerhetővé tenni, hogy mégis milyen lélekkel akarjuk formálni, őrizni és megújítani egyházunkat: a rezignáltság vagy az innováció lelkével?

A *rezignáció* eredeti katonai fogalma azt jelzi, hogy hátrébb helyezük a hadijelvényt, egy kisebb területen többé-kevésbé otthonosan berendezkedünk, míg ez a terület még kisebb nem lesz, ami újabb visszavonulási reakciót von maga után.

Ilyen rezignált stílust ott látok, ahol az egyháztagok számáról szóló vita határozza meg az egyházi önképet. Ekkor nem a feladatok kerülnek a középpontba, amelyek végzésére az egyház létrejött: az evangéliumot továbbadni a következő generációnak, odaállni a magányt, szomorúságot és szükségét szenvedő felebarátunk mellé, hozzájárulni ahhoz, hogy az emberek bizakodóan éljenek és megvigasztalva haljanak meg. Az ilyen rezignált egyházi közösségekben az a felszólítás lesz iránymutató, hogy az egyház kisebbé válását el kell fogadni, a nyilvánosság felé pedig mindig adagolni kell valami jelet, ami által észrevehetőnek lehet maradni.

A rezignációval az innovációt állítottam szembe. Az innováció fogalma, amelynek jelentése az idők során a technológiai fejlődésre és ennek gazdasági alkalmazására szűkölt, azt is jelenti: hagyjuk, hogy Isten Lelke megújítson bennünket, és nem félünk ehhez új formákat keresni és kezdeményezéseket indítani.

Éppen a koronavírus okozta krízishelyzet első hetében tapasztaltam meg ezt az innovációs hajtóerőt a mi egyházunkban. A gyülekezetek nagy része, amelyeknek egyik napról a másikra fel kellett függeszteniük vasárnapi istentiszteleteiket, bámulatos gyorsasággal találta meg az utat gyülekezeti tagjaihoz a digitális eszközökön keresztül. Vasárnapi áhítatokat ajánlottak, amelyek koncentrált tömörsége, a bennük kifejeződő emberi törődés és intenzív lelkeség meggyőző volt. Ezeket a felkínált lelki tartalmakat gyakran több ember vette igénybe, mint ahányan rendszeresen járnak templomba vasárnaponként.

Természetesen továbbra is érvényes, hogy az úrvacsorát nem lehet digitálisan venni, és hogy az istentiszteletet mint „jelenléti alkalmat” ez nem helyettesíti. A koronavírus-krízis alatt azonban néhány istentiszteletet „élőben” is megéltem – a higiénias előírások konzekvens betartása mellett –, amelyeket pontosan az a spirituális összeszedettség, világosan átadott üzenet és gondos időbeosztás jellemezett, amelyre már régóta vágytam.

Amit az istentisztelet példáján illusztráltam, az az egyházi élet más területein is érvényesülhet. A célokat, amelyek felé javaslataim mutatnak, azoknak a céloknak az apró módosításaival szeretném megfogalmazni, amelyeket 2006-ban az *Egyház és szabadság* című innovatív előterjesztésünkben papírra vetettünk.² Az alapvető megfontolásokat továbbra is helyesnek tartom:

1. Az egyháznak a jövő felé vezető útján két alapvető irány között kell választania:

- Megtartja az eddigi struktúrákat az eddigi tevékenységek egyenletes, „igazságos” leépítésével, amelynek eredményeként bizonyos területeken rendszertelen egybeolvadások jönnek létre, máshol gyakorlatilag fehér foltok alakulnak ki;
 - Vagy aktívan átszervezi és új irányba állítja az az egyházi munkát, tudatosan koncentrálva a jövőre nézve jelentős munkaterületekre és a missziói lehetőségekre.
2. Ebben négy alapelvnek kell irányadónak lennie:
- Egyfajta lelkeségi profilt kell mutatni széles kínálat helyett. Nem kell minden gyülekezetnek mindent csinálnia. A hangsúly megfogalmazása sokkal fontosabb, mint a válaszlehetőségek és a minőség széles választéka. Meg kell vizsgálni, hogy mi az, ami beválik, és mi az, ami nem. Olyan célokat kell kijelölni, amelyeknek a megvalósulását vizsgálni lehet.
 - A formák rugalmasságára van szükség a struktúrákhoz való ragaszkodás helyett. Egy olyan koncepció, amely a meglévő adottságokhoz (karizmákhoz) igazodik, hasznosabb, mint egy olyan, amely az adott struktúrát használja mércének.
 - Kifelé fordulás az „önellátás” helyett. Még egy vallási szempontból plurális társadalomban sem húzódnak vissza az egyház önmagába. Népegyház marad a *Barmeni teológiai nyilatkozat* értelmében: Isten ingyen kegyelmének üzenetét kell hirdetnie minden embernek.
 - A jó gyakorlat ragadós. Az egyházi tevékenység minősége, a munkatársak megfelelő képzése, oktatása és kísérése, de ugyanígy az önkéntes munka igénybevétele, támogatása és értékelése is nagy figyelmet igényel.

Egy olyan egyház, amely ilyen módon növeli válasz-készségét (rezonanciáját), értelmesebb célt tűz ki maga elé, mint ha visszakövetelné rendszerrelevanciáját. Mert nem a rendszer számára való relevanciája határozza meg a nyilvánosságban való helyét, hanem az, hogy a hit szabadsága testet ölthet benne.

Hivatkozott művek

- KÖRTNER, Ulrich H. J. 2020. Der Glaube ist kein Muss. *Die Zeit, Christ & Welt*, 24. sz., június 5. Web: <https://www.zeit.de/2020/24/kirche-glauben-zwang-freiheit-systemrelevanz-coronavirus>.
- ROSA, Hartmut 2016. *Resonanz. Eine Soziologie der Weltbeziehung*. Suhrkamp, Berlin.
- STALDER, Felix 2016. *Kultur der Digitalität*. Suhrkamp, Berlin.
- THEISSEN, Gerd 2020. *Resonanztheologie. Beiträge zu einer polyphonen Bibelhermeneutik*. 2. köt. *Gott – Christus – Geist*. LIT Verlag, Münster. (Beiträge zum Verstehen der Bibel 43.)

² https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/kirche-der-freiheit.pdf.

Isten szolgái „bevetés” közben

Bevezetés a liturgikus magatartás témájába II.

■ HAFENSCHER KÁROLY

Liturgikus gesztusok és mozgások. A liturgikus testbeszéd mint igehirdetés

1. Bevonulás

Az élet mint út metaforája természetesen megjelenik a keresztény liturgiában is. A lineáris keresztény időszemlélet is azt sugallja, hogy valahonnan valahová tartunk. A születéstől a halálig, a teremtéstől a megváltáson át a beteljesülésig, az istennélküliségből Istenhez. A Szentírás gyakran beszél arról, hogy Isten választott népe vándorló nép. Az ószövetségi zsidóság a pusztában vándorolt az egyiptomi kivonulás után, és az új szövetség népe is úton van. A Zsidókhoz írt levél valójában Isten úton levő népének vigasztalása. Úton lenni – ez Isten népének létformája. A cél eljutni magához Istenhez.

Az Ószövetség reménysége, hogy Isten népe bevonulhat az ígért földjére; az Újszövetség perspektívája, hogy Isten vándorló népe eljut az örök hazába, Isten országába. Az egyház előképe az emmausi tanítványok története: amikor a csüggedt tanítványok úton vannak, Jézus mellük szegődik, s együtt jutnak el a célpontjukig, Emmausig. Itt felismerik őt a kenyér megtöréséről, s ekkor tudatosul bennük, hogy Jézus feltámadt. Az Emmausba megtett utat a Jeruzsálembé való visszatérés követi, de ez már új út egy távolabbi cél felé. Jézus bevonulása Jeruzsálembé nyitánya annak az eseménysorozatnak, amely megváltoztatja a világot, amikor a megszokott menetirány – az életből a halálba – az ellenkezőjére fordul: út a halálból az életbe. Ehhez azonban Jézusnak először be kell vonulnia Jeruzsálembé.

A bevonulás biblikus értelme mellett számos példát lehetne hozni az egyetemes történelemből és azon belül a kultúrtörténetből arra, hogy mit is jelent ez a menet, ez a folyamat, ez az irány.

A liturgikus gondolkodás kialakította a Krisztus elé való bevonulás fizikai és lelki menetét. Jó, ha a lelkész a templomajtóból indulva vonul be a szolgálatra, végigjárva az „élet útját” jelentő utat a bejárattól (tradicionálisan ez volt a keresztelés helye); az út az oltárig vezet, amely Krisztus jelenvalóságát jelképezi, s egyben kettős értelmet is hordozó hely: a felkelő nap mindig Krisztus feltámadását jelenti, az apszis pedig a megérkezést a mindenható Úr, a Pantokrátor elé, aki megítél élőket és holtakat. A nyugati kapuból indul a bevonuló kelet felé. A mindennapok „menete”

pont fordított: napkeltétől napnyugtáig. A felkelő naptól, az élettől az elmúlás felé, a halálba. A keresztény életút – s ezt az utat szimbolizálja a templom – a halálból az életbe vezet. A hanyatló világból az új teremtés világába. A bevonulás teológiai háttere innen értelmezhető. (A bevonulás előtt a templomkapuban már megvan az első személyes találkozási lehetőség a gyülekezettel.)

Jó, ha a lelkész nem egyedül, hanem a szolgálattevők közössége együtt vonul be: lelkész, liturgus, igehirdető, lektor(ok), imádkozók, felügyelő, presbiter(ek). Az oltár előtt meg lehet állni egy főhajtásnyi imádságra. Néhány gyülekezetben ehhez az imádsághoz az oltárrácsnál letérdelnek a szolgálattevők. Szlovák ajkú gyülekezeteinkben ismert az a szokás, hogy a bevonuló lelkész rögtön az oltárhoz megy, ott letérdel, és mondja vagy énekl, legtöbb esetben intonálja azt a térdeplő imádságot, amely állandó dallammal, de nemegyszer az egyházi esztendőnek megfelelő betétekkel könyörög a Szentlélek segítségéért.

Tanítsuk meg a gyülekezetet arra, hogy felállva fogadja a bevonuló szolgálattevőket. Ez nem a lelkésznek mint embernek szól, hiszen ő is egy a gyülekezet tagjai közül, hanem a tisztének és a szolgálatának. Ez különös értelmet nyer ott, ahol van bevonulási kereszt, vagy keleti mintára a szolgáló lelkész felemelve behozza magával a Krisztust jelképező evangéliumskönyvet vagy teljes Bibliát. (Így válik Christophorosszá, azaz Krisztus-hordozóvá.)

Külön funkciója van az ünnepi alkalmak bevonulási rítusának (például lelkézszentelés, püspök szolgálatba állítása, lelkésziktatás, templomszentelés stb.).

Kiemelendő a húsvét hajnali istentisztelet bevonulási szimbolikája. A feltámadás ünnepének kezdetén a templom előtt meggyújtott tűzről gyújtják meg a húsvéti gyertyát, és viszik be a sötét templomba. A templomkapuban állva a gyertyavivő liturgus bekiált a sötét térbe: „Krisztus világossága!” Majd együtt bevonulnak, és viszik a fényt az oltárhoz, ahonnan szétosztják – így világosodik ki a hajnali templom. Ezen a módon válnak a bevonulók fényhordozóvá (igazi, helyes értelemben „Luciferré”).

2. Testtartás

A testbeszéd tudománya tárja elénk, hogy milyen beszédes lehet a testtartásunk. A liturgus dolga, hogy mindent felhasználjon a beszédre, az ige megszólaltatására, azaz a

testtartása is prédikál. Prédikál az igéhez való viszonyáról, az evangélium hiteles képviseléről, arról, hogy személyében kit és mit reprezentál az istentiszteleti közösségben. Ezért a tudatos, megfontoltan kialakított testtartás is az igehirdetés része. A csüggedtséget, az elkeseredettséget, az érdektelenséget, a cinizmust stb. hordozó testtartást nem rejthetjük véka alá. Azok negatív prédikációvá válhatnak, és általuk hitelét veszti a legpozitívabb verbális kommunikációnk is. Ugyanakkor a pozitív testbeszéd, amely örömet, békességet, nyugalmat, reménységet áraszt, megerősítheti az evangélium szóban elmondott üzenetét. A test és a lélek harmóniája megmutatkozik tartásunk és szavunk harmóniájában is. Ha a kettő ellentmondásban áll, akkor rossz képviselői vagyunk a ránk bízott isteni ügynök.

A liturgikus magatartás testtartásban való megnyilvánulása is tudatosságot, alapos megfontolást és kitartó gyakorlást igényel. Akár állunk, akár ülünk, akár térdelünk, akár helyet változtatunk (megyünk), testtartásunk sokat elárul. Másik oldalról közelítve: ez is eszköz, amely megfelelő alkalmazással sokat segít a verbális kommunikációban.

Liturgikus szolgálatra való készülésünk része, hogy a testbeszéd tapasztalatait, felismeréseit, metódusait és gyakorlatait elénk táró szakirodalomba beletekintsünk, s abból ismereteinket gazdagítsuk. A testbeszéd az ember érzelmi állapotának külső leképeződése egy olyan gesztuson vagy mozdulaton keresztül, amely akár tudat alatt is rávilágít az adott személy aktuális érzelmeire. Teológiai értelemben a testbeszéd azonban nemcsak az ember érzelmi állapotának, hanem a hit állapotának, a szolgálati identitásának is a külső leképeződése. Ez azonban nemcsak tesztelésre alkalmas, vagyis hogy egyfajta kontrollként megállapíthassuk, milyen állapotban vagyunk, hanem testbeszédünk önkontrollja és a szemlélők által való megfigyelése motivációja és eredménymérője a tudatos készülésnek, a testbeszéd fejlesztésének, gazdagításának is.

A *fej tartása* sokat elárul: lehet fölényes és alázatos, bizonytalan és túlzottan magabiztos, természetes vagy furcsán ellentéte a megszokottnak. Emelt fővel, lógó orral – ezek magyar nyelvünknek olyan kifejezései, amelyek ismét csak a „beszédés” fejtartásra utalnak. A természetes, egyenesen tartott, szavainkkal és teljes testünk tartásával harmonizáló fejtartás része az Istentől kapott „egyenes beszéd” szolgálatának.

A *szemünk* is sokat elárul nyugtalanságunkról vagy idegességünkéről, arról, hogy hogyan érintett meg minket az ige, és kinek hirdetjük: *ad hominem*, azaz embereknek, rájuk tekintve, velük akár szemkontaktust keresve és tartva, fel-le pislogva vagy megtalálva a helyes arányt arra, hogy mennyit nézünk a kezünkben lévő szövegre, és mennyit a gyülekezetre. Egy pontra koncentrálunk, vagy tekintetünkkel pásztázzuk a gyülekezetet, zavaró módon a templom valamely felső sarkába nézve (ez tönkre tudja tenni az emberi kommunikációt), vagy zavaróan egy személyre figyel-

ve, aki emiatt kényelmetlenül érzi magát. Próbáljuk megtalálni azt az egyensúlyt, ahol az egész gyülekezetet látjuk, és ahol természetes beszélgetőpartnerként egy-egy gyülekezeti tag szemébe is nézhetünk. Ez is gyakorlás kérdése. S a végeredményből le tudja szűrni a gyülekezet, hogy zavarban van-e a lelkész, vagy természetes viselkedéssel él a látás adta lehetőséggel.

Ugyanez vonatkozik a *nyakunk* egyenességére (vagy görbességére), a vállunk vagy a *hátunk* tartására. „Húzd ki magad!” – hangzik az édesanya szava a görbén álló gyerekeknek. „Húzd ki magad, és emberhez méltó egyenes tartással végezd a liturgikus szolgálatot” – hangzik a liturgikus magatartás belső szabálya. Az élet minden terhe alatt „roskadva” is kiegyenesedhetünk. Ahogy az evangélium biztató szava vonatkoztatható a liturgikus szolgálatban állókra: „Amikor pedig ezek elkezdődnek, egyenesedjétek fel, és emeljétek fel a fejetekeket, mert közeledik a megváltásotok.” (Lk 21,28) Megváltott voltunk kifejezője, hirdetője tehát egyenes testtartásunk!

Végtagjaink tartása is külön jelentést hordoz. Ezek részben ösztönös tartások, részben pedig megtanulható, kifejleszhető mozdulatok. Mindegyiknél fontos az önkontroll és a külső kontroll. Hogyan tartjuk kezünket az oltár előtt? Milyen magasságban tartjuk a kezünket és a karunkat például áldás közben, hogyan állunk az oltárnál (terpeszállás – kis és közepes mértékben –, szorosan összezárt lábak) vagy igehirdetés közben a szószéken? Hogyan tudjuk elérni, hogy a gyülekezet számára természetesnek tűnjön a kezünk helyzete (magassága, testünkhöz való távolsága) az áldás idején?

Testtartásunk a környezetünkben levő tárgyakhoz is alkalmazkodik, ez is meghatározza liturgikus magatartásunkat. A liturgust olyan épület, berendezések, szolgálatban használt tárgyak veszik körül, amelyek meghatározzák testtartásunkat – akár mi fogjuk kézbe és használjuk azokat, akár mi támaszkodunk/dőlünk neki a liturgiát végezve. Testméretünkhöz, alkatunkhoz, stílusunkhoz illeszkedően kell kialakítani azt, hogyan állunk az oltár előtt vagy mögött és a szószéken. Hogyan olvasunk fel egy liturgikus szöveget akkor, amikor nincs előttünk semmi, és hogyan akkor, amikor az oltárasztal (mensa) mögött állunk, az olvasópultba (ambó) kapaszkodunk, vagy a szószéken a mellvéd takar minket? A liturgikus berendezések (bútorok) nem kapaszkodásra és támaszkodásra valók, mégis vannak helyzetek, amikor a kezünk megpihenhet az oltárasztal felületén, megfoghatja a szószék mellvédjét vagy az ambó felületét. Ezek kivételes esetek, amelyeket a lelkésznek az adott helyzetben kell mérlegelnie. Ne váljék azonban megszokássá.

A lelkésznek különösen is fontos munkaeszköze a *tükör*. Segít az előkészületben és az önellenőrzésben egyaránt. Legyen minden sekrestyében tükör – lehetőleg minél nagyobb –, amiben akár tetőtől talpig megnézheti magát a lelkész. A tükörben vizsgálhatjuk meg, hogy rendben

van-e liturgikus öltözékünk (Luther-kabát, alba, mőzestábla, stóla), a hajunk, az arcunk; a tükörbe pillantva láthatjuk meg, mennyire görbén vagy nem természetesen állunk; a tükörben kontrollálhatjuk, hogy a keresztvetésünk mennyire szabályos, az áldásra emelt karunk és kezünk tartása illik-e a testméretünkhöz és alkatunkhoz, arányosak-e a mozdulataink, stb. Természetesen a tükör mellett a sekrestyében tartózkodók is segíthetnek hasonló feladatok előkészítésében és ellenőrzésében.

3. Mozgás

Természetesen és ünnepélyesen. Ez az alapszabály. (A liturgikus magatartás sokféle területére igaz alapszabály.) Ezt kell kibontanunk a liturgusok minden tevékenységére. Sokan az istentiszteletet valamiféle állandóságból fakadó mozdulatlansággal párosítják. Pedig az istentisztelet lényege szerint csupa mozgás. Akkor is így van, ha magyar evangélikus istentiszteleteink konkrétan, de általában az európai keresztény liturgiák is igencsak mozgásszegények. *Deus in actu* – mondták a régiek. Isten folyamatosan aktív, cselekszik. Az istentiszteleten is láthatjuk ezt: meghív, megszólít, párbeszédbe von, kezébe vesz, formál, gondolkodásra készítet, megtérésre szólít, tiszteletadásra indít, asztalához hív, és ott vendégül lát, éneket fakaszt a szívünkől az ajkunkra, megáld és útnak indít. Ez a sok mozgásnak és mozgalmas eseménynek csupán egy része.

Ezt a mozgásgazdagságot kell Isten szolgálóinak, azaz a közhasznú tevékenysége (liturgia) munkásainak is reprezentálni. Ezt kell látni és megmutatni az istentiszteleten belüli helyváltoztatásokkal, a különböző helyszínen való különböző műfajú megszólalásokkal. Ezt jelzi a felállás, leülés, letérdelés, kézfelemelés vagy -leengedés, a bevonulás és a kivonulás, a meghajlás, a kézfogás, a megfordulás, a főhajtás vagy a tekintetfelemelés.

Ezekhez olyan mozgáskultúrát kell hozzárendelni, amelynek szabálya a bekezdés elején jelzett: természetes és ünnepélyesség együtt hatása és egyidejűsége.

Isten szolgálóinak esztétikus mozgása már önmagában sokat mondó, akár Istenre mutató tanúságtétellé is válhat. A hanyag, lezser, kusza mozgás pedig rossz tanúskodás.

Amikor a liturgus a „papi padból” *feláll*, annak legyen természetes eleganciája, megfelelő (nem túl gyors, nem túl lassú) tempója, célirányos mozdulata. Normál esetben ezt a gyülekezet észre sem veszi, de a legkisebb eltérés, szokatlan mozdulat már figyelemfelkeltő vagy éppen figyelemelterelő.

Ugyanez vonatkozik a *leülésre*. Ne „beessünk” a padba, hanem méltóságteljesen foglaljunk helyet. Ne babráljunk tárgyakkal, ne pakoljunk, ne mozgolódjunk. Az ülés legyen ülés, amely lezárja az előző liturgikus folyamatot, és amelyből azután sugárzik az előkészítő koncentráció a következő liturgikus tennivalóra, megmozdulásra.

A lelkész is *letérdel* szolgálata folyamán. Akár az istentisztelet kezdetén („térdeplő imádság”), akár többlépcsős helyen, amikor ő maga vesz úrvacsorát. De a liturgia más aktív szereplői is térdelhetnek, ezért érdemes erre a mozdulatra is figyelni. A letérdelés és a fölállás itt is rendezett legyen, de legalább ennyire a térdelés állapota is. A rendezetten tartott lábak, a természetes tartás szükségét talán a térdeplő ember nem is gondolja végig, de hátulról nézve sokat elárul a tartás, s még a cipő tisztasága is jobban látszik... Szintén rendezett mozdulatokra van szükség, amikor a liturgus feláll a térdelésből. Az oltár- és szószék-lépcsőre való fellépésnél pedig meg kell emelni a liturgikus öltözéket, hogy rá ne lépjen.

Ahogy a liturgus *a kezét felemeli vagy leengedi*, azal is sokat elárul belső fegyelmezetttségéből vagy fegyelmezetlenségéből, koncentrációjából vagy nemtörődömségéből. Minden mozdulatunk „prédikálhat”, ezért megfelelő beállításuk és helyes gyakorlatuk nem elhanyagolható szempont.

Ugyanez vonatkozik a *meghajlásra* vagy *főhajtásra*. Tudatosan megformálva, szívből jövően, de az esztétikumra figyelve kell tenni. Hiszen nem „magunkat alakítjuk”, hanem a liturgus szent szerepében mozdulunk. Nem lehet a meghajlásunk mesterkéltnak, hanem jöjjön szívből, nem lehet a főhajtásunk (pl. imádságnál, köszöntésnél) csupán egy biccentés, annak jelentőségteljesnek kell lennie. Ugyanezek a szabályok vonatkoznak a tekintet felemelésére. Fontos, hogy amikor a tekintetünket a Bibliáról vagy az *Agendáról* a gyülekezetre emeljük, a pillantásunk ne legyen kapkodó, ideges, mert ez zavarja a gyülekezetet.

A mozgások kiemelt formája a *forgás*. Hagyományos oltárnál egy istentisztelet alatt legalább hat alkalommal (de inkább többször) megfordulunk. Az oltár felé mozdulunk, amikor a gyülekezet nevében fordulunk Istenhez, és a gyülekezet felé fordulunk, amikor Isten szavát tolmácsoljuk az embereknek. Nem kötelező a fordulás iránya, de vannak íratlan, megegyezésen vagy szokásjogon alapuló forgásgyakorlatok. Amennyiben a liturgus egyedül áll az oltárnál, akkor ez nem szokott problémát okozni, hiszen nem kell senkihez igazodnia, csak az esztétikusság és a természetesség szabályaira kell tekintettel lennie. Ha azonban többen állnak az oltárnál, akkor a jól begyakorolt irányú mozgás segít, hogy ne kelljen figyelni arra, ki merre fordul, hiszen a magától értetődő gyakorlat természetes szabállyá válik. Ha az oltártól kifelé fordulunk, akkor általában jobbra fordulunk. Ha következetesen akarunk lenni, akkor az oltár felé fordulásnál is így teszünk, tehát a két fordulásnál összesen 360 fokos fordulatot teszünk. Ha két liturgus (lelkész) áll az oltár előtt, akkor kifelé is, befelé is egymás felé fordulnak. Minden más verzió furcsa, netán negatív jelentést hordoz. Ha hárman állnak az oltárnál, akkor a két szélső szolgálattelvő egymás felé fordul, a középen álló pedig mindkét szert jobbra.

4. Kézmozdulatok

Természetes, hogy a megszólaló ember gesztikulációval, elsősorban kézmozgással kíséri szavait. Ez a liturgia során sincs másként. A kézmozdulatok – ideális esetben – segítik a szavak által mondottakat. Testünk tagjai közül a kezek különösen is beszédesek. Nemcsak sokat elárulnak a tulajdonosukról, hanem meg is tudnak szólalni. Nem véletlen, hogy a különböző indítékú jelbeszédnek javarészt kézzel történnek.

Látszólag jelentéktelen, mégis fontos esztétikai kérdés az adott *könyv tartása* (Biblia, *Agenda*, *Liturgikus könyv*).

4.1. A gyülekezet felállítása, leültetése

A liturgia folyamatába, dramaturgiai ívébe minél kisebb mértékben nyúlunk bele. Ez igaz elsősorban a verbális kommunikációra. A liturgikus szövegek egymásra épülő folyamatába nem illik bele a konferálás. Mindennemű sorrend és tennivaló bejelentése, azaz a konferálás idegen a liturgia lényegétől. Ez alól egy kivétel van: az imádságra hívás, az *oremus*. A folyamatosan összefüggő (ívet húzó) szövegek nem igényelnek ilyesmit. Ha mondjuk, az csak megzavarja a szertartás dramaturgiáját. Ugyanez a helyzet a mozdulatokkal kapcsolatban is. Ha bemondjuk: a gyülekezet állva hallgassa meg ezt vagy azt, az a mondat idegen lesz a liturgikus szövegkörnyezetben. (Ökumenikus alkalmak esetében azonban fontos és szükséges a felállás vagy leülés tisztázása és a szokottnál határozottabb jelzése.) Hasonlóképpen idegen, ha helye elfoglalására kérjük a gyülekezetet. A gyülekezet felállítását vagy leültetését apró, de határozott mozdulattal, a gyülekezetre nézve meg lehet oldani. Figyeljünk az arányos mozdulatra. Ne legyen nagy, integető mozdulat, de ne is legyen láthatatlan. A mozdulat eredményessége nem a nagyságán múlik, hanem a határozottságán, egyértelműségén és jelszerűségén. Ugyanígyen kézmozdulattal jelezhetjük a liturgiában szolgáló másik személynek, ha rajta van a sor, vagy ha az ambóhoz indítjuk vagy előreengedjük, stb. Arányos, kicsi, de határozott mozdulattal tudunk irányítani.

Az is zavaró lehet, ha bekonferáljuk, hogy „hallgassa meg a gyülekezetet a kórus vagy a zenészek szolgálatát”. Ha az a liturgiába illik, akkor nem kell konferálni.

5. Liturgikus alaptartás

Liturgikus alaptartásnak nevezzük azokat a pillanatokat és helyzeteket, amikor nem kell a liturgusnak semmit tennie, vár a megszólalásra, a cselekvésre, a gyülekezettel énekel, vált két liturgikus esemény között, s közben megáll, stb. Ahhoz, hogy az így eltöltött pillanatok ne váljanak kínossá, ki kell alakítani egy olyan állás- és várakozásformát, amely természetes, ünnepélyes és pozitív kisugárzású. (Ne

azt érezze a gyülekezet, hogy a liturgus – szerep híján – főlegesenek érzi magát, s nem tud magával mit kezdeni. Ne érezze a gyülekezet azt sem, hogy ez alatt a pillanat alatt a liturgus „külsős”, és nem a gyülekezet része.)

Salutatio. A köszöntés az istentisztelet szerves része. Ez akkor is így van, ha annak rezponzórikus formája egyfajta rosszul értelmezett Róma-ellenesség nyomán, főleg református hatásra, megszűnt. A köszöntés eredeti formái a bibliai korokra mennek vissza, ennek mind az Ó-, mind pedig az Újszövetségben megtaláljuk nyomait. „Az Úr legyen veled/veletek” – ez a köszöntés a legfőbb kontextusba, az Istenhez való viszonyba helyezi be a köszöntött személyt. A legfontosabb, amit a másikkal kívánhatunk, az az Istennel való éltető közösség. „*Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?*” – vall Pál apostol a Rómaiakhoz írt levélben (8,31b). Ezért használjuk a liturgikus dramaturgiában az „Úr legyen veletek!” köszöntést (vö. 1Sám 17,37; 1Kor 12,26; Ruth 2,4 stb.). (Ahogyan a népnyelvben az elköszönésnél is használatos mind a mai napid az „Isten veled!” formula.) A válasz, a viszontkívánság – „És a te lelkeddel!” – a szolgálattevő közösségbe vonása. Ez különösen megfelel a lutheránus teológiának, amely a lelkészt, a liturgust a gyülekezet egyik tagjának tekinti, akit az egyház különleges feladattal bíz meg. Neki is szüksége van Isten közelségére, hogy vele legyen az Úr életében, szolgálatában (2Tim 4,22). A kimondott szó mellé kézmozdulat is társul(hat), ez az áldásra emelt és a hívogatásra emelt kéz „keveréke”, közel az *orante* kéztartáshoz. Egyszerre jelzi Isten áldó jelenlétét és ígérését, másfelől jelzi az Úr közelébe való hívogatást.

Az imádság két formáját emeljük ki a testtartás, illetve a mozgás vonatkozásában:

Összekulcsolt kézzel – ez az elterjedt kéztartás a magyar evangélikusságban. A gyülekezeti tagok java része így imádkozik, de a lelkészek túlnyomó része is így mondja a liturgikus imádságokat is. Ennek módját is érdemes tudatosítani: a nem túl laza, de nem is görcsösen egymásba kulcsolt kezek fejezik ki azt, hogy most nem történik semmi sem „kifelé”, nem foglalkozik (babráll) a kezünk semmivel, most teljesen az Istennel folytatott dialógusra koncentrálunk. A liturgiában kiemelt helyen álló szolgálattevő kezének kifejező tartásával és használatával is tanítja a gyülekezetet. A lektor által olvasott imádság az ambónál szintén felveti a kéztartás kérdését. Ennél az általános gyakorlat az összekulcsolt kéz, de nem tiltja semmi az *orante* kéztartást sem.

Orante kéztartásnak nevezzük, amikor (a helyzettől függő mértékben) emelt karral vagy felkarunkat leengedve, de alkarunkat felfelé nyújtva, üres tenyerünket felfelé fordítva mondjuk az imádságot. Ősi keresztény szimbólum ez, amely arról tanúskodik, hogy az ember üres kézzel áll Istene elé, és kéri ajándékait. Nagy valószínűséggel a bibliai idők imádkozói – például Mózes vagy Jézus maga is – így, ezzel a tartással imádkoztak. Evangélikus gyakorlatban is

egyre többször előfordul. Ügyelni kell az arányosan emelt kézre, a két alsó kar egymáshoz való viszonyának esztétikus voltára (ne párhuzamosan álljanak, de ne is zárjanak be túl nagy szöveget). A tenyeret felfelé tartjuk, zárt, lazán behajlított ujjakkal. Akkor is, amikor az oltár felé fordulva imádkozunk ezzel a kéztartással, a gyülekezet hátulról látja, és sokat le tud olvasni a test- és kéztartásunkból. Ennek begyakorlásához is szüksége van a liturgusnak tükörré és külső szemlélő kritikus kontrolljára.

6. Rögzített cselekvési formák (keresztvetés, áldás, konszokráció)

Az istentisztelet invokációval kezdődik. A gyülekezet felé fordulva határozott tartással jelentjük be, hogy mindaz, ami itt következik, nem a lelkész, nem a gyülekezet, de még csak nem is az egyház nevében történik, hanem Isten nevében: „Az Atya, Fiú, Szentlélek nevében.” Ez ugyanolyan hivatalos bejelentés, mint amit a bíró mond az ítélet-hirdetés első mondatában: „A Köztársaság nevében” vagy „Magyarország nevében”.

A hatalom bejelentése csakis határozott testtartással történhet, a gyülekezet felé fordulva. Ebben az esetben nem szükséges, hogy a liturgus egyenként szemkontaktust keressen, hiszen itt egyszerre az egész gyülekezetnek teszi a bejelentést. Régi tradíció, hogy e szentháromsági formula alatt is keresztvetés történik. Hasonlóan az áldáshoz, a liturgikus itt is a gyülekezet felé vet keresztet.

6.1. Keresztvetés

Megjelöltnek lenni a kereszt jelével a Krisztushoz tartozás szimbóluma kezdetektől fogva. Bár Magyarországon sokan katolikus szokásnak tartják, jó tudni, hogy a világ evangélikusságának jelentős részében gyakorolják. Nem lehet eleget emlékeztetni arra, hogy Luther a *Kis káté*-ban maga biztat – többek közt – a napkezdő imádság esetén a keresztvetésre. Ezt a negatív egyháztörténeti tapasztalatok következtében (például az ellenreformáció idején a kereszt jelével való visszaélés miatt) törölték több helyi egyház gyakorlatából. Magyarországon a református hatás is szerepet játszott abban, hogy ez a Luther által is gyakorolt ősi szokás megszűnt. Előírni nem lehet, erőltetni nem szabad, de példaadással, tanítással, bemutatással ismét meghonosítható, hiszen a világkereszténység közös kincse ez.

6.1.1. Személyes keresztvetés

Önmagunkra keresztet rajzolni a korai időktől fogva természetes a keresztények számára. Elsősorban a szentháromsági formulához kötődik: amikor valami az Atya, Fiú, Szentlélek nevében történik, magamat a kereszt jele alatt tudom, Krisztushoz és a Szentháromság egy Istenhez tartozom. A gyakorlatban ez legtöbbször a jobb kéz három ujj (hü-

velyk-, mutató- és középső ujj) hegyének összeérintésével, a testünkkel arányos módon a homlokunk, majd a mellkasunk alja (esetleg a hasközép) megérintésével, ezt követően a bal, majd a jobb váll megérintésével történik. (A keleti keresztények – ortodoxok és görögkatolikusok – a kereszt vízszintes szárát a jobb váll felől a bal váll felé rajzolják.)

Evangélikus istentiszteleten a liturgia bevezető mondatként elhangzó invokáció alatt lehetséges, hogy a liturgus önmagára vessen keresztet, de lehetséges az is, hogy a gyülekezet felé rajzolja a keresztet.

6.1.2. Keresztvetés a gyülekezetre

Hosszú időn keresztül az evangélikus istentiszteleten nem volt liturgikus keresztvetés a gyülekezetre. A 20. század első harmadában kezdődő liturgikus eszmélődés idején „újdonságként” vezették be, hogy az istentisztelet záró áldásánál a lelkész keresztet rajzol. Ez mára – egy évszázad után – természetessé vált, akkor nagy ellenkezést váltott ki sokakban. Ez is azt jelzi, hogy a gyülekezetek taníthatók, de energia, türelem és idő kell hozzá.

A gyülekezetre vetett (rajzolt) kereszt érthetően nagyobb mozgást igényel, mint a személyes keresztvetés. Többféle kéztartás ismert: zárt ujjakkal és nyitott tenyérrel vagy behajtott hüvelykujjal és négy összezárt ujjal (a négy zárt ujj előre mutatva, függőlegesen egymás mellé helyezve). Ezek nem helytelenek, de nem ajánlott kéztartások. Ajánlott az ősi keleti szokás szerint – hiszen ez is prédikálhat (a lelkész számára feltétlenül, ha tudatosan teszi) – a hüvelykujj és gyűrűsujj hegyét összeérintve, a mutató- és középső ujjat egymáshoz szorítva, előre tartva rajzolni a keresztet. (Ennek részben szentháromsági értelme van, részben pedig Krisztus kettős természetére utal – vö. ikonábrázolások.) A kéz szemmagasságtól a has aláig rajzolja a kereszt függőleges szárát, a vízszintes szárát pedig a váll magasságában és szélességében. Fontos azonban, hogy ez mindig testarányos és esztétikus legyen. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy rendszeresen tükörben ellenőrizzük a keresztvetés látványát, vagy külső néző segítségét vonjuk be. A kereszttrajzolás torzulása zavaró, netán botránkozató lehet a szemből néző gyülekezet számára. (Ökumenikus gyülekezet jelenlétében zajló alkalmakon gesztus lehet római katolikus testvéreink felé, ha a lelkész a szentháromsági áldást mondja, amelyre keresztet tud vetni a katolikus testvér.)

6.1.3. Keresztvetés, -rajzolás egy személyre

Itt elsősorban a személyes áldásnál történő kereszttrajzolásra gondoljunk. Amikor a hívek az oltárhoz térdelnek (úrvacsoravételkor vagy más esetben), és személyes áldást adunk, a kezünket a megáldandó személy fejére tesszük, elmondjuk az áldás szövegét, majd a hüvelykujjunkkal keresztet rajzolunk a homlokára. Hasonló a feladat beteglátogatás alkalmával. Van azonban olyan helyzet, amikor a kézzel való áldás nem lehetséges, ilyenkor egyszerűen

mutatóujjal is elegendő keresztet rajzolni az illető homlokára. Két olyan szertartásra is utalhatunk itt, amelyeknek biblikus alapja és háttere van, s bár Magyarországon alig fordulnak elő az evangélikus gyakorlatban, nem ismeretlenek, s lehet, hogy később teret fognak nyerni. Az egyik a hamvazószerdai hamvazás a bűnbánat és a bűnbánatra hívás jeleként a homlokra rajzolt hamuval – közben a mondat így hangzik: „Gondold meg, ember, por vagy és porrá leszel” –, a másik a betegek olajjal való megkenése Jakab levelére utalva (5,14).

6.1.4. Keresztvetés ostya és bor felett

Az úrvacsora liturgiájában, amikor a konsekráció pillanataihoz érünk, elkezdődnek a szerzési igék (verba testamenti). Először a kenyér felett hangzik a liturgikus szöveg. A liturgus már kézben tartja a cibóriumot vagy a paténát. Felcsendülnek a szavak: „A mi Urunk, Jézus Krisztus azon az éjszakán, amelyen elárultatott...” Amikor a liturgus ehhez a passzushoz ér: „...kezébe vette a kenyeret”, leteszi a paténát, majd kezébe veszi az ostyát, és folytatja: „...hálát adott, és megtörte” – ekkor maga is megtöri az ostyát (ehhez használunk konsekrációs ostyát, amelyet méreténél fogva jól láthat a gyülekezet a templomhajóban is, míg a kommuniós ostyát aligha). A liturgus így folytatja: „...tanítványainak adta, és ezt mondta”; itt áldásra emeli a kezét, és kimondja a krisztusi bejelentést: „Vegyétek, egyétek, ez az én testem.” Ezen szent szavak alatt álló keresztet rajzol az ostya felett, méretében és arányában az ostyához, illetve paténához arányosat.

Amikor az úrvacsorai edényeket felvesszük az oltárról, két kézzel fogjuk meg őket. Ha hagyományos oltár van, akkor úgy fordulunk, hogy a paténát/kelyhet két kézzel fogjuk. Természetesen ez alól kivétel az, amikor az Úr halálát hirdelve bemutatjuk a konsekrált ostyát és a bort: „Ezért valamennyiszer eszünk e kenyérből...”, vagy: „Íme, megváltásunk szent titka.” Az „íme” tradicionális szó jelentésében megegyezik a „lássátok” felszólítással.

Van két különleges pillanat, amikor a paténa, illetve a kehely felett elmondjuk a szerzési igéket (verba testamenti), amely által Krisztus maga konsekrál. Ez az a nagy pillanat, amikor szánkban és kezünkben egyszerre ott az ige.

Ugyanez a feladat a kehellyel kapcsolatban. (Tudatosan kehelyről beszélünk, nem pohárról – ha lehetséges, akkor liturgikus szöveggé is így használjuk: „Ez a kehely az Újszövetség az én véremben...”, hiszen nem szokványos, mindennapi használatban lévő pohárról van szó, hanem az ünnepre elkülönített, félretett kehelyről).

6.2. Áldás

Az *áldást* a kereszténység a zsidóságból örökölt formában használja tovább. Része annak az örökségnek, amely az Ószövetség kegyességi és istentiszteleti gyakorlatából tovább élt. Az áldás verbális formáin túl kézmozdulatot is

jelentett. Az áldásra emelt és a fejre tett kéz egyaránt része volt az áldó formulának.

Miközben kialakítjuk és begyakoroljuk az áldással kapcsolatos liturgikus magatartást, tudatosítjuk, hogy az istentisztelet egyik csúcspontján vagyunk, ahol az élő és ható ige, Isten teremtő szava szólal meg. Az áldás nem a lelkész vagy az egyház jókívánsága, amellyel útra indítja a gyülekezetet az istentisztelet végén, hanem Isten értéket létrehozó szava, amelyet egyénre szabva és a gyülekezet egészére hirdettet meg az áldást végző liturgussal. Ennek súlyát és méltóságát kell érezni minden szolgálattevőnek az áldásosztásnál.

Felemelt kézzel: az áldásra lassú, de határozott mozdulattal emeljük fel mindkét kezünket. Ez általában a liturgikus alaptartásból indul (néha azonban leengedett kartartásból). Úgy emeljük fel karunkat, hogy a felkar lehetőleg a váll vonalában vízszintesen álljon, s az alkarunk a felkarunkra merőleges legyen (vagy kifelé nagyon kis szöveget zárjon be). A tenyerünk összezárt ujjakkal előre, a gyülekezet felé nézzen. Amikor az áldás végén (az ároni áldás esetében az utolsó szónál: „...adjon neked békességet”) a keresztvetés következik, akkor a bal kezünk a liturgikus alaptartás helyére és magasságába kerül, a jobb kezünkkel pedig szabályosan keresztet rajzolunk a gyülekezet felé. Az áldásra emelt kezek esztétikumára különösen is vigyázzunk, hiszen jelentős mozgásról van szó, amelyet a gyülekezet – a jelentéstartama miatt – különös figyelemmel kísér. Lehetőleg két kézzel osszunk áldást. Kivételes helyzetben (ha más megoldás nincs) emeljük csak a jobb kezünket áldásra. Ilyen az, ha temetésen nem tudjuk letenni az *Agendát*, vagy ha olyan áldásszöveget kell olvasnunk (például lelkésziktatásnál), amelyet nem tudunk/akarunk könyv nélkül mondani. Lelkésziktatásnál szokás, hogy a jelen lévő lelkészársak áldással indítják testvérüket az új szolgálatba. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az áldó lelkész a most beiktatottal szemben áll, áldásra emeli jobb kezét, és (többször kézzel) áldó igét mond.

6.2.1. Áldás kézzel

Személyes feloldozásnál, lelkészordinációnál vagy egyéb rendkívüli esetben kézzel mondunk áldást. A kézzel történő komoly bibliai-teológiai alapja van, nem teljesen azonosítható az áldással. A kézzel történő lehetőség szerint két kézzel történjék. A korai keresztény liturgiákban a kézzel történő nem volt verbális megnyilvánulás – sem ige, sem hallható imádság. Ebben az esetben maga a pusztán kézzel történő liturgikus aktus. Aki végzi, magában csöndes, Szentlelket hívó imádságot mond.

Kézzel történő mondunk áldást három „minősített” esetben: a személyes gyónás után a feloldozásnál, a keresztelésnél a keresztelés pillanata után és az esküvőkön a házasság megáldása alkalmával. Szokásként alakult ki – és helyesíthető – a keresztelés alkalmán végén a család megáldását kézzel történő végezni.

Hogyan tovább, Imk?

Lelkési közösségek lelkigondozásának dilemmái és lehetőségei az elmúlt harminc év tükrében

■ JOHANN GYULA

„Én, N. N., esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek egy igaz Isten, hogy evangélikus lelkési hivatásomnak teljes erőmmel és minden tehetséggel megfelelni igyekszem, az Úr Jézus Krisztus evangéliumát a teljes Szentírás szerint egyházunk hitvallásai értelmében tisztán és igazán hirdetem; a szentségeket Krisztus rendelése szerint helyesen szolgáltatom ki; a reám bízottakat híven pástorolom, és a lelkipásztori titkot megőrzöm; egyházunk törvényes rendjét megtartom és védelmezem; egyházunk építésén nemcsak szóval, hanem példás élettel és szolgáló szeretettel munkálkodom; egész lelkési szolgálatomat odaadó hűséggel végzem Isten dicsőségére és embertársaim üdvösségére. Isten engem úgy segítjen. Ámen.”¹

A rendszerváltozás időszakában sok olyan, új lehetőségként megélt folyamat indulhatott el magyarországi egyházainkban, amelyekhez – a lelkési szolgálatba abban az időben indulókként – nagy várakozásaink fűződtek. Láttuk az előttünk szolgáló lelkészek életének sajátosságait, amelyek – a kor társadalmi rendjének lehetőségeihez szabottan – erőteljesen az egyházközösségek, a templomok falai közé zárva adtak egy olyan gyülekezeti, lelkési víziót, amelyet inkább az „órállás”, a megmaradás, az időszak túlélésének vágya jellemzett. Még azoknak a lelkészeknek a jövőképe is meglehetősen homályos volt, akik próbálták megtalálni az együttműködés hangját a kor hatalmi tényezőivel, és ezért időnként az átlagosnál némileg szabadabb lehetőségekkel számolhattak. Persze ezek a működési lehetőségek – emberi szemmel nézve – hordoztak magukkal egyfajta olyan köhéziós erőt is, amely az evangélium terjedése szempontjából az egyháztörténelem során már sokszor készítette elő a Jézus Krisztusról szóló tanúságtétel intenzív időszakait. Volt bennünk is egy nagyon erőteljes szabadságvágy, amely ösz-

szekapcsolódott egy olyan lelkési élet víziójával, amelyben a templom falai közül éppen kilépő egyház lehetőségeivel jól élve tudunk egy régóta óhajtott lelkési életutat végigjárni a Krisztustól kapott szabadság életet adó hivatásában. Úgy építkezni ezen a közös úton, hogy az újratervezendő és új utakon induló társadalmi rend kontextusában a különféle egyházi szintek reprezentánsai is „újratervezhessék” a maguk hivatásának, küldetésének a tartalmát. Ehhez pedig elég jó közös alapot adott a – töredékességében ugyan – megmaradt, alulról építkező egyházi struktúránk, az egyházközösségek megroskadt közösségei, a lehetőségek szerint megtartott egyházmegyei és országos gyermek- és ifjúsági táborok a maguk közösségépítő, az egyházhoz tartozást erősítő, sok esetben máig tartó hatásaival. A 20. századi nagy evangélikus „brandek”: a diakonisszák még életben lévő és a folytatást tervezgető tagjai és a nemzedékeket az egyház és az egyházi zene szeretetére nevelő főtí kántorképző. Ismét sokan jelentkeztek a teológia lelkészképzésére, gyülekezetimunkás-képző szakára. Újra felmerült – sok esetben az iskolák átvétele kapcsán is –, hogy miként lehet definiálni az evangélikus közösségi életet.

A lelkési élet tartalmának változásairól

A lelkészek világa is komoly változásokon ment át. A nagyobb létszámmal szolgálatba lépők megjelenése a korábbi – sok esetben politikailag motivált – bizalmatlan viszonyok fájdalmanak egyre erőteljesebb pozicionálását hozta magával. Az induló zsinat nyújtotta közös gondolkodás lehetősége vagy éppen az evangélikus istentiszteleti liturgia megújításának dilemmái jelentős hatással voltak a lelkési közéletre. Sok lelkész talált ebben az újraszerveződési folyamatban magának valamiféle együttműködési lehetőséget a jövő közös kialakításának reményében. Egyre fontosabb

¹ Lelkési eskü a Magyarországi Evangélikus Egyházban (a Pröble-agenda alapján).

kérdéssé vált a lelkipásztor számára, hogy miként definiálja az evangélikus lelkészi hivatásában önmagát, szolgálatának mely szegmensei válhatnak hangsúlyossá, és melyek azok, ahol segítségre van szüksége és ehhez talál-e segítőket, tud-e egy munkatársi közösséget építeni. Új lehetőség volt ez, hiszen korábban jellemzően az történhetett a gyülekezetekben, amit a lelkész „egyedül” el tudott végezni. Az új helyzet azonnal új kérdéseket is előhozott, hiszen a közösségépítés, a közösségben való gondolkodás már nem maradhatott azon a szinten, hogy a lelkész elmondja és a többiek meghallgatják... A közösség, közösségek mint csoportok működnek, amelyeknek sajátos működési mechanizmusai vannak. Ahány csoport, annyiféle sajátos személyi tényező, interperszonális viszony, bizalmi mélység vagy éppen felszínesség. Emlékszem kollégákra, akik egy idő után „visszavágytak” abba a világba, ahol csak magukban kellett megbízniuk, és csak annyi történt, ami „egy személyben” kontrollálható volt. Egyre többen fedezték fel annak szükségességét, hogy megismerkedjenek azokkal a társadalomtudományi ismeretekkel, amelyek segítik a tájékozódást mind az egyházi élet világi kontextusait, mind a gyülekezeteken belüli humán tényezőket tekintve. Kérdés lett, hogy a hirtelen „kinyíló” világunkban milyen újonnan megjelenő kihívásokkal küzdenek az emberek és az is, hogy a korábbi béklyóitól éppen szabadulni igyekvő egyházunk számára milyen új lehetőségek nyílnak, és ezekhez milyen új ismereteket, tudást kell társítani, hogy küldetésünk tartalmát, az evangélium hirdetésének szolgálatát az éppen nagyot forduló társadalmi közegben is hatékonyan megélhessük.

A lelkészek rejtett világának releváns dilemmái és a lelkészi életpályamodel

A lelkészek életének rejtett dimenziói is egyre inkább az érdeklődés és közbeszéd tárgyává váltak. Egyre több írás, interjú, beszélgetés jelent meg vagy szólt arról, hogy a változó helyzettel lépést tartani próbáló lelkipásztorok fokozottan ki vannak téve azoknak a nehézségeknek, amelyek a túlterheltségből, az elvégezhetségtelen munkamennyiségből, a tervezhetetlen munkaidőből, az irreális elvárásoknak való megfeleléskényszerekből adódnak. Az elmagányosodás, a depresszió, az alkoholbetegség, a válás és sajnos az öngyilkosság is újra és újra – akár egy-egy eset kapcsán – felhívta a figyelmet arra, hogy a hivatásában mennyire magára tud maradni a sokszor erejét és lehetőségeit is a végletekig kihasználó lelkész. „A lelkészek problémái pedig nemcsak egyéni vagy családi következményekkel járnak, hanem az általuk vezetett közösségek is szembesülnek velük. Mivel a lelkész munkája során mély lelki-spirituális-érzelmi kapcsolatba kerül a gyülekezeti tagokkal, kíséri őket életük nagy eseményei mentén, a mentális zavarok hatásai

a közösségen belül is jelentkeznek. Sokunk tapasztalata, hogy eltitkolt, elhallgatott problémák olyan mértékben eszkalálódtak mind az egyén, mind a közösség szintjén, amit kezelni már nem lehetett, csak a »kenyértörés« maradt mint »egyetlen« eszköz (amely sokszor nem nélkülözte a nyilvános megszegyenítést, a közös felelősség okozta büntudat generálását).” (JOHANN 2012, 408. o.)

Egyre több szinten került elő a lelkészek munkakörülményeinek kérdésköre, kiegészülve egy olyan támogatórendszer felállításának igényével, amely figyelemmel tud lenni az egyes lelkipásztorok életére, életkörülményeire, és a lelkészcsoporthoz, lelkészközösségek életét is képes kíséri megfelelően szabályozott formában. Egyházunkban – hosszúságos tervező- és szervezőmunka után – 2019-ben lépcsőzetes rendszerben bevezetésre került a lelkészi életpályamodel (lém),² amely három pillérével: a képzési és minősítési rendszerrel, a jelző- és támogatószolgálattal, illetve a bérek és juttatások rendszerének kidolgozásával biztosított egy olyan, régóta hiányolt és vágyott keretrendszert, amely képes a szabályozók által adott lehetőségekkel a lelkészi élet átlátható rendszerbe terelésére. A szabályozás személyiség-támogató része részletesen foglalkozik a szakmai személyiséggel, a pszichikai én, a spirituális identitás és az interperszonális kapcsolatok támogatásával. A támogatás konkrétan egyéni és csoportos, pszichológusi, esperesi, kísérőlelkészi beszélgetésekre, szupervízióra, elakadás esetén külső szakember bevonására épül. A támogatórendszer ezenfelül tartalmazza még egy évenkénti átfogó egészségügyi vizsgálat lehetőségét is. Megfelelően átgondolt és a mai tudásunk szerint felépített program, amely bizonyosan jó segítségül lesz a támogatórendszer elemeivel élő és jól élő lelkipásztoroknak. Új „tudás” ez, amely interdiszciplináris karakterével olyan ismereteket épít be a lelkészek mindennapi eszköztárába, amelyek nagyban segítik őket a hivatásuk minél hatékonyabb megélésében. A lém-program a lelkészi munkaközösségeket a képzési rendszer elemeként pozicionálta, szakmai továbbképzési feladatokat hozzárendelve.

A lelkész és a lelkészközösség

Minden lelkészgeneráció számára elengedhetetlen feladat az önálló lelkészi identitás megfogalmazása. Nemcsak az egyén, hanem a lelkészi közösség szintjén is. Hiszen, bár az elhívásunk, a megszólíttatásunk, az „első szeretet” megélése nagyon egyedi és intim, az egyházi és a társadalmi közeg a maga jellemző folyamataival, változásaival, kríziseivel olyan közös kontextusként van jelen, amelyben szükséges – megfelelő határok között – újra és újra megfogalmazni azt a normát, amely szerint például egyházunk lelkészi közössége közösségként tudja értelmezni önmagát. Ez elengedhetetlen a

² Lásd lem.lutheran.hu.

tudatos társadalmi szerepvállaláshoz, amely hozzátartozik a Krisztustól kapott küldetésünk lényegéhez. Ahhoz, hogy ez az önértelmezés létrejöhesse, szükség van az ebben való hiány megélésére. Tehát az első kérdés az lehet ezen az úton, hogy a lelkészek mit gondolnak, kik tartoznak a lelkészi közösséghez. Talán a kívülállók számára ad egyfajta közös identitásképet a szolgálat jeleként viselt közös Luther-kabát, alba, stóla, de bennünk, akiket rejtenek ezek a liturgikus öltözékek, jóval több szempont és dilemma él ezzel kapcsolatban.

2010-ben SMIDÉLIUSZ András kutatást végzett evangélikus lelkészeink között a *lelkészi közösség* témakörében. Az önköltős, online kérdőívet nyolcvanhárman küldték vissza. A feldolgozás a most tárgyalt témánkkal kapcsolatban is hordoz relevanciákat.³ A „Szerinted kik tartoznak a lelkészi közösségbe?” kérdésre a válaszadók 65%-a az ország összes evangélikus lelkészét, 55% az egy egyházmegyében szolgálatot végzőket jelölte meg. Fontos üzenete a válaszadóknak, hogy nem érzik, hogy az ország összes evangélikus lelkésze tartozna a lelkészi közösséghez, és az is, hogy az lmk-s közösséget ezzel szemben hangsúlyozzák. Tehát a közös hitvallás alapján álló, evangélikus lelkész „foglalkozásúak” teljes létszámát magában foglaló nagy közösség a válaszadók 35%-a számára közösségként nem értelmezhető, illetve ehhez képest *az lmk közösségként való pozicionálása erőteljesebb*. Nem véletlen ez természetesen, hiszen az egyházunk területi struktúrája, a havonkénti találkozások, a szolgálati helyek közelsége, a közös programok szervezésének lehetőségei erősíthetik a csoportkohéziót.

A „Szerinted mi a jellemzője az igazi lelkészi közösségnek?” kérdésre a „nyíltan tudunk mindenről beszélni” opció 70%-ot, a „tudunk együtt dolgozni” pedig 76%-ot kapott. A többi válaszlehetőséget is mérlegelve a visszajelzések egyértelműen jelzik a vágyat, az igényt a *bizalmi közeg* kialakítására.

Az esperesek, beosztott lelkészek, püspökök, mentorok, teológiai tanárok, nem gyülekezeti szolgálatban álló lelkészek közül a válaszadók legnagyobb számban (88%) az *esperest* érzik leginkább kollégának.

A felmérés – témánk szempontjából – még egy lényeges kérdése: a „Szerinted minnek kellene megváltozni, hogy a lelkészek közötti közösségvállalás erősödjön?” kérdésre a lelkészek a „minden lelkésznek jobban kellene figyelnie erre” (71%) és a „nyíltan beszélni kellene róla” (63%) válaszokat emelték ki, tehát a lelkészek személyes motivációjának erősítését és a bizalmi közeg nyíltságának, gyógyító közegének fontosságát hangsúlyozták. A felmérés egyik tanulsága volt 2010-ben, hogy a válaszadók hiányát érezték és vágytak egy olyan, a lelkészi körön belül megvalósuló bizalmi közegre, ahol megélhetik a hivatásukból adódó számos teher és dilemma megosztásának lehetőségét,

közös hordozását, a megoldási lehetőségek közös keresését és képviselését (OROSZ 2017). „Bízni szeretnénk egymásban egy alapvetően bizalmatlanságra épülő és nevelő közegben, de nem találjuk a módját. Vágyunk arra a tanúságtévő közösségre, amely minket is hordoz és gyógyít a jelen lévő Krisztuson keresztül, mégis »áttörhetetlen« falak választanak el egymástól.” (JOHANN 2012, 409. o.)

Építkezések és hiányok

Az elmúlt harminc év releváns folyamatait elemezve gyorsan egyértelművé válik, hogy a lelkészi közösségi kohéziós utat illető, fokozatosan építkező modellünk hordoz magában olyan jellemzőket, amelyek figyelemfelkeltőek a számunkra. Amíg egyfelől elmondhatjuk, hogy nagyon komoly lépések történtek a lelkészi szolidaritás területén, hangsúlyosan önismereti folyamatra épülő lelkigondozói-mentálhigiénés szakirányú továbbképzéseket lelkészeink majd 30%-a végzett, egyre többen töreksenek arra, hogy az egyházkerületi és országos lelkészkonferenciák már ne csak informatív vagy frontális módon végigvezetett témasorozatokat legyenek, talán annál nagyobb kontrasztként jelennek meg még olyan hiányok, amelyek gyógyulásra várnak.

Különféle társadalomtudományos diszciplínák régóta foglalkoznak a *hiány* témakörével és a személyiségszerkezetre gyakorolt hatásmechanizmusával. Talán érdemes a magunk számára röviden felidézni Maslow szükséglet-hierarchiáját, amelyet az idők folyamán már sokféleképpen jogosan megkérdőjeleztek, a releváns alapgondolat miatt azonban a mai napig nem hagyható figyelmen kívül. Az embernek olyan „létszükségletei” vannak, amelyeknek ki kell elégülnie ahhoz, hogy ne frusztrálódjon, ne betegedjen meg; például élettani, biztonsági szükségletek, a valahová tartozás vagy éppen az elismerés szükséglete. És vannak olyan „növekedési szükségletei” is, amelyek megélése elengedhetetlen a változás útján: a kognitív és esztétikai szükségletek, az önmegvalósítás vagy az önmeghaladás, a másokért való élet szükséglete-vágya (PATTERMANN 2018). Individualista beállítottságú társadalmi-kulturális környezetünkben az *önmeghaladás vágya* vagy éppen annak a hiánya sajátos kapcsolatban áll a Krisztustól kapott elhívásunkkal. Amíg a Krisztus-követés alapvető normájaként gondolunk erre a „szintre”, addig el kell mondanunk, hogy lelkészként – a különféle szintű és minőségű elvárások érintettségében – a hivatásunk tapasztalataiból minél többet megélve döbbenünk rá a „hiányainkra” a mások felé megélt szeretet útján.

Erre a hiányra reflektálva válnak igazán tanulságossá számunkra Bonhoeffer gondolatai: „Felebarátommal csak Jézus Krisztus által van és lesz mindig is közösségem. Minél hitelesebb, minél mélyebb a közösségünk, annál jobban háttérbe szorul közöttünk minden más, annál eleve-

³ A kérdőívet kitöltők több választ is bejelölhettek, így a válaszokra leadott összes jelölés meghaladhatja a 100%-ot.

nebben ragyog közöttünk egyes-egyedül Jézus Krisztus, és amit ő véghezvitt. Csak Krisztus által tartozunk egymáshoz, ám Krisztus által csakugyan egymáshoz tartozunk mindenestül és mindörökre.” (BONHOEFFER 1997, 15. o.) A lelkeszi közösség is csak erre a közös alapra épülhet, és ennek a hiánya nemcsak a lelkeszi közösségre, hanem az általa motivált hatáskörre is kiterjed. Ez nemcsak az egyházat, hanem a társadalmi kontextust is jelenti. Ha a hiány erősebb, akkor bizonytalanabb a krisztusi képviselő, gyengébb a tanúságtétel hatása, a „világi közeg” nem tudja, hogy mit gondoljon az egyházzal. Amíg nem erősödik meg a lelkeszi közösség identitása, addig a lelkeszek megítélése is erősen viszonylagos az „egyértelmű információkat” nélkülözni kénytelen közegben. A változás tendenciájának egyik jellemzőjét mutatja be nekünk a KSH 2016-os mikrocenzusának a foglalkozások presztízsére vonatkozó, 2148 településen 440 000 háztartást érintő kutatása (KSH 2018). Míg az 1988-as adatokban a foglalkozások presztízsének rangsorában a papi hivatás még a hatodik helyet foglalta el az agronómus és a tanár között, addig a 2016-ban felkínált 173 foglalkozásból a pap a hatvanötödik helyen volt a vendéglős és a szóvivő között. Persze mondhatjuk, hogy olyan szintű társadalmi értékváltság alakult ki az elmúlt évtizedekben, amely komoly hatással van az egyházak megítélésére is, azonban nem titkolhatjuk, hogy az értékelést, a megbecsülést csak abban a helyzetben várhatjuk (ez a küldetésünk szempontjából lenne megint csak fontos), ha előbb mi megtanulnánk értékelni, becsülni saját magunkat abban a krisztusi kontextusban, amelyben a környezetünket jellemző hatalmi-rivalizációs késztetésekkel szemben valóban a küldetésünk áll a fókuszban. Ahhoz pedig, hogy fejlődhessünk ezen az úton, elengedhetetlen, hogy Krisztus közvetlen közelében ismerkedhessünk egymás személyes karizmáival. Hiszen abban is egyet kell értenünk BONHOEFFERREL, „hogy a keresztény testvériség nem eszménykép, hanem isteni valóság; másrészt: hogy a keresztény testvériség nem pszichikus, hanem pneumatikus valóság” (1997, 16. o.). A lelkeszi közösség megélésének hiátusai alapvető feladatunk, az evangéliumhirdetés lehetőségeit erodálják. Tehát nem egy elérendő, vágyott „eredmény” lenne a lelkeszi közösség elég jó működése, hanem a hivatásunk egyik alappillére, amelynek éltetője a Szentlélek!

Lmk-lelkigyakorlat az Észak-Pesti Egyházmegyében

Az Észak-Pest Megyei Evangélikus Egyházmegye lelkeszeivel tizenkét éve elhatároztuk, hogy szeretnénk a közöttünk lévő közösséget a kötelező havonkénti lmk-kon túl is megélni. Évente három napot töltöttünk a Mátra egyik hegyén lévő vendégházban. A programot a lelkeszek *lmk-lelkigyakorlatnak* nevezték el.

A háromnapos program elemei az évek alatt alakultak ki és szilárdultak meg:

1. nap: megérkezés a közös ebédre, séta a hegyen vagy éppen pihenés, mert többekre jellemző ilyenkor még a mindennapi programdömpingből való kiszakadás zaklatottsága, fáradtsága. Utána az estébe nyúló grillparti nagy beszélgetésekkel, szaunázással, igazi kiengedéssel és feloldódással a kollégák, testvérek között.

2. nap: a reggeli közös ima után kezdődik a nap témájának a feldolgozása, amelyet már jóval korábban megbeszélünk. Ehhez időnként vendéget is hívtunk, de többször olyan módszereket választottunk, amelyekben mindenki a maga szabadsága szerint vehetett részt a folyamatban. A közös munkát kísérik jellemzően azok a bőséges reflexiós-megosztó körök, ahol mindenki megszólal, mindenki elmondja, amit szeretne úgy, hogy a többiek nem reagálnak senki gondolatmenetére. Így olyan módon tudunk gazdagodni, hogy közben – az esetek többségében – nem kerülünk vitás-rivalizációs helyzetekbe. A tapasztalatok szerint mindenki arra törekszik, hogy a megosztásaival a közösség lelki gazdagodásához járuljon hozzá. A nap vége felé általában egy, a témához illeszkedő filmet is megnézünk, és erről is nagyot beszélgetünk. A napot keretező imaalkalmak, a személyes beszélgetések, a közös étkezések szintén nagymértékben hozzájárulnak a csoportkohézióhoz.

3. nap: az imádságos-integrációs fázis. A délelőtt fontos része egy olyan imádságos kör, ahol az előző napi témával kapcsolatos sokféle gondolatot, amelyek a közös feldolgozás során felmerültek, akár egy-egy szentírási szakasz segítségével mindenki személyes imába viszi, majd a fentről kapott gondolatokat mindenki megosztja ismét a közös körben. Általában jut arra idő, hogy az Istentől kapott ajándékokat (a közösségi megosztás alapján) egy újabb imakörbe és megosztókörbe vigyük. Olyan mértékű integrációra ad lehetőséget ez a délelőtt, amit megélve csak csodálni lehet a Szentlélek közöttünk való jelenlétének gyümölcseit.

A 2020-as évben dúló Covid19-járvány miatt úgy döntött a közösség, hogy elmarad a megszokott program. Többen már a nyári időszakban is kifejezték, hogy mennyire hiányzott nekik a megszokott nyár eleji együttlét, ezért visszajelzéseket kértem tőlük a hiányaikról. Az volt a hipotézisem, hogy az elmaradás okozta hiányokat felmérve következtethetünk azokra a fontos jellemzőkre, elemekre, amelyek a részt vevő lelkeszek számára a sok éves folyamatot végigélve alakultak ki. Három kérdésre vártam a gondolataikat:

1. A lelkigyakorlat hiánya milyen hatással volt rád?
2. A lelkigyakorlat hiánya milyen hatással volt (rajtad keresztül) a gyülekezetedre?
3. A lelkigyakorlat hiánya milyen hatással volt (rajtad keresztül) az lmk lelkeszi közösségére?

Az átlagosan tizenhárom-tizenöt résztvevő közül tizenketten válaszoltak a kérdéseimre. Érdemes a visszajelzéseket megvizsgálni.⁴

A lelkigyakorlat hiánya milyen hatással volt rád?

„Már elég öreg vagyok ahhoz, hogy az évek során belém véssődjenek jó (és rossz) szokások, kitaposott utak, megszokott kerékvágások, amelyekben biztonságban érzem magam. Az elmúlt év ezekből zökkentett ki, és ez nem volt jó hatással rám. Mondják, hogy a vírust lehetőségként kezeljük, de én inkább veszteségként élem meg. Ide tartozik a galyatetői lelkigyakorlatunk is. Ha valami, ami jó, megszűnik, azt nehéz sikernek megélni. Továbbra is kiegyensúlyozottnak és stabilnak érzem magam, de az eltűnt jó dolgok valamit letörnek a szélből. Hasonlóan ahhoz, hogy egyre több gyászjelentést kell kapnom. Hiányzik a lelkész testvérek olyan formájú személyessége, amelyet csak ott tapasztalhattam meg.”

„A reménykedés van bennem, hogy a következő alkalommal viszont olyan nagy dózisban kapom majd a többiek mondatait, hogy lesz mivel dolgozni, és nem veszett el az a folyamat, amit eddig átéltem. A remény úgy él bennem, hogy visszaidézem az elmúlt évek beszélgetéseit, témáit és hozzászólásait, és emlékezem arra, hogy milyen őszintén és mélyen lehetett szólni. Vidám és egészen könnyeket fakasztó mondatok is vannak bennem a gyülekezeti lelkészi szolgálat közös örömeiről és egyedülálló kudarcairól. Sok közös van bennünk, lelkészekben, még kegyességi határainkat is át tudjuk lépni bizonyos mértékig, és én ebben reménykedem továbbra is. Amikor minden szétszakadni látszik, akkor ott ül a körben egy lelkész, aki annyit mesél, hogy a többieknek időt sem hagy, vagy ott ül egy másik, aki azt mondja, passz, most nem tudok hozzászólni. Ez a két ember én vagyok lelkészi személyiségemben, és velük ott, akkor nagyon összetalálkoztam. Ez az, ami nagyon kell, hogy ott üljön veled szemben a tükröd.”

„Mert »felment« az Észak-Pest Megyei Egyházmegye lelkész csapata a Mátrába, hogy ott maradjon... , hogy megmaradjon... hogy nyugton tudjon maradni Isten jelenlétében. Sok-sok hegy van előttem, amelyet nem tudok megkerülni, amely előttem tornyosul, és nem látok rajta kívül mást. A közös lmk-s hegymászásunk ezért is volt fontos a számomra: mert megmutathattuk egymásnak az életünk bukkanóit, hogy nem tudtunk csak úgy hazamenekülni egy hittanórára, egy temetésre. Ott kellett maradnunk. S átélhettem legalább évente egyszer mindenképp, hogy meg tudjuk tartani egymást, hogy érzékenyen oda tudunk figyelni egymás küzdelmeire és sebeire. Jó úgy is egymásra nézni, hogy nem a versenytársat, a konkurenciát látjuk, hanem

az embert, aki küzd a lépteiért. Mindig bátortalanul és egy kicsit szorongva érkeztem meg, de úgy indulhattam haza, hogy megélhettem a feloldozás örömét és megerősítését.”

„A lelkészi találkozó sokat segített az éves rohanásból kikapcsolódni, lelassítani, önmagamra és a társaimra is figyelni. Mintha sikerült volna kilépnem a lelkészi szerepemből, hogy ismét önmagam (is) tudjak lenni. A közösség megélése sok erőt adott, hogy lássam, mások is hasonló cipőben járnak, mint én. Ez mindenképpen segített abban, hogy hogy kizökkentsen az elmagányosodás felé vezető úton. A találkozó hiánya ennek a »döccenőnek« kimaradását jelentette. Hiányzott a személyes elcsendesedésre szánt időm, a magamra figyelés, töltekezés, az Isten-én idő ilyen megszokott megélése.”

„Számomra a lelkigyakorlataink olyanokká lettek, mint az ünnepek. Mérték az időt, magaslatok voltak, ahonnan jobban lehetett látnom, mint a saját perspektívámból, és kiemelték a mindennapok darálójából, mindenképpen lelassítottak, amire egyre jobban vágyom, várok. A közösség fészekmelegével ajándékoztak meg minden sokszínűségünk mellett. Így hát a hiányában: nem tudtam elég nagy lélegzetet venni (Lélek-zetet), inspirációt nyerni az őszi időszak újrakezdéséhez. Hiányzott, hogy mélyebben beszéljünk akár a vírushelyzet ránk gyakorolt lelki hatásairól. Hiányzott a személyes beszélgetések ajándéka, hogy közelebről tudjam, hogyan is gondoljak Testvéreimre. A Mátra szépségének, a természetközelségnek gyógyító hatása is elmaradt.”

„Mivel a nyár elején az elmaradt tavaszi esküvők, az elmaradt konfirmáció és keresztelők és az online oktatás iskolánkénti különböző lezárása miatt felgyülemlett szolgálatok egyszerre estek a nyakamba, így először azt éreztem, hogy jó is, hogy elmaradt a mátrai megyei konferencia. Amikor kellett volna a »muníció« az alkalmak megtartásához, akkor éreztem meg igazán a hiányát. A muníciót jelentették számomra a közös és csoportos beszélgetések mellett nagy lehetőségként a kollégákkal való szabad beszélgetések is. Erre nincs mód az lmk-n. Ennek hiánya érződött a bensőm rezdüléseiben.”

„Én mindig »lelkigyakorlat« néven írtam be a naptáramba. Számomra ez nemesíti az alkalmat. Egyrésztől lehetőséget adott a privát, intim csöndre, a kiadott igék feletti önálló meditációt mindig nagyon szerettem. Másrésztől nekem nagyon fontos és izgalmas volt, hogy mindig mindenki megszólalt. Engem rendkívül lelkesítettek a különböző vélemények, látószögek megjelenései. Ez a két dolog mindenképpen nagyon hiányzik. Az évközi lmk-k, pláne ez az online forma semmilyen lehetőséget nem ad egyikre sem. Nekem továbbá nagyon jólesik egy külső vezérfonal meghatározása, amin szépen együtt végigmegyünk. A jelenlegi pandémia egyik legszörnyűbb terhe, hogy minden gondolatot és beszélgetést tematizál. Ki kell szakadni ezekből.”

„Az idén úgy éreztem, most a vírusfenyegetés bizonytalanságában különösen is szükségem lenne arra a megerősítő

⁴ A következőkben a lelkészek visszajelzéseit közlöm a kérdések szerint csoportosítva.

léggörre, amit a hivatásgondozó napjainkban a lelkesi közösségtől évről évre kapok. Hiányoztak az órák és a napok, amikor a rohanó lelkészeknek van ideje letenni a kötelességet, elengedni a fontosságuk (sokszor megterhelő) tudatát, végre nem csak hívek előtt és nem csak Istenről beszélni, egymásra figyelni, töltődni és igazi testvéri közösséggé formálódni. Hiányoztak az Úr előtti őszinte pillanatok, amikor egyéni imára indultam a hegy tetején levő ligetbe. A kötött és a kötetlen beszélgetések – nemcsak úgy mellékesen, hanem véresen komolyan, élettémákról. A filmnézések és borozások. A testvériség legmélyebb, legnemesebb megélése a hegyen. Mert ez valahogy csak ott fent lehetséges, ahol néha felhőkbe burkolódik a vendégház, és már nem is tudjuk, hogy a földhöz vagy a mennyhez vagyunk közelebb. . .”

A személyes hiányokra fókuszáló reflexiók mögött a korábban tapasztalatokban megélt, most pedig igény szinten jelentkező vágyakat a következő hívószavakkal, gondolatokkal sorolhatjuk fel:

- rendszeresség (rítus);
- személyesség;
- közös örömök és kudarcok;
- figyelem a másik küzdelmeire, sebeire;
- kilépés a lelkész szerepből – belépés a tanítványi közösségbe;
- a közösség „fészekmelegének” megélése;
- a kötetlen személyes beszélgetések vágya;
- az Isten előtti intimitás és annak a csoportban való megélése;
- élet a közösség által hordozott kegyelmi ajándékok közegében;
- a fraternitás megélésének különféle lehetőségei az „itt és most”-ban.

A lelkigyakorlat hiánya milyen hatással volt (rajtad keresztül) a gyülekezetedre?

„A gyülekezetre nem tudom, hogy milyen hatással vagyok. Amúgy is kevés visszajelzést kapok, most a járvány miatt még kevesebbet. Az online világ nem az én világom, de nem is az egyházé. Hiszem, hogy a lelkészek személyes kisugárzása, nonverbális magatartása sokkal többet jelent, mint gondolnánk.

Namármost az online világgal ezeket kidobhattuk az ablakon. Mostanában nem a lelkigyakorlat hiányát érzem a legnagyobb gondnak, ha arra gondolok, hogy milyen összehatással vagyok a gyülekezetre, hanem az egyre kézzelfoghatóbb értékrendbeli (politikai) megosztottságot, amivel – szerintem nem csak én – semmit nem tudunk kezdeni. Alapvetően egyetértek azzal, hogy a lelkész lelkiállapota tudattalanul is hatással van a gyülekezetre.”

„A gyülekezet presbitériuma mindig is tudta, hogy vannak kőbe vésett dátumok, és ezek közé tartozott a galya-

tetői találkozás. Ezzel párhuzamosan indult el a presbiteri hétvégén is, amely hasonló modellre épült fel. Most, hogy nincs galyatetői találkozás, nem volt presbiteri hétvége. Nem csupán a koronavírus az ok, hanem a lelkesi lelki gyakorlat muníciójának ereje sem tudott sokszorozódni a presbiteri hétvégén. Nulla szorozva, az nulla. Így vagyunk most. Várjuk a folytatást mindannyian.”

„Tapasztaltam, hogy a lelkészkonferenciák után zömmel úgy érkezem haza, hogy mindig hozok vásárfiát. Szerintem a gyülekezet is érzi (pl. a prédikációimban), de én magam is, hogy valami frissességgel szolgálok újra. Ez is elmaradt, bár a mostani karanténhelyzet után, hogy visszatértünk a templomokba, a személyes találkozásokhoz, ez a »megfrissülés« magukban a találkozásokban is adott volt.”

„Nyugtalanabb, szorongóbb, fáradtabb lelkészsük vagyok. A sok bizonytalanságot, újragondolást, másként tervezést mintha nehezebben hordoznám. (Persze ez a koromból is adódhat, meg a mostani speciális helyzetből.) Az eddigi együttléteink mindig erősítettek, könnyebbé tették a hivatásom terheit.”

„A magamba nézés egyik legjobb, legmélyebb alkalma elmaradt az évben, így ennek következményeit sýnylette meg a lelkem és áttételesen a gyülekezet.”

„Bizonyos áhítatformákat (pl. Luther-vesperás) meglehetősen közvetlenül át is emeltem a szolgálatomba. A kollegiumi alkalmakon különösen sokat tudtam hasznosítani az lmk-lelki gyakorlatok tapasztalataiból.”

„Hogy a gyülekezet ebből mit érzett, sejtett meg, azt nyilván tőlük kellene kérdezni. De az biztos, hogy közvetett módon ők is élvezik a galyatetői gyümölcsöket, hiszen a lélekben megerősödött, hivatásában lelkes Úr embere sokkal hitelesebben tesz bizonyosságot, nagyobb erővel emeli az esetet.”

A lelkigyakorlat elmaradásának gyülekezetre gyakorolt hatásainál ismét a hiányok mögötti vágyakat érdemes megkeresni:

- több, mélyebb visszajelzés igénye a lelkesi szolgálatra;
- új, friss módszertani elemek motiváló erejének fontossága;
- a lelkész időnkénti regenerációjának pozitív hatása;
- teherletétel, megnyugvás;
- az egyéni spirituális önismeret fontossága az otthoni közösség szempontjából;
- a lelki megtartottság és erősödés fontos a szolgálat hitelessége és az irgalmasság gyakorlása szempontjából.

A lelkigyakorlat hiánya milyen hatással volt (rajtad keresztül) az lmk lelkesi közösségére?

„Mindenekelőtt egy fontos szempont: esperesként beszélgetést kellett folytatnom minden kollégával a lém előírásának megfelelően. Többen elmondták egymástól függetlenül,

hogy néhány éve még félve fogtak volna efféle beszélgetésbe, de pont a lelkigyakorlatok hatására hozzászórtak ahhoz, hogy nyíltan tudjanak beszélni a problémáikról (akár az esperessel is). Voltak, akik elmondták, hogy teljesen maguktól szakemberhez fordultak, amikor a kiégés jeleit érzelték magukon. Ezt – a lelkigyakorlatok hatására – nem kudarcként, hanem természetes lépésként élték meg. Az lmk-gyűléseken a lelkészek közti bonyolult hálózat néha jobb, néha rosszabb hangulatot eredményez. Mivel egyre jobban ismerjük egymást, látjuk a szavaik, szavaink mögötti indítórugókat, ami néha szép, néha kevésbé szép ítéletekhez vezet minket. A lelkigyakorlatok rendszerességére szükség van, mert jól érezhető a különbség azon kollégák nyíltsága között, akik részt szoktak venni ezeken, és azoké között, akik nem. A szinten tartáshoz is kell egy bizonyos (akár évenkénti) rendszeresség, mert az őszinteség, nyíltság – akárcsak a szeretet is – fogyóeszköz.”

„Az lmk-ban sokat beszéltünk róla, inkább emlegettük, vajon megyünk-e. Már éppen kigondoltam egy jól bevált süteményreceptet, és elképzelve, hogy együtt pihenünk az aktív szellemi-lelki munka mellett egy-két esténken, de csak lelki szemeim előtt láttam az üresedő tányérokat és poharakat. Arra a helyre jó adományt vinni, ahol tudod, hogy a résztvevők is aktív adományozók. Egyházmegyémben mindig így vagyok, és a hiányt most úgy élem meg, hogy jövőre, ha találkozunk, mindenből dupla adagot viszek: süteményből, a magam örömeiből és bánatából. Tudom, hogy megemésztjük együtt!”

„Az lmk. Úgy hiszem, úgy érzem, hogy abban segített az első találkozó, amiben részt vehettem, hogy jobban megismertem a szolgatársaimat, és ez segített a másik megértésében, elfogadásában, az együttélésben, a csoport közösséggé továbbformálódásában, illetve az én csoportbeli szerepem, helyem megtalálásában. A havi, hivatalos keretek közé szorított parti frusztrál engem. Fellelegzés lett volna az újbóli, emberközeli találkozás. A hiánya miatt mintha a megmondóember szerepe kezdene eluralkodni rajtam (megint), ami – legalábbis úgy érzem – nem segíti a csoport életét, dinamikáját. Ez elég gáz. Most éppen azt érzem, hogy ezen a téren tapasztalom a legnagyobb fájdalmát a találkozás elmaradásának.”

„Ha összeszámolom, hogy hány lmk-t tudtunk személyesen megtartani ebben az évben, miközben a nyári intenzív együttléti is elmaradt, alig voltunk egymás közelében. Alig voltunk együtt, közösségként Isten színe előtt. Közösséget gyengítő, az együtt gondolkodást nehezítő, az egymáshoz vissza-visszatalálást is akadályozó lelkigyakorlat elmaradása. Könnyebben kikopik a közösségünkben, hogy kíváncsiak legyünk egymásra, a másik gondolataira.”

„A közös beszélgetések, imádságok, csoportos együtt készülések egymás jobb megismerését hozták számomra. A másikkal való »kíváncsiság« alkalmának elmaradása (lelki) bezárkózást jelent(het) az lmk-ra nézve. A mai online

lmk is ennek jegyében telt. (Mindenki mondta a magáét, sokszor önmagának ellentmondva, de ezt el nem ismerve, sőt kikérve magának.) A fentiek is megerősítik bennem, hogy a lelkésznek is nagy szüksége van lelkipásztorra és lelki (és ezalatt értem a nem önmaga által vezetett) közösségre (mátrai csendességre) is.”

„A hiány legkézzelfoghatóbban az lmk-ban látható, különösen az online lmk-k időszakában. A prekoncepciók, előítéletek ismét falakként emelkednek lelkészek közé, és legalább évente volt egy alkalom ezek oldására.”

„A lelkési közösség (és azon belül is az lmk-nk fraternitása) nekem nagy szívügyem, és máris érzem, hogy valami kimaradt. Az idén nem kaptuk meg a lelkigyakorlatos injekciónkat, ami megvéd egymás félreértésétől, a ferde szemmel nézéstől, és segít, hogy egymást imádságos szívvel hordozzuk. Persze nem halunk bele abba sem, ha néha ritkán kimarad egy családi nyaralás, de azért megszenvedjük a hiányát. Így van ez a galyatetői lelkigyakorlattal is: a sok feszültségtől terhelt lelkési közösségünk hihetetlen mértékben erősödött a testvériség erejében.”

Ha az lmk-közösség iránti – erre az évre elveszített – vágyakat tekintjük, talán a legmélyebb reflexiókat kapjuk:

- bizalmas megnyílás – meghallgatás;
- az egymás iránti irgalom és szeretet gyakorlása;
- a személyes karizmák átadása és a másokéban részesülés;
- valódi közösség szervezése és működtetése az egyéni ambíciókkal szemben;
- vágy a lelkésztestvér kísérésére – a kialakult bizalmi szint szerint – a teljes embert illetően;
- a lelkész-közösség mint tanítványi, testvéri, partneri közösség megélése, az egyéni terhek, motivációk meghallgatása, elhordozása;
- a közösség érésének, kohéziójának az alapja, az imádságos, irgalmas közeg kialakítása és fenntartása – az egyéni utak becsatlakoztatása a közösbe, Krisztus szeretetének közös megélésebe.

A dolgozat keretei nem teszik lehetővé a visszajelzések részletes elemzését. Talán a gondolatmenet jellege meghívja erre az olvasót, és lehetővé teszi, hogy mindenki a maga számára értelmezze a saját lelkési életében hangsúlyosnak vélt feladatokat, szempontokat. Az bizonyos, hogy a lelkési közösség sok tekintetben leképezi az egyházi közösségünket. Ha változást szeretnénk, akkor érdemes minél több egyeztetéssel, minél több szempont megismerésével egy olyan együttműködő, szolidáris és irgalmas, folyamatosan kontrollált úton haladnunk, ahol a célokat – a Krisztustól kapott küldetés alapján – a közösség jelöli ki, a változást azonban mindenki a maga életében kezdi el. Egyfajta közös formálódás ez, ahol a lehetőségeket a közösen kialakított lehetőségekben, a felelősséget pedig a magunk változási motivációiban és reflektált útján találhatjuk meg. *Talán itt az ideje annak, hogy a lelkész-közösségek (lmk-k)*

működésének tartalmát és kereteit is újragondoljuk, és ha szükségét érezzük, bátran változtassunk.

„Most kimaradt egy erősítő, de valahogy majd csak kibírjuk a következőig. Mert egy biztos: mi már nem akarunk egyetlen évet sem e nélkül a program nélkül megélni. Kell, és kész.”⁵

„Uram, Istenem! Te lelkipásztorrá tettél engem az egyházban, de látod, mennyire alkalmatlan vagyok ilyen nagy és nehéz szolgálatra. Ha nem segítettél volna, már régen elrontottam volna mindent. Téged hívlak ezért segítségül. Én valóban örömmel állítom szolgálatba szívemet és számat, tanítom népedet, mindig tanulok magam is, foglalkozom igéddel, állandóan elmélkedem rajta: használj eszközödként, csak el ne hagyj, Uram, mert ha magamra maradok, hamarosan elrontok mindent. Ámen!”⁶

Felhasznált és ajánlott irodalom

Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára.
Luther Kiadó, Budapest, 2010.
BONHOEFFER, Dietrich 1997. *Szentek közössége.* Harmat Kiadó, Budapest.

⁵ Egy résztvevő visszajelzésének utolsó gondolata.

⁶ Luther sekrestyeimádsága (a Pröhle-agenda szerint).

- JOHANN Gyula 2012. LMK-lelkigyakorlat. Egy közös úton próbálkozó lelkési közösségről. *Lelkipásztor*, 87. évf. 11. sz. 408–411. o.
- JOHANN Gyula 2010. Lelkési élet krízishelyzetben. In: Szabó Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész.* Luther Kiadó, Budapest. 60–74. o.
- KSH-mikrocenzus 2016. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ido-szaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_13.pdf. (Letöltés: 2021. március 23.)
- OROSZ Gábor Viktor 2017. Bizalom által kibontakozó szabadság. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és reformáció.* Luther Kiadó – Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest. 93–107. o.
- PATTERMANN Péter 2018. A szükséglet-piramis újraélesztése: Maslow mégsem tévedett? *MindsetPszichologia.hu*, szeptember 1. <https://mindsetpszichologia.hu/a-szukseklet-piramis-ujraelesztese-maslow-megsem-tevedett>. (Megtekintés: 2021. március 23.)
- PÁNGYÁNSZKY, Ágnes – KORÁNYI, András 2021. Az evangélikus lelkési szolgálat és a lelkészképzés útkeresése. Adottságok, lehetőségek, kihívások. *Lelkipásztor*, 96. évf. 1. sz. 2–7. o.
- SIBA Balázs 2018. *Pasztorálteológia. A református lelkési hivatás vizsgálata interjúk tükrében.* Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2000a. *A lelkigondozás órája. Alapvetés és irányvétel a lelkési szolgálat mindennapjaihoz.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2000b. *Mérlegen a lelkész.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai füzetek 2.)
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2010. *A közösségépítő lelkész.* Luther Kiadó, Budapest.

ÉVFORDULÓ ◀

Százötven éve hunyt el Edvi Illés Pál

1793–1871

■ D. SZEBIK IMRE

Életútja

Edvi Illés Pál evangélikus esperes, tudós, néprajzkutató, tankönyvíró, az MTA tagja volt. A Győr megyei Rétiben született (mai nevén Tárnokréti), édesapja itt volt evangélikus lelkész. Hetedik gyermekként jött a világra. Édesapja takarékos gazdálkodása révén jelentős anyagi javakra tett szert, hogy gyermekeit taníttathassa. Sajnálatos módon a jó célra félretett vagyon – részint a gazdasági válság következtében – gabonakereskedő veje ügyetlen befektetése révén részben elúszott, részben elértéktelenedett. Így az ifjú Pál a Sopronban megszerzett érettségi (1813) után – kényszerű módon – házitanítói megbízásokat vállalt a történelmi Magyarország különböző vidékein. Gazdag családok előkelő

ifjait oktatva megismerte hazánk különböző társadalmi rétegeinek életét. Tanulmányokat olvasott egy-egy város múltjáról, a történelmi vidékek földrajzi nevezetességeit is felkereste. Az egymástól nagyon különböző képességű gyermekek tanításához szükséges módszertani könyveket is átolvasva végezte eredményes házitanítói tevékenységét. Így járt Prónay Simon házában Tápiószentgyörgyön, Debrecenben Igaz Sámueléknél, Ürményben Appel Károly jószágigazgatónál, Rubrini Sámuel földbirtokosnál a Baranya megyei Dárdán, megismervén e történelmi családok életvitelét, szokásait. Közben Pesten is vállalt nevelői feladatokat, elsősorban evangélikus főúri családoknál.

Amikor befejeződött a napóleoni háború, megnyílt előtt az út, hogy teológiai tanulmányokat folytasson és lelkési

diplomát szerezzen. 1815. május 15-én Jénába indult, hogy az egyetemre beiratkozva teológiai ismereteit gazdagítsa. 1817 októberében káplán (segédlelkész) lett szülőfalujában édesapja mellett, majd 1818-ban önálló lelkészé választják a történelmi múltra visszatekintő Nagygeresden. Innen a katolikus egyházzal és papjáról írt elismerő verse miatt távozni kényszerült. 1823-ban már Vanyola lelképásztora. Itt Vajda Pétert is tanította, aki később költőként, drámaíróként lett ismert. 1826. november 1-jén kötött házasságot Rétalapi Német Theréziával, aki néhány hónappal élte túl tudós férjét. Feleségéről így ír: „Hitvesem az áldott némberek ideálja, egy első rangú angyal testbe öltöztetve, a papnék mustrája [példaképe], kegyes anya, férjét boldogító nőtárs. Hitvesem műve, hogy minden bajaim mellett homlokom derült és lakom a nyájasságnak és józan víg kedvnek a hajléka.” (HABERERN 1872, 14. o.)

1831-ben Nemesdömölk tekintélyes gyülekezete hívja meg lelkészének. Ez időben a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület levéltárnokká, a Magyar Tudós Társaság pedig 1835-ben levelező tagjává választja, amely igen rangos elismerése volt addigi pedagógiai, irodalmi, néprajzi és egyházi-teológiai munkásságának. 1845-ben a kemenesaljai egyházmegye esperesévé választja. Tudós személyiségének elismerése az a kitüntető bizalom, amellyel Vas és Sopron vármegye táblabírójává választják. Hétévi esperesi szolgálata után ebből a tisztségből visszavonul, mivel a Haynau-korszakban törvénytelenül kinevezett püspöki adminisztrátornak nem kíván alárendeltje lenni. Magánéletét lányának korai halála (1854) és kiskorú gyermekeinek sorsa keseríti. 1863-ban látása elvesztése miatt harminkét évi nemesdömölki lelkési szolgálatából lemondani kényszerül. Pestre költözik, ahol fiával él 1871. június 22-én bekövetkezett haláláig.

Pedagógiai tevékenysége

A Magyar Tudós Társaság (az MTA elődje) pályázatot írt ki az elemi iskolában tanítandó ismeretek tankönyvére, s ezen a megmérettetésen Edvi Illés Pál közel hétszáz oldalas *Első oktatásra szolgáló kézikönyve* tizenegy pályamű közül a legjobbnak bizonyult, így ezután a történelmi Magyarország iskoláiban hosszú időkre tankönyvül szolgált. Húsz aranyat kapott érte. Nemcsak az evangélikus iskolákban használták, hanem felekezetre és iskolafenntartóra való tekintet nélkül a legtöbb elemi tanintézményben. Ezzel a munkával a szerző beírta nevét a magyar nevelés- és oktatástudomány, a pedagógia nagyjai közé. Büszke lehet rá evangélikus egyházunk, a celldömölki gyülekezet és egész Kemenesalja. A Teremtőnek adunk hálát táalentumaiért, szorgalmáért, a jóra, az igazra és a szükségesre nevelő munkásságáért.

Mit tartalmaz ez a pedagógiai kézikönyv? Bevezetőjében a könyv bírálóhoz szól, indokolva a könyv általa meghatá-

rozott célját és összetételét, majd pedig a tanítókhöz 28 oldal terjedelemben a tanítás módszeréről, feltételrendszeréről. „A’ legjelesebb nevelő-tudósok’ megegyező ítélete szerint, az embert egyedül csak a’ *nevelés* teheti azzá, a’ mivé neki itt a földön, Isten rendeléséhez képest, lennie kell.” A lélek nevelésében mindig két szempontot tartson szem előtt a tanító: az értelmet és a szívet. A szív pallérozása pedig a jó erkölcsökre való oktatás és szoktatás: tisztaságra, rendre, engedelmességre, becsületességre, igazmondásra, kedveltető magatartásra... „Egy oskola-tanítónak legszebb győzödelme a tanítványok’ szíven az, ha végbe tudja vinni, hogy örömmel járjanak fel eleibe oskolába.” (EDVI 1837, IX., XII. o.)

A tankönyv tartalmának ismertetése

A tizenhárom fejezetcím önmagért beszél. Az egyes témák feldolgozása jelzi, hogy a könyvet a 19. század tudományos ismeretei, népszokásai, vallásos hagyományai és értékrendje alapján írta a szerző. Az alpműveltségi szintet, a különböző keresztény felekezetek megbecsülését, az általános erkölcsi normák betartását, a más nemzethez tartozó népek elismerését, saját hazánk, egyházunk és családunk szeretetét tartja szem előtt, és erre buzdítja a pedagógust és növendékeit egyaránt.

Az olvasó-könyv

- I. Értelem-gyakorlások
- II. Erkölcsi elbeszélések és oktatások
- III. Az illendőségről ’s okos maga-alkalmazásról
- IV. Tanulságos és mulattató versek

Az oskolai tudományok könyve

- V. Számvetés-tudomány
- VI. Idő-számlálás-tudomány
- VII. Természet-tudomány
- VIII. Föld-leírás
- IX. Egészség-tudomány
- X. Gazdaság-tudomány
- XI. Történet-tudomány
- XII. Törvény-tudomány
- XIII. Magyar nyelv-tudomány és írásmód

A kézhez álló, 20 × 10 × 5 cm méretű könyvet egy diák több évig használta. A maga korában korszerű, életközeli és gyakorlati kérdésekre is választ, tanácsot adó tankönyv méltán volt használatban hosszú ideig. „Egyik fő céljául akarta tenni a’ szerző azt is, hogy nemcsak az oskolának, hanem a’ való életnek is irjon; az az: hogy a’ falusi ifjúság’ kezébe egy uttal olly könyvet adjon, mellyet az – magának tanuló korában megszerezvén, – mind oskolában, mind utóbbi teljes életében használhasson; és embernyi-ember korában is, mint épületes házi-könyvet forgathasson.” (Uo. V. o.)

Az a példány, amelyet olvasásra kaptam, néhai dr. h. c. Szabó József nyugalmazott evangélikus püspök tulajdona volt, amelyet a celldömölki gyülekezetnek dedikált. Miután a tankönyv 1837-as megjelenése után négy kiadást ért meg, jó eséllyel tanulhatott ebből az utolsó kiadásból az 1902-ben született s 1908-ban betűvetést tanuló későbbi dunáninneni püspök, miután Mesteriben született, s ez a falu Nemesdömölk filiája volt önálló iskolával s tanítóval.

Edvi Illés Pál Nemesdömölkön kis akadémiát szervezett tanulni vágyó helybeli ifjaknak, akik tíz hónap tanulmányi idő után a pápai református kollégiumba utaztak vizsgázni. A dömölki convictusban lakó, általában szegény sorsú, de jó képességű gyermekek, ifjak papjuknak köszönhették a továbbtanulás lehetőségét. Edvi leírása szerint abban az időben gyakoriak voltak a családban a „durva apák,” a mostohaanyák gyermekekkel való visszaélései, a kényszerű kiházasítások a „jószág szerelme” jegyében. Edvi Illés Pál harcolt a családi élet humanizálásáért. Tanítványai közül tizenhatalan egyházi pályát választottak. Fia francia nyelvre és zongorajátékra tanította a növendékeket. Mindez mutatja Edvi Illés Pál szociális érzékenységét, a tehetséges gyermekek segítésének, társadalmi felemelkedésének célját.

Teológiai munkássága

Edvi kátét is írt: a *Gyónók katechizmusa, az az a szent úrvacsorájához elkészítendő s augusztai hitvallást tartó evangélikus növendékek tanulsága* Pesten, 1858-ban jelent meg.

A 175 oldalas, 10 × 20 cm nagyságú, 1,3 cm vastagságú könyvecske 261 kérdést és a rájuk adott válaszokat, valamint énekeket és imádságokat tartalmaz, amelyből két éven át tanultak az első úrvacsoravételre készülő tizenkét-tizen négy éves ifjak. A szerző az adott témát részletesen kifejti, majd a feltett kérdésre adott, megtanulandó választ rövidre fogja, s azt a tanuló szóról szóra megtanulja. (Pl. a más vallásúakról: „A más vallásúak és felekezetűek iránt az a kötelességem, hogy őket szeretettel tűrjem, böcsüljem, czeremóniájukat ne csúfoljam, és illetlen módon a magam hitére őket ne térítsem.” Lásd EDVI 1858a, 29. o. 27. kérdés)

Jól átgondolt szerkesztésű az evangélikus tanítást összefoglaló könyvecske. A kérdéseire adott válaszok megtanulásával az első úrvacsoravételre készülő ifjú két év alatt mind az egyház tanításában, mind pedig a keresztény élet gyakorlásában kellő jártasságot szerezhetett, megismerve a Biblia lényegi tartalmát, a keresztény hit és erkölcs alapigazságait, az Istenhez és akaratához való ragaszkodást, a Krisztus-követés megbocsátást és segítőkészséget igénylő gyakorlatát, az egyházhoz való hűség kifejezését az istentiszteleten való részvételben, az éneklésben és az imádságban.

Ajánlások címmel, kéziratban maradt fenn Edvi imád-

ságoskönyve, amely tematikus, a hét minden napjának reggelére és estéjére írt imádságokat tartalmaz. Ez a kis kötet jelzi, mennyire fontosnak tartotta a kegyesség gyakorlását egyéni csendességben. *Esperesi beköszöntője* is megjelent nyomtatásban, amely az 1845. augusztus 19-én tartott beiktatásán elhangzott székfoglaló beszédét tartalmazza. A könyvecske egyúttal ismerteti a magyarhoni evangélikusság szervezeti felépítését, a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület és a kemenesaljai esperesség múltját és jelenét, valamint az esperesi hivatal teendőit és minden evangélikus számára szükséges tudnivalókat. A könyvecske nagyon gyakorlati módon szólítja meg az ünnepi beiktatás résztvevőit, és kéri az egyházi életben való részvételüket.

Edvi Illés Pál legnagyobb lélegzetű műve az 570 oldal terjedelmű *Népszerű halotti prédikációk protestáns lelkészek használatára* (1846). A szerző bevezetőjében utal arra, hogy ilyen jellegű prédikációsgyűjteménynek híján van a magyar evangélikus–református teológiai irodalom. A többségében saját maga által írt és elmondott igehirdetések mellett református és unitárius prédikációkat is közöl, valamint német és angol nyelvből fordított temetési beszédeket is. A könyv célja az itthoni prédikátorok segítése különféle kázusok esetén elmondott beszédek közlésével. A részletesen leírt igehirdetések feltűnően hosszúak, részletes életrajzot közölnek, tanulságokat fogalmaznak meg, amelyekből arra lehet következtetni, hogy nagyszámú hallgatóság előtt hangzottak el, a lelkész ily módon tudta megszólítani azokat a híveit is, akik a templomi istentiszteleteken nem vagy csak ritkán vettek részt. Gyakorlati a gyermekek és a szülés közben meghalt édesanyák koporsója melletti búcsúztató beszédek. Érdekességként említem, hogy amikor I. Ferenc császár 1835-ben elhunyt, akkor minden evangélikus templomban búcsúztató gyászistentiszteletet kellett tartania a lelkészeknek egyelőre megküldött szentbeszéd felolvasásával. Edvi Illés Pál lelkész azonban nem volt elégedett ezzel a „mintapredikációval”, nem is olvasta fel, hanem írt ő maga egy másik igehirdetést, jóval rövidebbet, amelyet bizonyosan el is mondott gyászharang hangjai mellett.

A temetési prédikációk visszatükrözik a 19. század általános teológiai felfogását, amely egyfelől megmutatkozott a felvilágosodás szabadelvű gondolkodásában, másfelől a gyakorlatias egyházi gondolkodásban. Inkább a sorskérdést feszegetik a szerzők, mint Jézus váltságművét: kereszthalálát és halált legyőző feltámadását állítanak a gyászoló gyülekezet elé vigaszul és végső reménységként. Ebben osztoznak a különböző felekezetű lelkészek írásai és az idegen nyelvből fordított prédikációk is, amelyeket külön csillaggal jelöl a kiadó. Platón filozofikus gondolata a lélek halhatatlanságáról ismételtelen visszatér a temetési búcsúztatókban.

Fel kell tételeznünk, hogy abban a korban is a hívek lelki épülésére és hitük erősítésére szolgáltak a jól felépített,

logikus gondolatmenetű prédikációk. A könyv első oldalán olvasható mottó is visszaadja a korszellem hangulatát, amely Nicolas Boileau-tól, a 17–18. század fordulóján élt francia esztéta-filozófustól idéz: „Minden szónoklat-módor jó lehet, az egy untatón kívül.” Ebből úgy tűnik, mint ha az előadás módja fontosabb lett volna, mint a mondanivaló, a jézusi üzenet. A kötet prédikációit olvasva mégis mély vigaszt meríthetünk belőlük, és lelki-szellemi épülésünkre szolgálhatnak, ha behelyezzük magunkat az adott kor hangulatába és életviszonyai közé.

Szólunk érdemes Edvi Illés Pál négykötetes igehirdetés-gyűjteményéről is, amely *Egy egész esztendőre szolgáló eredeti közérthető keresztyén prédikációk* címen jelent meg. Általában tematikus prédikációkat tartalmaz, amelyekben három pontba szedve fejt ki mondanivalóját. Korának stílusát és gondolkodását tükrözik ezek az elmékedések, Isten iránti hitre s bizalomra és tisztességes, erkölcsös keresztyén életre biztatnak. Az igehirdetéseket egy-egy vers vezet be, amely rámutat a prédikáció alapgondolatára. Például:

„A' jó lelkiesméretü, és feddhetetlen életü.
Rettegés nélkül járhat:
Egyedül valóságában, 's akármelly titkos bajában
Oltalmat tőled várhat,
Add hát én is ilyen legyek, Uram, 's kedvedre szert te-
gyek...” (EDVI 1840, 2: 16. o.)

1. A vallás a *világba* vezérel bennünket, mert a hozzánk tatózó kebelébe (a családba) felvétettünk. 2. A vallás a *világon* vezérel: ösvényt készít, melyen feddhetetlenül járhatunk. 3. A vallás a *világból* kivezérel, mert végbúcsúnkat mieinktől megkönnyíti.

Karácsony ünnepén így elmélkedik: Milyen keresztyén az, kiben a szív ilyen jeles ünnepen sem gerjedez? 1. Mi hozta őket (Józsefet és Máriát) Betlehembe? 2. Szemléljük Jézus szüleinben a nagy famíliák alászállását (szegény sorsra jutását). 3. Legyen az a szent gondolat Jézus jászla fölött, mely bizonytalanságban vannak hagyatva a szülők gyermekük sorsa felől (Jézusnak meg kell halnia). (Lásd uo. 1: 34–35. o.)

Az új esztendő első napján így elmélkedik: Három dolog minden embernek túl kell esnie: meg kell születnünk; meg kell kereszteltetnünk; meg kell halnunk. „Jézus nevében kezdünk, Ő róla emlékezünk. Kezdjük az új évet Ő benne való bizalommal!” „Boldog, a' ki Jézussal jár, / 'S őt szívében tartja; / Ő dolgai jól folynak már, / Mert Isten áldotta” – szól a versike (uo. 1: 72. o.)

Egyik igehirdetésében a megszólító formulát következetesen gyakorolja, s a társadalom minden rétegéhez szól erkölcsi parancs formájában:

„Ti Fejedelmek és Uralkodók! kik előtt meghajtjuk magunkat [...]: birja Isten a ti sziveiteket minden jóra [...].

Ti [...] főrangúak, gazdagok [...], dicsekedjete csak jószágotokkal [...].

Ti hadi emberek és Vitézek! [...] »...legyetek a' hazában a' polgári csöndességnek támasza [...].«

Ti bölcsek és tudósok! [...] ha tudnánk minden [...] tudományt; és szeretet bennünk nem volna: semmit nekünk nem használ.

Ti szegények! legyetek gazdagok Istenben, és a' kevéssel melegegedésben. Bizzatok az Urban, ki nem hágy titeket megszegyenülni.

[...]

Ti tanulók, és iskolai nevendékek! A' Jézus Krisztus, kinek kedvesei vagytok, töltsön bé titeket az ő esméretével, hogy belőletek egy jobb ember nyom serdüljön fel; és írja bé neveteket [...] az élet könyvébe.

Ti öregek és tisztos Vének! ti már közel vagytok a' nyugalomhoz. Fussátok rövid pályátokat, sok virtusokkal ékesítve, hogy boldog célra juthassatok.”

Nem feledkezik meg önmagáról sem: „És én, – dicsérd az Urat, óh! lelkem; és el ne feledkezzél az ő jótéteményeiről.” (Uo. 1: 73–74. o.)

Keresztyén ábécze című műve (8-9 éveseknek) hét kiadást ért meg, s felnőttek kezében is gyakran volt látható. Vend nyelven is megjelent.

Néprajzi és más írásai

Korát meghaladó módon fontosnak tartotta a néphagyományok gyűjtését s azok írásba foglalását, hogy a ránk következő nemzedékek el ne felejték azokat. *Miben áll a' Magyar-Nemzetiség?* című értekezése megelőzi a Kisfaludy Társaság létrejöttét és az Ipoly melletti és erdélyi hasonló kiadványok megjelenését. „Annak, amit ma »hungarológianak«, »magyarságtudománynak« nevezünk, valójában Edvi Illés Pál az első hirdetője, sőt igazi megalapítója éppen 100 év előtt.” (BARTUCZ 1936)

Fontosnak tartja, hogy a néperkölcse beszédben és cselekedetben megnyilvánuljon. Ezért ostorozza a káromlást, amelyet már akkor minden népet felülmúló módon gyakoroltunk.

Érdemes megemlíteni, hogyan jellemzi korának közemberét: „...apró lovakon jár, egyenes oldalú rövidke szekéren [...], az ember jobbára posztó ruhás, kék vagy zöld színekre; köpönyeges [...]; kalapja tompa pupos; nemességében nemzeti büszke, de egyszersmind fölöttébb kényes is; szélcsapó, magáért kitenni szerető; beszédeben udvari és tudóska, – magyarságát, nem is említvén.” (EDVI 1823)

Említésre méltó *Zsidó-iskola* címmel megjelent tanulmánya. Ebben azt tárgyalja, mit tanulhatunk a zsidóktól: például kereskedést, az élet és az idő megbecsülését, a gyermeknevelés terén télen-nyáron való iskolába járást, szorgalmas tanulásra készítést. A házasságban élők sok per-

patvartól megkímélhetik magukat azáltal, ha – a zsidóktól véve példát – házasságkötés előtt szerződést kötnek a közös gazdálkodásba hozott anyagi javokról. Majd így folytatja: „Tanuljunk a zsidóktól házasodni és házasítani, férjesülni és nősülni.” (EDVI 1857, 40. o.)

Elismeréssel ír az akkoriban hétszáz lelket számláló Zalaistvánd község lakosainak életéről. Nagyra becsülik a családot, erős a hitük, a gyermekek szorgalmasak, a felnőttek becsületesek, nagy és népes lakodalmakat tartanak, egymás között házasodnak. Hangsúlyozza, ha azt akarjuk kutatni, mi a magyar, akkor a köznép viselkedését, szokásait, népi műveltségüket kell figyelembe venni. „...foglalkozás[unk] főtárgya, az isten-áldotta nép.” (EDVI 1854, 380. o.)

Érdeklődése az orvostudományra is kiterjedt: szorgalmazta gyógyszerárak megnyitását, maga is részt vett kórházi műtéteken, sok orvosi témájú tudományos könyvet olvasott, és könyvet írt *Gyermek diaetika* címmel, hogy a megszületettek közül minél többen ériék meg a felnőtt- és időskort. Három kiadást ért meg ez a műve.

Rendkívül termékeny író volt, különböző újságokban jelentek meg cikkei s tanulmányai. A teljesség igénye nélkül emlitem megjelent cikkeinek lelőhelyét: *Magyar Kurir* (1821–1823), *Laura* (Komárom, 1824), *Kedveskedő* (Bécs, 1825–1826), *Auróra* (Pest, 1824), *Minerva*, *Társalkodó*, *Jelenkor*, *Vasárnapi Ujság*, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* (Pest).

Fénygolyók a nőülésre című könyvecskéje 1859-ben jelent meg, amelyben házasodni akaró ifjaknak ad tanácsot.

Edvi Illés Pál emlékezete

Önmagáról így vallott: „Nem tartok se Hegellel se Schellinggel, hanem vagyok eklektikus és a praktika philosophia embere.” (HABERERN 1872, 9. o.) „Míg tehát más tudós írók vagy költészek művei csak uri lakokban disz-asztalokon kevés kezekben forgattatnak, addig az enyimék a nép kezében ezernyi példányokban élnek.” (Uo. 8. o.)

Sok-sok írása mellett szorgalmazta óvodák megnyitását és takarékpénztárak létesítését a gazdaság növekedése érdekében. Tudós lelkész, jó prédikátor, művelt és műveltséget szorgalmazó, híveit szerető, rajtuk segíteni kész lelkipásztor, a nevelés, a magyar néprajz és pedagógia elkötelezett apostola volt, és – mivel ez a 19. században még lehetséges volt – polihisztor. Áldott legyen érte a Teremtő, s legyen áldott – mai körülmények között, más feltételrendszerben, de mégis követésre méltó – emléke!

Befejezésül hadd idézzem rövid költeményét, amely a *Vas megyei krónikák* című kéziratának mottója:

„Hazám,
Vedd ezt is tartozásul
Fiadtól, ki éretted félt.
Dömölk,
Te vedd emlék-oszlopul
Polgárodtól, ki benned élt.”

Hivatkozott művek

- BARTUCZ Lajos 1936. *A magyar nemzetismeretről*. Budapest. (Az Ethnographia füzetei 1.) = In: *A hungarológia fogalma*. Szerk. Giay Béla – B. Nádor Orsolya. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 1990. (Hungarológiai ismerettár 5.) 61–91. o. Web: <https://mek.oszk.hu/02000/02055/02055.htm#bm6>.
- EDVI Illés Pál 1823. Répcze mellékének rajzolatja. Töredékek Levelekben. *Szépliteraturai Ajándék* (a Tudományos Gyűjtemény melléklete), 3. évf. 3–16. o.
- EDVI Illés Pál 1828. *Ajánlások, azaz templombeli imádságok után mondandó rövid befejező fohászkodások*. Kézirat. Vanyola.
- EDVI Illés Pál 1835. Miben áll a Magyar-Nemzetiség? In: *Magyar Hazai Vándor*, V. évf. 51–60. o.
- EDVI Illés Pál 1837. *Első oktatásra szolgáló kézikönyv, vagyis a legszükségesebb tudományok öszvevége*. Buda.
- EDVI Illés Pál 1840. *Egy egész esztendőre szolgáló eredeti közérthető keresztyén prédikációk*. Pest.
- EDVI Illés Pál 1842a. *Autodidachia vagy az öntanulás mestersége gyakorlatian tárgyalva*. Pest.
- EDVI Illés Pál 1842b. *Keresztyén ábécze, azaz: A keresztyén vallásbeli tudománynak első kezdete*. Pest.
- EDVI Illés Pál 1845. *Esperesi beköszöntés az ág. ev. hitvallást tartó kemesalyi nemes és szent gyülekezetekhez*. Pápa.
- EDVI Illés Pál 1846. *Népszerű halotti prédikációk. Prot. lelkészek használatára főleg*. Pest.
- EDVI Illés Pál 1854. Kemeses-alji rosz népszokások. *Vasárnapi Ujság*, 1. évf. 42. sz. 380–381. o.
- EDVI Illés Pál 1857. Zsidó-iskola, az az: mit tanulhatunk a zsidóktól. (Farsangi merengés.) *Vasárnapi Ujság*, 4. évf. 4–5. sz. 30–31., 38–39. o.
- EDVI Illés Pál 1858a. *Gyónók katechizmusa, azaz: a szent urvacsorájához elkészítendő evangélikus növendékek tanulsága*. Pest.
- EDVI Illés Pál 1858b. *Újkori ismeretek tára*. Pest.
- HABERERN Jonathán 1872. *Edvi Illés Pál emlékére*. Pest.

Itthon vagyok

Kedvcsináló Pátkai Róbert Küldetésben című kötetéhez

■ BÁCSKAI KÁROLY

Küldetésben. Szellemi séta Pátkai Róbert evangélikus püspökkel. Szerk. Bakay Péter. Luther Kiadó, Budapest, 2020.

Pátkai Róbert külhoni magyar evangélikus püspök *Küldetésben* című gyűjteményes kötetének méltatásakor szerénységem részéről az lehet a *captatio benevolentiae*, hogy – ellentétben más tisztelőivel – magam soha nem sétálhattam vele együtt. Valamelyik hazai egyházi alkalom jóvoltából talán kezét szorítottunk, ő, a tekintélyes, karizmatikus felekezeti vezető és jómagam, az akkoriban még igencsak újonc segédlelkész. Most azonban, amikor – pestiesen szólva, stílszerű képzavarral – könyve „szembejött velem”, szívesen csatlakoztam a mellette lépdelőkhöz. A kötet alcíme ráadásul kárpótlással kecsegtetett a hiányzó személyes emlékekért: *Szellemi séta Pátkai Róbert evangélikus püspökkel*. Erre indít egyébiránt a szerkesztő és a kiadók ízlését dicséző könyv borítóján a kanyarodó erdei út is, emelkedőket és lejtőket, hosszabb szakaszokat és üdítő pihenőket ígérve a kiránduláshoz.

A világotatózó Pátkai Róbert könyvének olvasása ilyen kellemes és tartalmas, szellemi barangoláshoz hasonló élményt kínál. Helységnevtáblák is jelölhetnék az út állomásait: Budapest és Békéscsaba, Szászrégen és Szeged, Sopron, Irsa és London, hogy csak a legfontosabbakat említsük a sokszínű listából. A tájékozódást azonban inkább a fejezetcímek segítik, akár a természet tarka jelenségeit taglaló tabló a népszerű túraútvonalakon: *Tudom, kinek hittem; Magyaroknak lenni; Gondolataim; Életút – találkozásokkal*. A séta során majdhogynem észrevétlenül telik az idő, miközben igehirdetések, áhítatok hangzanak el és tanulmányok készítenek fel a következő lépésekre karácsonytól húsvétig és pünkösdtől karácsonyig. Szót kap a történelem, az emigráció távolából határozottan hallhatóvá erősödik a haza szeretetének egy mondatba tömörített sóhajtása: Mindig magyarnak maradni! Esszék formájában kapnak szárnyra és ragadnak magukkal a szerző gondolatai Kölcsey *Himnuszától* Vörösmarty, Arany János és Ady nyomdokain Radnóti Miklósig, Németh Lászlóig és Illyés Gyuláig. Mind magasabbra emelkedve feltűnik az irodalom és

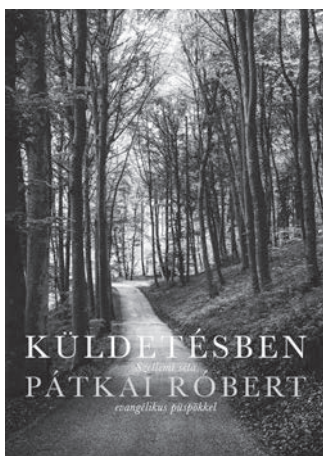
a művészetek határtalansága: természettudományos gyűjtemény esetén azt írhatnánk, hogy a séta egyszeriben úrsétává válik. Pátkai Róbert humán értelmiségiként a mai asztronauták képzettségével és biztonságával tájékozódik, mozog a világirodalom, a képzőművészetek és a filmművészet univerzumában. Az egyetemesség szélesedő szellemi sétaúton társaságában találkozhatunk Tolsztojjal, Maupassant-nal, Tagoréval, Michelangelóval, Rembrandttal, Chagallal, Ingmar Bergmann-nal, Kierkegaard-ral, Heideggerrel, Hamvas Bélával.

Noha a kiadós intellektuális túra során fényesen bizo-

nyította az ellenkezőjét, talán azért, hogy igazat adjon az általa már korábban bemutatott költőnek, Radnóti Miklósnak, aki szerint „Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj, / s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály” (*Nem tudhatom...*), Pátkai Róbert végül – ismét – hazatér. Ha mindeddig kitarítottunk mellette, mintegy hallani véljük, amint a költővel együtt szavalja tovább: „Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom, / tudom, hogy merre mennek, kik mennek az uton...” Pátkai Róbert evangélikus püspök, az *Evangélikus.hu*-n olvasható tapintatos bevezető szerint egyházunk Egyesült Királyságban élő lelkész

doyenje¹ nemcsak azt tudja, kinek hitt változatos, találkozásokkal teli életútján, hanem útítársait is messzemenően ismeri. Nevüket is – Pósfay Györgytől Horn Gyulán át Mádl Ferencig –, és – minden bizonnyal – „virágukat” is. A képzeletbeli, ékes csokor azonban hovatovább valódivá tárgyiasul, amikor a sorban sejtetően a szerző számára legkedvesebb névhez, hitvesének a nevéhez jutunk. Életének egyetlen versét őhozzá írta Pátkai Róbert, mi pedig a lábunkhoz térdepelő bokrok gyűrűjében őt, a lelkész-családapát idézve, vele együtt mondunk köszönetet a lélekemelő sétaért meg az útért, amelynek végén, akár a címlapfotón a lombok között, az erdő résein át elér hozzánk és megmenget minket a napfény.

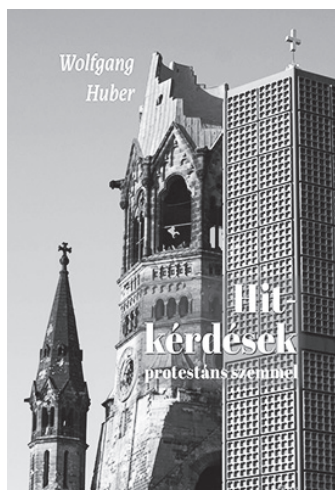
¹ <https://www.evangelikus.hu/huseg-hithez-hitveshez-hazahoz>.

Pátkay Róbert: *Köszönetmondás*

Ötven évet kellene megköszönni most,
de már a szó is botladozva jár,
mint egyre jobban vénülön a láb,
ha lépni kell.
Emberséged és hited s tiszta szép derűd
sorsom részeként hajlik át a múlt időn,
mint ahogy a híd a mély felett
a túlsó partra átvezet.
Szeretted egyszerűen,
póztól mentesen, és egy volt fontos csak Neked,

hogy számunkra földi lét
annyi év után még jobb legyen.
Szívedben békülön oldd fel minden vétkeket,
és hibáimra csak rálegyints,
míg tévedéseimre fátylat úgy boríts,
hogy végül mi ketten egymást támogatva
érjük el a végső állomást.
de addig is lesznek boldog perceink,
s a gyorsan illanó öröm
lelkünkbe lopja majd magát,
és biztos végleg ott marad.
(*Életem egyetlen verse*, 2007. szeptember 11., Wembley)

Wolfgang Huber: Hitkérdések protestáns szemmel

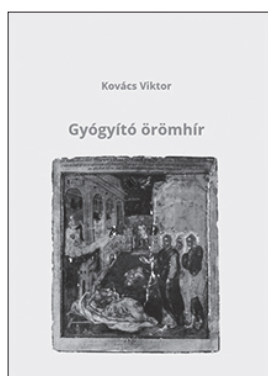
Luther Kiadó, Budapest, 2021.

„A reformáció egyházai ragaszkodnak a hitének megértésére törekvő, felnőtt hívő ember képéhez” – ez az ideál vezeti Wolfgang Hubert, miközben végigkalauzolja az olvasót a keresztény hit fő kérdéseiben. Hogyan fogalmazható meg a Biblia évezredes és a reformáció ötszáz éves üzenete úgy, hogy az komoly szellemi tartalmat jelentsen mai világunkban? Erre tesz kísérletet a kötet, amikor elhelyezi az evangélium üzenetét napjaink gondolkodásában.

Miközben folyamatos párbeszédben van a modern kor gondolkodóival, és nyitott a kritikára, bemutatja, hogy a kereszténység üzenete ma is ugyanolyan vonzó opció, mint amilyen a korábbi évszázadokban volt.

Wolfgang Huber (1942) a mai protestantizmus egyik legmeghatározóbb személyisége. Berlin korábbi püspöke és a Németországi Protestáns Egyház (EKD) vezetője 2009-es nyugdíjba vonulásáig. A Heidelbergi, a Marburgi és a dél-afrikai Stellenbosch Egyetem korábbi rendszeresztológia-profesz-

szora. Azon kevés egyházi vezetők közé tartozik, akik a tudományos teológiai eredményeket képesek a legszélesebb nyilvánosság számára is befogadható módon közvetíteni. Ezért tartják ma hazájában a legjelentősebb keresztény értelmiséginek. Nézeteinek kiegyensúlyozottsága és megalapozottsága miatt véleménye napjaink számos etikai és egyházi kérdésében mérvadó.

Kovács Viktor: Gyógyító örömhír

Szerkesztette: Galambos Ádám

Luther Kiadó – Magyarországi Evangélikus Egyház Gyülekezeti és Missziói Osztály, Budapest, 2021.

Minden embernek szüksége van gyógyulásra az élet valamely területén. Éppen ezért a gyógyítás mindig is az egyház alapmozdulatai közé tartozott. Az apostoli csodák, a hívő életekben megnyilvánuló jelek vagy az évszázadok alatt létrehozott szociális-medikális intézményrendszerek mind-mind a Nagy Gyógyítóra mutatnak.

Ez a kiadvány sem akar mást tenni, mint az ígén, az imádságon, az éneken, a szentségen és a találkozáson keresztül Krisztusra mutatni.

Pünkösdi ünnepe

►► 1Sám 16,1–13

Igehirdetési előkészítő

„Pünkösdi királyság”

A megajándékozottak ünnepe

A zsidóság három zarándokünnep: pészach (az elkerülés ünnepe), sávuot (a hetek ünnepe) és szukkót (a lombstrak ünnepe) egytől egyig a Tóra „mozgásba lendítő” teológiai narratíváira épül. Exodus és Numeri könyvéből egy hosszú vándorlás tárul elénk; e nagyünnepnek ennek az útnak egy-egy fontos szakaszát jelölik ki.

A páska megülésekor évről évre az út kiindulópontját: a kivonulás és a szabadulás eseményét idézték föl (és persze így van ez még ma is), majd az ünnep második napjától kezdődően elkezdődött az ómerszámlálás, és a hetedik hét végén a közösség együtt tartotta meg a hetek ünnepét. A bibliai Izraelben pészach ünnepe után kezdődött az őszi árpa aratása, és sávuotkor sütötték meg az új kenyeret. Lev 23,15–17-ben olvasható az árpakéve (ómer) felmutatására vonatkozó rendelkezés: „Számoljatok a szombat-ra következő naptól, tehát attól a naptól, amelyen elviszitek a felmutatásra szánt kévét, hét teljes hetet. Ötven napot számoljatok a hetedik szombat utáni napig. Akkor mutassatok be új ételáldozatot az Úrnak. Hozzatok lakóhelyetekről két kenyeret felmutatott áldozatul.”

A napok számlálása ugyanakkor azért is történt, hogy a közösség – az elődök nyomán – lélekben bejárhassa az utat a Nádas-tenger partjától a Sínai-hegyig, és így fölkészülhessen a tóraadás ünnepére. Izrael gyülekezete az Örök-kévaló legnagyobb ajándékának tekinti a Tórát, amelyet

két hónap vándorlás után fogadhatott el JHVH-tól. „Két hónappal azután, hogy Izrael fiai kijöttek Egyiptomból, ugyanazon a napon megérkeztek a Sínai-pusztába.” (Ex 19,1) A Tóra az a közösségi életszabály, tanítás, útmutatás, amely a közös jó felé vezeti Izraelt a pusztai vándorlás nagy beavatástapasztalatai nyomán. Ez az az „élő kenyér” (Deut 8,3), amely azért adatik, hogy a megszabadított héberrek Isten népévé érjenek JHVH színe előtt és vezetése alatt.

A kenyér motívuma mindhárom zarándokünnepet egybefűzi. A szukkót (a lombstrak ünnepe) eredendően a betakarítás, aratás öröméhez kötődik, ugyanakkor a hosszú, negyven évig tartó vándorlás emlékezetét hozta és hozza közel évről évre (Lev 23,42–43). A sátrak egyszerre az ideiglenesség és a bizalom szimbólumai. Isten hűséges jelenlétére és a megmaradás csodájára ébresztik rá az embert. A gondviselés jeleire – legyen az a mindennapi kenyér vagy a Találkozás ünnepi pillanata.

A kereszténység e zsidó tradíciókra épített, ám új tartalmakat is kapcsolt az emlékező zarándokok ünnepeihez. A húsvét után elkövetkező pünkösdot szintén a teljesség számához (7 × 7) kötötték az őskeresztény közösségekben, és ugyanúgy a megajándékozottak ünnepének tekintették. A Szentlélek kiáradása Isten adománya: ez az az életet hozó, lendületet adó erő, amely kétezer év óta segíti útjukon a vándorokat. Közösséget teremt, áldást hoz, emberségre tanít. Az Atya és Jézus Krisztus Lelke új Tóráként vezeti Isten népét a közös jó: az Ország kiteljesedése felé.

A megajándékozott Dávid

Pünkösdi ünnepének alapige-választása meglehetősen szokatlan, és zavarba is ejt minket, kitaposott teológiai ösvényeken haladó igehirdetőket. A „klasszikus” textusok helyett idén egy – jobbára bibliaórákon és hittanórákon

elénk kerülő – elbeszélést kaptunk igehirdetési textusként. Pünkösdi ünnepének teológiai karakteréhez lényegében a történet utolsó mozzanata, egyetlen mondat: JHVH *rúah*-jának megjelenése illeszkedik. „Az Úr lelke szállt Dávidra, és attól kezdve vele is maradt.”

Az igeszakasz, 1Sám 16,1–13 azt a határpontot jelöli Sámuel könyveinek hagyományában, ahonnan éppen elindul Dávid királlyá válásának eseménysora, ugyanakkor Saul uralma a végéhez közeledik, és csillaga leáldozik. A szentíró két ellentétes „mozgásirányú” emberi életutat kapcsol össze egy izgalmas és fordulatos narratíva (1Sám 16 – 2Sám 5) keretén belül.

1Sám 16-ban veszi kezdetét Dávid fölemelkedésének története. A fejezet két egységre tagolódik, az első tizenhárom vers Dávid Sámuel próféta által történő felkenését beszéli el, 16,14–23-ban pedig egy alternatív „udvari” történetet olvashatunk Dávidról mint Saul zeneterapeutájáról. A felkenéstörténet a szakrális, az udvari elbeszélés pedig a profán „olvasata” a királykeresés és királyváltás témájának.

Saul és Dávid királlyá választása sok ponton mutat párhuzamot. Mindkettőjük esetében egy próféta közreműködéssel történő, nem nyilvános felhatalmazásról, felkenésről (מָשַׁח) olvasunk (1Sám 9,1–10,16; 16,1–13). A „demokratikus” választás, a közösség döntése, állásfoglalása a személyek mellett csakis JHVH kiválasztása nyomán, arra épülve történhet meg (1Sám 10,17–27; 2Kir 2,1–7; 5,1–5). Saul és Dávid is esendő, vétkező emberek, akiknek folyamatosan szükségük van Isten vezetésre és megbocsátására. Azt is látjuk a velük kapcsolatos hagyományból, hogy bár a fizikai rátermettség sokat nyom a latban (a nép szemében mindenképp), végső soron mégsem ez a garancia arra, hogy sikeres vezetők, uralkodók legyenek.

A Saul-történet mögött ott feszül egy fontos kérdés: mi van akkor, ha a felkent király nem jár többé Isten útján? Ez a királyság kezdetétől Júda bukásáig és a fogságba vitel traumájáig releváns marad. Mindenekelőtt a deuteronomista történetírás dolgozza ki azt a teológiai koncepciót, amely a JHVH-tól való elpártolás szüntelenül ismétlődő mintázatával magyarázza Izrael és Júda krízisét, az államiság végét és a száműzetés traumáját.

1Sám 15-ben Saulnak az Amalékkel folytatott harca után Sámuel kihirdeti JHVH végzését a megszegett „hérem-rendelkezés” miatt: „Te megvetted az Úr igéjét, ő pedig elvette téged, és nem leszel király!” (15,23b) A ’megvet, elvet’ (מָצַח) ige a következő, 16. fejezetnek is kulcsszavává válik (16,1.7). Érdekes módon e fejezet mindkét szövegegységét (felkenés Isai házában – Dávid Saul udvarában) ugyanaz a gondolat vezeti be: JHVH elfordult Saultól (16,1.14); ezzel a szentíró egy hermeneutikai keretbe foglalta Dávid királlyá kenésének elbeszélését.

Mivel Isten lelke eltávozott Saultól, Sámuel új feladatot kapott. A szentíró érzékletesen írja le a próféta lelki küzdelmét: „Sámuel nem látta többé Sault holta napjáig, de

bánkódott Sámuel Saul miatt, mivel megbánta az Úr, hogy Sault Izrael királyává tette.” (1Sám 15,35; vö. 13,14) Ugyanakkor azt is látjuk a narratíva menetéből, hogy a kritikus helyzetben cselekedni kell; a királyság államformájára való átállás folyamata nem torpanhat meg.

Dávid felkenését a kiválasztása (בָּרַח) előzi és alapozza meg. A történetbe az ókori Kelet ismert mesemotívumát is beépíti a szentíró. A legkisebb (és lenézett) fiú, akire senki nem gondol, ő lesz az ígéretek várományosa, Isten akaratának beteljesítője – bár pont akkor nincs is jelen, amikor a sorsdöntő események zajlanak... Az elbeszélés (tantörténetnek is nevezhetjük) erre az ismert gondolatmenetre építve fontos etikai tanulságot hordoz. Izrael Istene a szívek vizsgálója, aki teljesen független az emberi értékítéletektől, és döntéseiben szabad. „Az ember azt nézi, ami a szemelőtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van.” (1Sám 16,7)

Dávid nem önerejéből, érdemei révén lesz a monarchia uralkodója: esélyt, felhatalmazást, mandátumot JHVH ad számára. Kiválasztása tekintetében nem elsősorban a „valahonnan, valamiből” meghatározása a mérvadó, sokkal inkább a választás, megbízatás „valamire” (valamilyen feladatra) kérdésköre lesz releváns. Jól látszik ugyanez a teológiai súlypont abban is, amit az Ószövetség Izraellel kapcsolatban is állít: „Nem azért szeretett meg, és nem azért választott ki benneteket az Úr, mintha valamennyi népnél nagyobbak volnátok – hiszen a legkisebbek vagytok valamennyi nép között –, hanem azért, mert szeret benneteket az Úr, és megtartja azt az esküt, amelyet atyáitoknak tett.” (Deut 7,7–8)

A *rúah* és a Szentlélek

Ezen az ünnepen az Ószövetség és az Újszövetség teológiai párbeszédének is tanúi lehetünk. A felkenés rítusának és a Szentlélek kitöltésének útjai összetalálkoznak. A héber רוּחַ (*rúah*) kifejezés gazdag jelentéstartalommal bír: általában lélekként fordítjuk, de erőt, vitalitást, illetve szelet és égtájt is jelent. Rendszerint valamilyen hatalommal bíró jelenséget ír körül, amely fölött Isten rendelkezik. JHVH-val összefüggésben leggyakrabban a kijelentett ige és az erő szinonimája.

Fontos látnunk, hogy az Ószövetség tanúságtételében a *rúah* eredendően nem az ember szerves „része”, egzisztenciájának alapeleme, hanem ez a „hozzáadott érték”, a nagy „plusz”. Antropológiai értelemben az ember számára Isten-től adatott spirituális erőforrást értünk a *rúah* alatt, amely a küldetéséhez, hivatásához kötődik (lásd próféták, vezetők, királyok). Ugyanakkor a *rúah* munkálja a megismerést, megértést, és segíti az embert az ítéletalkotásban, fontos döntések meghozatalában.

Érdekes módon Saullal kapcsolatban többször olvasunk arról, hogy a *rúah* leszáll rá, és emiatt még próféta révületbe is került (1Sám 10,6.9–11; 11,6). Dávid életében azonban csupán ezt az egyszerű lélekkel való betöltekezést em-

líti a Sámuel-hagyomány (1Sám 16,13). A felkenés rítusával összekapcsolva a *ruah* leszállása a „messiás” JHVH-tól való legitimációját jelezte. Érdekes módon a „messiás” feljegyzés nem volt az uralkodók mindennapi hivatali megnevezése, nem így szólították őket. Sokkal inkább teológiai jelentősége volt: a király JHVH-val való kapcsolatának kifejezésére szolgált.

A lélek személyekre való alászállása, kitöltése az Ószövetségben lényegében „funkcionális”: egy küldetés, megbízatás beteljesítését garantálja. Nem is találunk a lélekkel kapcsolatban egységes, összefüggő teológiai tanítást. A lélek az Ótestamentumban nem önálló szubsztancia, személy, hanem JHVH hatalmának, cselekvő erejének az ember számára megragadható, tapasztalható aspektusa. Mindig magát JHVH-t jelzi, őrá mutat.

Az Újszövetség teológiai üzenetében viszont a Lélek, a Szentlélek már sokkal személyesebb: úgy is fogalmazhatnánk, egyértelműen személyi karaktert hordoz, önálló szubsztanciaként, mégis összekapcsolódva az Atyának és a Fiúnak a személyével. A Szentháromság modelljében ugyanakkor a Szentlélek a kommunikációs csatorna is, ő a találkozás, az áramlás, a tánc és a transzformáció.

Igazán izgalmas teológiai feladat az igehirdető számára ezen a pünkösöd vasárnapon e két testamentum tanúságtételében megjelenő koncepciók sajátosságait és a közöttük érezhető teológiai-hermeneutikai dinamikát közel hozni az ige hallgatói számára.

Igehirdetési vázlat

„Pünkösdi királyság”

Ha kapcsolópontot keresünk 1Sám 16 textusa és pünkösöd ünnepének teológiai üzenete között, magától adódik a „pünkösdi királyság” jelzős szerkezet. Ám az ambivalenciát is rögtön érezzük, hiszen a mulandóság, a rövid életű öröm, az értéktelenség gondolataival cseng össze ez az állandósult szókapcsolat. A magyar néphagyományban a középkortól kezdve ismertek voltak a pünkösöd ünnepéhez kötődő „alakoskodások”; különféle tréfás versenyekkel választották ki a legrátermettebb, királynak való férfit (és később a királynőt is), akik egy esztendőn át hivatalosak voltak minden bálba, menyegzőre, örömnünpre, és kitüntetett tisztelet övezte őket. Ez azonban nem tartott örökké. Saul királysága is meglehetősen rövid életű volt; monarchikus uralkodóról egyébként sem beszélhetünk, hiszen mint vezető közelebb állt a karizmatikus bírákhoz, mint az ókori keleti királyideológiák szakrális uralkodóihoz. Saul királysága útkeresés volt, első kísérlet, amely elbukott. Bizonyára sok tényező játszott ebben közre, de a szentíró számára a legfontosabb az engedetlenség és Isten szándékaival való szembeszegülés volt. Ez azonban árnyékként vetődött Saul embertársi kapcsolataira is.

Nem én választok – engem választ

Az alázat erénye régtől fogva foglalkoztatta az embereket. A bibliai Izraelben a szegény (עני) nem csupán szükségét szenvedőt, anyagi értelemben nélkülözött jelent. Ő az az ember, aki tudatában van annak, hogy mindenestül Isten irgalmára szorul. A latin kifejezés: *humilitas* jól jelzi, hogy a *humanus*, az emberi a *humushoz*, a földhöz közeli létállapotot. Hasonlóan beszél erről a héber nyelv is: az *adam* a föld, az *adama* gyermeke...

Az alázat a tisztánlátás képessége: reálisan látom, hogy hol a helyem, ismerem az erősségeimet, a gyengeségeimet, a határait. Tudom, hogy mi mindenben nincs választási lehetőségem. És ismerem őt, aki rám néz, és fel tud emelni a földről, a porból, ha akar. Ismerem Istent, aki meg tud ajándékozni erejével, lelkével.

Isai fiai közül a felkenési rítus „fedősztorijaként” rendezett áldozati lakomán egyedül a nyolcadik, a legkisebb fiú nincs jelen. Dolgozik – ráadásul éppen olyan munkakörben, amelyre az ókori keleti nagy uralkodók is hivatkoznak, amikor „népem pásztoraként” nevezik meg saját magukat (lásd pl. Hammurapi törvénytáblájának bevezető sorát).

A hétköznapi világ alázatra nevel. A napi küzdelmek, feladatok Dávidot is arra taníthatták, hogy megbecsülje azt, ami van és ahol van. Miután az ünnepi asztalhoz hívják, hogy végre mindenki leülhessen enni, és kiderül, hogy ő JHVH választottja, meg sem szólal a történet szerint. Nem vág fel, nem hízeleg Sámuelnek, nem kéri számon, hogy miért hagyták ki ebből a családi eseményből. Különös, hogy egyszeriben Sámuelnek sem számít a lakoma. Az az érzésünk, hogy a szentíró „összecsapja” az elbeszélés végét: csupán annyit közöl, hogy előkapva olajjal töltött szaruját, Dávid ott helyben, testvérei körében föl is kente a próféta (1Sám 16,13).

Az itt még néma – talán ledöbbsent – Dávid a következő versekben, fejezetekben majd hallható lesz. Zenél, énekel, beszélget, Istenről tanúskodik. Vívódik és kérdez, menekül és parancsokat osztogat. Kegyet gyakorol és elbukik. Dávid bibliai története az Isten színe előtt élő, küzdő, másokért cselekvő, ám mindenekelőtt hinni, bízni tanuló ember és közösség története.

Lélek-jelenlét: velünk marad!

Fölöttébb érdekes, hogy Sámuel első könyve 16. fejezetében a látás és a kiválasztás igéi is kulcsszavakként rendeződnek el, különös mintázatot rajzolva a szövegszövetbe. Mintha ebben az izgalmas mondásban, „alapító elbeszélésben” a változás szemmel is látható, „belátást” hozó folyamata indulna el.

Ugyanakkor, ha végigolvassuk Dávid történetét, az az érzésünk támad, hogy a Sámuel-féle szentelés, a messiási státusz olyan sokat nem változtatott Dávidon. Az „ilyen volt – ilyen lett” tekintetében nincs éles különbség a nyáját terelő és a népet terelő pásztor között. Dávid a hatalom embereként politikai játszmák, birodalmi érdekek, ellenségek és talpnyalók között és főként a saját szívében kereste az előre vezető,

igaz ösvényeket. És biztosan voltak olyan pillanatai, amikor nagyon közel érezte az Úr lelkét, az erőt, amely vele volt.

Ezerévnnyi idő hömpölygött tova, és akkor végre eljött valaki, aki Emberfiának nevezte magát, és a názáreti zsinagógában magára értelmezte a próféta szavát: „*Uramnak, az Úrnak lelke nyugszik rajtam, mert felkent engem az Úr...*” (Ézs 61,1) Végigjárta földi útját, és végül velünk maradt. Lelke által. Pünkösdi királyként – örökké. Az Ország evangéliumát hirdette, az együttérzés és a szeretet valóságát mutatta meg, és sokak életét megváltoztatta szavával, életével. „*Nem hatalommal és nem erőszakkal, hanem az én lelkemmel!*” (Zak 4,6) Követői, követei ma ugyanezt teszik az ő nyomában járva. Nincsenek magukra hagyva, mert Lelke által velük, velünk maradt.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jn 14,23–31; ApCsel 2,1–13

Énekek

EÉ 233; 239; 284

Imádság

Hiszek a Szentlélekben

Hiszem, hogy megszabadít előítéleteimtől,
megváltoztatja szokásaimat,
legyőzi közömbösségemet.

Hiszem, hogy szeretettel tölti be lelkemet,
Megállít a rossz elkövetése előtt,
Felbátorít a jóra.

Hiszem, hogy legyőzi szomorúságomat,
Szeretettel tölt be Isten ígéje által.

Hiszem, hogy elveszi kicsinyhitűségemet,
Megerősít szenvedésemben.

Hiszem, hogy áthatja egész lényemet.

(Karl Rahner katolikus teológus imája, 1904–1984)

Illusztráció

VERS

Pálos Rozita: *Fohász*

találj magadra bennem Uram
hogyan létezzem
mielőtt leszáll az alkony

Oravec Imre: *Eototo és Aholi a szeretetről I.*

A szeretet a Teremtő szándékának megértése,
a szeretet színhelye a Földtest,

a szeretet kezdete a világosság,
a szeretet módja az odaadás,
a szeretet eszköze az alázat,
a szeretet útja a követés,
a szeretet iránya a közeledés,
a szeretet jelentése a bizonyosság,
a szeretet célja a tökéletesedés,
a szeretet minden ember kötelessége.

Nádasdy Ádám: *Féltérden*

Tudom, Uram, hogy rettentő pimaszság
rád gondolnom is, nemhogy szólni hozzád,
s azt képzelnem: pont én kellem neked.
Nem is oly rég úgy jártam még az utcán,
hogyan elfogadtam volna, hogy lesújts rám –
most meg a cinkosommá tettelek.
Eszembe sem jutott, hogy megkérdezzem:
találsz-e te gyönyörűséget bennem –
úgy elfoglal, hogy megtaláltalak.
Önző vagyok, mohó, s főleg pojáca,
de te járattál olyan iskolába,
ahol ilyesmiket tanítanak.
Nem jövök közelebb. Inkább ne lássam
arcod sosem, mint hogy magam kivágjam
s gyökértelenül sodródjam feléd;
énnekem fáznom kell és epekednem,
nem úgy, mint aki ül a tenyeredben
s megszokta szépen markod melegét.
Én szolgáltalak volna áhítattal,
melletted álltam volna éjjel-nappal:
nem ment. S ha bőröm féli is fegyelmed,
a kíséreted nagyon kell szavamhoz.
Szemem téged keres, ha elkalandoz;
a vállam szárnyakat; kezem kegyelmet.

Felhasznált és ajánlott irodalom

AULD, A. Graeme 2012. *I & II. Samuel. A Commentary.* Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky. (Old Testament Library.)

JEREMIAS, Jörg 2015. *Theologie des Alten Testaments.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Grundrisse zum Alten Testament 6.)

KOMORÓCZY Géza 2019. *Történelem a próféták kezében. A Bibliáról.* Ab Ovo, Budapest.

KÖSZEGHY Miklós 2001. *Dávid.* Új Mandátum, Budapest. (Kréné 1.)

ROHR, Richard – MORRELL, Mike 2018. *Az isteni tánc. A Szentháromság és a belső átalakulás.* Ursus Libris, Budapest.

SCHWEIZER, Eduard 2000. *A Szentlélek.* Ford. Koczó Pál. Tillinger Péter Műhelye, Szentendre.

VANNOY, Robert J. 2009. *1–2 Samuel.* Tyndale House Publishers, Carol Stream, Illinois. (Cornerstone Biblical Commentary 4a.)

Pünkösd 2. napja

▶ Zsolt 51,12–15

Igehirdetési előkészítő

Visszatérni a Lélek által

A vasárnap jellege

Pünkösd másnapjának témája: a Krisztusban való hit a Szentlélek munkája. Az ünnep epistolája (ApCsel 10,34.42–48) a Szentlélek kiadásának eseményét állítja a középpontba, míg az evangéliumi szakasz igyekszik a keresztény hagyomány talán legfontosabb igei üzenetének (Jn 3,16) a kontextusára is ráirányítani az igehallgatók figyelmét, amikor a Lélek titokzatos, mégis nélkülözhetetlenül jelen lévő munkájára világít rá a Nikodémussal folytatott beszélgetés kijelölt részének (Jn 3,16–21) segítségével. A napi kollektaimádságban pedig azért a békességért könyörgünk, amely a Lélek hitet ébresztő munkája nyomán adatik a Krisztusban hívő embernek.

Egyéni gyarlóság – egyetemes emberi sors

Az 51. zsoltár és azon belül is a kijelölt igeszakasz esetében aligha szükséges hosszasan keresgélni, hogy hol is találkozhatunk ezekkel a bibliai igékkel, hiszen talán még azok közül is sokan tudják idézni ezeknek a verseknek legalább a parafrázisát, akik nem tudatosan őrzik magukban e zsoltár szavait. Gyülekezeteink fiataljai talán a nemzetközi ifjúsági ének (*Create in me a clean heart, O God*) magyar szöveghez igazított változata révén (ÚÉ 117) ismerik ezt a bibliai szakaszt. Ahol pedig használatban van énekeskönyvünk 17. számú liturgiája, ott bizonyára ennek éneklése során is felismerik Dávid király bűnbánó szavait. De ugyanígy a Pröhle-féle *Agenda* húsvéti liturgikus rendjében is felhangzik ennek a bűnvallásnak a parafrázisa, és egészen bizonyosnak tűnik, hogy minden korban, minden olyan nyelvi és kulturális környezetben, ahol a keresztény hitvallásosság meg tudott szólalni, találunk olyan imádságot, liturgikus éneket, amelyet az élénk kerülő zsoltárversek ihlettek, hiszen nehéz is lenne találobban szakba önteni azt az üzenetet, amelyet e versek hordoznak.

Ám nem csupán a bűnvallás miatt igaz az, hogy minden tekintetben találóak ennek a zsoltárnak a megfogalmazásai, hanem a Szentlélek életújító munkájának páratlan valóságát is a lehető legegyszerűbb módon tárja elénk Dávid éneke.

Versről versre

Tartalmi szempontból nem nagyon lehet okunk kételkedni az 51. zsoltár feliratában szereplő utalás valóságában, hiszen az azt követő sorok Dávid király rendkívül mély bűnbánatának állomásait tárják fel a mindenkori igehallgatók előtt.

A 12. vers felütése világossá teszi, hogy amint a kezdet kezdetén Isten teremtő erejére (ברא) volt szükség ahhoz, hogy világ, majd élet legyen, úgy Dávid életét is csak ez a teremtő erő képes megújítani.

A tisztaságra használt szó első előfordulása Gen 7,2-ben rávilágít, hogy a טהור kultikus értelemben vett tisztaságra utal. Érdekes megfigyelni, hogy a „színarany” kifejezés mindig az ezzel a szóval képzett összetételből áll össze (lásd főként a szent sátor leírását Ex 25-ben).

A Dávid királyról szóló történetben is találkozunk ezzel a szóval, amikor is Saul felháborodik, mert az épp menekülő Dávid nem jön el a királyi lakomára, így a király azt gondolja, bizonyára tisztátalan lett, és emiatt utasította vissza a meghívást (1Sám 20,26).

A többi előfordulás közül kiemelendő még Jób 14,4: „Van-e tiszta ember, tisztátalanság nélküli? Nincs egyetlenegy sem.”

Jellemzően tehát a טהור az Úr szándékának, akaratának, igéjének tisztaságára utal, amely fokozat az ember számára nem elérhető, csak az Úrtól megkapható ajándék.

Arról talán gyakrabban esik szó az egyes ószövetségi szakaszok elemzésekor, hogy a szív (לב) a héber gondolkodásmódban nem csupán az érzelmek, hanem az egyes elképzelések, döntések, a mögöttes lelkiület, sőt a tettek, szavak következményeivel való számolás központja is, így a megfogalmazott kérés mögött hangsúlyozottan egy teljes belső (בקרבי, azaz „belsőmben”, „lembelül”, lásd Ézs 26,9; Jer 23,9; Zsolt 39,4; 55,5; 94,19; 109,22) megújulás iránti vágy húzódik meg.

Dávid ugyanis nem az éltető erőnek van híján, hiszen a zsoltárban megjelölt események jelenében ereje teljében van, hanem azt a lelki törést nem tudja elviselni, amelyet Nátán próféciájának hallatán elszenvedett, és lényegében saját maga mondta ki önmagáról (ráadásul szavait esküformálával megerősítve!), hogy halált érdemelne (1Sám 12,5).

Ennek a törésnek csak egy erős, felkészült, rendíthetetlen lélek (רוח נכון) lehet képes újból elejét venni. A király azonban nem sok jóra számíthat, és csak egyre jobban hatalmába keríti őt az elhagyatottság érzése.

Az Ószövetség Isten választott népének életén keresztül nyilvánvalóvá teszi, hogy az Úr jelenléte a legnagyobb áldás Izrael számára – elég csak a pusztai vándorlás különleges teofániáira (felhőoszlop, tűzoszlop) gondolni. Ennek megfelelően nincs annál nagyobb csapás, mint hogy az Úr elfordul az embertől, és nem tekint rá valaki(k)re (13. vers).

A 11. vers ellenpontjaként az imádkozó mindenáron igyekszik a rá irányuló isteni szeretetben menedéket találni. A Szentlélek nélkül azonban a lélek nem tud megerősödni – ez az állapot az Istentől való elhagyatottság ember által helyrehozhatatlan következménye.

A 14. vers mégis döntő fordulatot hoz a szóban forgó állapot vonatkozásában: Térítsd vissza (שב) hozzám a belső örömet szabadításoddal (ישע – ugyanebből az igéből ered a ישע). Az elhangzottak egyúttal felerősítik a 10. versben olvasható könyörgést.

A Szentlélek támogató jelenléte által a lélek (nem lelkem) – akárcsak a 12. versben; ezúttal talán jobb a régebbi fordítás: „*engedelmesség lelkével támogass*”) „megnemesül”, hogy aztán kész legyen támogatni másokat, azaz Dávid nem csupán önmaga miatt érzi döntő fontosságúnak a Lélek általi fordulatot, hanem meg is akarja osztani ezt az örömet másokkal. Az iránymutató tanítás (למד) Dávid zsoltáraiban többször előkerülő fordulat (25,9; 34,12), és minden esetben olyan kapott, majd továbbadott tanításra utal, amelynek eredeti forrása mindig az Úr, aki a helyes úton járókat bízta meg igéjének továbbadásával.

A hűtlenek/lázadók (פשיעם) vonatkozásában egy kiemelten fontos párhuzam Ézs 53,12: „hagytá, hogy a פשיעם közé sorolják...”

Dávid végül abban látja saját nyomorúságának jóra fordulását, hogy a Szentlélek által, ugyanezt az utat végigjárva az Isten akaratát semmibe vevők (חטאים) is visszatérnek (ismét a שוב, lásd 14. vers) majd a helyes útra.

Az igehirdetés vázlatja

Mennyire vagyunk érzékenyek a lelki mélységekre?

Saját jelenünkben a jobbára reklámcégek által működtetett ún. közösségi oldalakon, videómegosztó portálokon, valamint a rendszerint szorosán hozzájuk kötődő internetes applikációkon keresztül zajló felszínes, ugyanakkor a külsőségekre maximálisan odafigyelni igyekvő társadalmi érintkezéshez szokott emberként sokunknak talán már az is furcsa lehet, hogy egyáltalán létezik ilyen lelki mélység, sőt mi több, ilyen mélyen beleláthatunk Dávid király lelki életébe. Jópofa, trendi audiovizuális élmény helyett ugyanis a lélek vergődését, tehetetlenségét fedi fel előttünk ez a zsoltár, ami akkor is megérint, ha valóban hozzászoktunk a felszínes, sekélyes kommunikációhoz.

A lelki mélységek befogadásával szembeni immunizáló hatás miatt azonban még nehezebb elfogadnunk, hogy léteznek az a mélypont, ahol már nincs lehetőségem védekezni, magyarázkodni, és ha rajtam múlik, akkor nincs kiút az adott helyzetből – és pontosan ebben a helyzetben szól meg a zsoltáros.

„Újonnan kell születnetek”

Való igaz, hogy az 51. zsoltár az egyik legerőteljesebb személys bűnvallás a Bibliában, ám nem ez az egyetlen jellemző vonása ennek a zsoltárnak.

Az egyház születésének ünnepén máshová esik az élénk kerülő szakasz mondanivalójának hangsúlya: nem csupán a bűnbánatra, hanem sokkal inkább arra a szabadításélményre, amely pünkösdkor, emberi szempontok szerint váratlanul átvette a kétségbeesés és a reménytelenség helyét az apostolok szívében. Bár való igaz, hogy személyes hitünk, Isten előtt való megállásunk nélkülözhetetlen része a bűnbánat, az egyház azonban mégsem bűnbánatból születik, hanem a Lélek által.

Amikor az egyházi esztendőnek ebben a szakaszában újra és újra igyekszünk végigélni az apostolok kétségbeesett helyzetét, bizonyára olyan érzéseket, gondolatokat sejtünk a bibliai közlés mögött, amelyek arra engednek következtetni, hogy az apostolok tényleg úgy érezhették, jobb lenne elfelejteni az egész húsvéti eseménysort, vagy talán mindent, amit a Mester mellett átéltek, és visszatérni a régi kerékvágásba.

Némileg más háttéren, de az idei pünkösöd valószínűleg sokak számára szintén ennek a váagnak a beteljesítéséről fog szólni: térjünk vissza a normál kerékvágásba! Nem lehetne az elmúlt időszak nehézségeit, tragédiáit, veszteségeit csak úgy elfelejteni, és visszatérni a megszokott rendhez, a pandémia előtti életünkhöz? Lépjünk túl ezeken, és lépünk tovább!

Krisztus diadala valódi változást hozott

Valóban kényelmes megoldásnak tűnik az, ha mindent hátrahagyva egyszerűen továbblépünk, hiszen ekkor nem kell feltárni az okokat, nem kell gyötrődni azon, mi mindenre kellene változtatni, és nem kell a saját felelősségünkkel, a saját szerepvállalásunkkal sem foglalkozni. Hiszen nem is olyan rég még minden rendben volt...

Az általunk jól ismert pünkösdi történet dinamikája azonban nem engedi meg, hogy ez a kísértés teret nyerjen, hiszen a pünkösöd a valódi változásról szól – egy ténylegesen új felismeréséről, amiről minden embernek tudnia kell.

Ezen megfontolások alapján egyáltalán nem nehéz párhuzamot vonni az ünnep és a kijelölt igeszakasz között. Dávid király nem úgy akarja újramegújítani az életét, hogy „felejtsek el, ami történt”, hanem a történetek hátterét tárja fel, és tudja, mit kérjen Istentől. Ezért nem akarja hátrahagyni akkori, megterhelt életét, nem egy másik gyermeket vagy akár egy másik asszonyt kér, hanem olyan tiszta szívet, amely nem lázad fel az Úr akarata ellen, és így nem követi el ugyanazt a hibát.

A földön küzdő egyház létének alapvető eleme, hogy Isten kegyelméből a leggyarlóbb, istenellenes ember is visszatérhet Isten útjára. Ebben a visszatérésben azonban a döntő az ember felé áradó isteni kegyelem. Dávid könyörgő imája egyértelművé teszi, hogy máshonnan nem remélhetünk segítséget, csak az Úrtól, aki ellen vétkeztünk. Ám ez a megújulás nem passzív befogadást jelent; el kell mondani az örömhírt másoknak is.

Illusztráció

GONDOLAT

„A Szentlélek nélkül Isten távoli, Krisztus a múlthoz tartozik, az evangélium holt szó, az egyház pusztá egyesület, a tekintély uralkodási forma, a misszió propaganda, a liturgia szellemidézés és a keresztény élet rabszolgaerkölcs marad.” (DOUGLASS-VOGT 2019, 298. o.)

Konstantinápolyi Athenagorasz (1886–1972)
ortodox pátriárka

ZENE

The Acappella Company: *Create In Me*¹**Felhasznált irodalom**DOUGLASS, Klaus – VOGT, Fabian 2019. *40 nap alatt az Én körül*. Luther Kiadó, Budapest.HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.KOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter 1958. *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*. E. J. Brill, Leiden.POLLÁK Kaim 1881. *Héber–magyar szótár*. Budapest.

■ PETHŐ ATTILA

Szentháromság ünnepe

▶▶ 5Móz 6,12–17

Igehirdetési előkészítő

A hűséges Isten hűségre hív

A vasárnap jellege

Bár Szentháromság ünnepét sokat emlegetjük – hiszen pünkösdtől adventig minden vasárnapot erről nevezünk meg –, mégsem igazán ünnepejük. Nem tartozik hozzá népszokás vagy általánosan élő egyházi hagyomány. Konkrét bibliai esemény vagy üdvtény sem kapcsolódik ehhez a jeles naphoz, hanem ahogy dr. Jánossy Lajos fogalmaz: „...üdvvények összessége és benne az üdvösség Istene a leg-szentebb »tárgya«.” (JÁNOSSY 1944, 43. o.)

Egyszóval mennyei Atyánknak a Fiúval és Szentlélekkel együtt való csodálatos és titokzatos egységéről szól ez az ünnep. Ezt a mennyei misztériumot megérteni a maga teljességében képtelenek vagyunk. Amit viszont tehetünk: leborulva és hálát adva csodáljuk. Tegyük hát ilyen szívvel bizonyosságot ezen a vasárnapon az élet Istenéről!

Amit a textusról tudni kell

A megelőző híres versek (5Móz 6,4–5) megerősítik, hogy Izrael Isten egyedülálló ajándékában és áldásában részesült. Kijelölt szövegrészletünk pedig arról szól, hogy amikor majd elfoglalja régi/új otthonát a nép, és végre megnyugodhat, ne akarjanak a maguk urává válni, hanem

maradjanak a Mindenható engedelmes gyermekei. A szövetség érvényes, az Isten iránti engedelmes szeretet pedig „a jólét szükséges előfeltétele” (MACDONALD 2009, 189. o.).

12. vers: Vigyázz (shámár)! Az édesapa felszólítása gyermekéhez, akit féltőn szeret és meg kíván óvni a felesleges tévutaktól és bűnöktől. Ugyanígy szól övéihez Jézus és rábízottaihoz Pál is gyakran.

13. vers: Az élő Isten töltse ki teljesen a lelki életedet. Őt féld, őt szolgálj, az ő nevére esküdj.

14. vers: Izrael népet körbeveszi a politeizmus. Egyiptomban éltek négyszáz évig, és Kánaán felé tartanak. Szinte minden bokorban bálványisten termett körülöttük. Alapvető fontosságú, de borzasztóan nehezen betartható rendelkezést kaptak.

15. vers: Izrael Istene különbözik minden bálványtól. Élő – lát, hall, beszél és jelen van. Szeretetet ad és megáld, de egyben féltékeny is és ítél, ha népe szíve másfelé hajol.

16. vers: a masszai esetenél (2Móz 17) a nép fiai kétségbe vonták Isten gondviselését és jóságát, pedig ő erre nem adott okot. A pillanatnyi nehézség miatt zúgolódtak, és kísértették az Urat. Nem csupán egy gyenge pillanatban elejtett panasz volt, hanem határozott lázadás Isten ellen (BROWN 2012, 101. o.).

17. vers: Parancsolat, intelem, rendelkezés: nincs kibúvó. Isten minden hozzájuk intézett szavának súlya van, és megtartásra, követésre való.

18. vers: Az itt olvasható helyes (*jashar*) szó további jelentése: egyenes. Ettől kezdve összesen hétszer fordul még elő a könyvben, és mindig az Úr útjára utal. Ellentmond a bűnbe esett természetünknek, ezért is kell annyiszor hangsúlyozni: a szerint éljünk, amit Isten tart jónak és helyesnek.

19. vers: Isten nemcsak beszél, de hatalommal cselekszik is. Akár népe védelmében, akár ítélete teljesítésében.

A perikópa megértése

Izrael népet a Sínai-hegynél újra megismert Isten szentsége elrettentette: „...megemészt bennünket ez a nagy tűz!” (5Móz 5,25) A közeledés helyett inkább biztonságos távolba húzódtak tőle. Krisztus megváltói munkája még nem végeztetett el, a szentély kárpítja még nem hasadt szét. Isten színe előtt még csak félve, remegve állhat meg a bűnös ember. A mindenható Úr azonban nem elsöpörni akarja népet, hanem arra hívja, hogy maradjon hűséges, és engedelmeskedjen neki. Mert ő népet bűnei ellenére is szereti.

A jó kapcsolathoz azonban szükséges a másik fél odaadása is. Nemsokára új fejezet kezdődik Izrael népének életében, amelyben béke, jólét, de új kísértések is várják majd őket. Fontos ezért kitartóan megmaradni az Úrnál, hiszen ez létük alapja: oka és célja is egyben. Hűségük jutalma áldás lesz, amely minden más népnél különbbét teheti őket. Hűtlenségük ára viszont a keserű ítélet, amelyet Isten és ember is el akar kerülni.

¹ <https://youtu.be/noUeQQ64Q1I>.

Igehirdetési vázlat

Feledékenység

A szabadulás idején gyakori tünet a feledékenység. Izrael népe várja a szabadulást a kényszerű vándorlásból, a pusztaság nyitottságából, és vágyódik megígért otthona biztonságába. Az ige mai hallgatóiként szintén a szabadulást várjuk. Ennek iránya azonban éppen ellentétes. A kényszerű lezárásokból, a maszkok takarásából és az otthonunk fojtogató négy fala közül vágyódunk újra a gondtalan szabadságba.

Amikor azonban egy nehéz időszak után jóra fordul az ember sorsa, egyből lazul az Istentől való függés érzése, és erősödik az önállóság utáni vágy. Hogy (újra) azt tegyem, azt higgyem, azt tartsam fontosnak, amit én jónak látok. Pedig nem a magam ereje tartott meg, nem a magam hatalma hozott el idáig, nem az én karom szerzett szabadulást, hanem az Úr.

Istenünk még a legnagyobb mélységeinkben sem felejtkezik el rólunk. Mi azonban már az első felhőtlen napon hajlamosak vagyunk erre. Eszünkbe juthat Nóé példája is, akinek a bárkakarantén végén első dolga volt a hálaadás és az áldozat.

Hűség

Sokunk ruhásszekrényében ott pihennek azok a pólók, amelyek régi táborok, ifjúsági alkalmak vagy éppen Szélrózsák emlékeit őrzik. Ezeket olyan büszkén hordtuk annak idején, amikor aktuálisak voltak. Az idő azonban elszállt, és fizikailag, de talán lélekben is kinőttük már őket.

Vigyázzunk, nehogy így járjunk megváltó Urunk iránti szívbeli hűségünkkel! Ne váljon a lángoló ifjúkor régi emlékévé, hanem maradjon aktuális. Istenünk élethosszig tartó hűségre hív minket. Olyan követésre, amelyben személye és szava az első számunkra minden tekintetben.

Ez azért is különösen nehéz, mert nem a hűség korát éljük ma. A fogyasztói szemlélet észrevétlenül átszötte egész gondolkodásunkat. Már nemcsak a használati tárgyaink, de kapcsolataink tekintetében is. Ha nem jó, kidobom, és keresek újat. Istenünk viszont ki akar rángatni ebből az állapotból, és kitarító hűségre hív. Mostani igénkben elsősorban is a vele való kapcsolatunkban.

Luther így ír erről: „Úgy járjunk el a szektásokkal, mint a próféták a bálványimádókkal [...]. Ezt kell mondanunk nekik: »Van egy Vőlegényem, akire hallgatni akarok.«” (LVM 6: 490. o.)

Olyan jó lenne ilyen hűséggel járnunk nekünk is Krisztus-követésünk útján: én csak rá akarok hallgatni!

Áldás

Tudjuk azonban, hogy az Úr mindig ad, mielőtt kér. Ő már minket megelőzve kimutatta hűségét, amelynek számtalan példáját láthatjuk magunk körül. Ezek közül a legmeghatározóbb az, hogy Jézus Krisztust elküldte értünk. A Fiú pedig mindent vállalt azért, hogy megváltson bűneinkből, és visszavezessen az Atyával való szeretetközösségbe. Nem feledkezhetünk el

Szentlelke munkájáról sem, akit folyamatosan küld hozzánk, hogy hitet ébresszen, vagy éppen újra felszítsa azt bennünk.

Isten egész lénye, a teljes Szentháromság értünk küzd tehát. Azért, hogy ne forduljunk máshova, ne kerüljünk ítélet alá, hanem maradjunk meg hűségesen az atyai ház üdvösséget adó biztonságában.

A mennyország egyelőre még távoli valóság. De az oda vezető úton is áldásaiban részesít Istenünk, ha a közelében maradunk. Rendelkezéseit betartva megtapasztalhatjuk, hogy a földi élet lehet boldog is. Nem szükségszerű, hogy felesleges hibákat és sebeket halmozzunk az évek alatt. Igéjére támaszkodva átéltethetjük, hogy nem hagy magunkra, meghallgat, megért és válaszol. Sőt esetenként még azt is megtapasztalhatjuk, hogy az ellenséget is elüzi előlünk hatalmas karjával.

Mennyire elképesztő kincsestár nyílnak meg így előttünk! Ehhez képest mennyire csekélység az, amit Istenünk kér tőlünk, amit Lelke által még munkál is bennünk: hogy higgyünk benne, és szeressük őt.

Ünnepeljük hát ezen a vasárnapon együtt Isten nagyságát és teljességét. Őt, aki az Atya, a Fiú és a Szentlélek személyében közösségbe hív önmagával, és csodálatos ajándékaiban részesít minket.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

2Tim 2,1–13

Énekek

EÉ 349; ZÉ 52, 88

Dobner Illés: *Nem felejtem el*¹

Imádság

„Köszönjük, Istenünk, hogy veled lehet végigjárni ennek a sokszor nagyon nehéz földi életnek az útját, és te vársz ott a végén, ami csak ennek a vége, de egy egészen újnak a kezdete.

Bátoríts minket, hogy merjünk hűségesek maradni hozzád. Kérünk, bocsásd meg minden hűtlenségünket, és ajándékozz meg minket azzal, hogy mindvégig kitarítsunk melletted.” (Cseri Kálmán)²

Illusztráció

VERS

Lackfi János: *Maradj meg a békében és az igazságban*

Maradj meg a békében és az igazságban,
s virulni fogsz, mint a víz mellé ültetett rózsa,

¹ <https://youtu.be/KwboZI5nDO4>.

² www.refpasaret.hu/pasaret/pred.php?id=3932.

mint az oázisbeli pálma,
 illatot árasztasz, mint a tömjén.
 Kiteljesedve lobogsz majd, mint szélben szélzsák,
 mint a mulatságos vászonemberke,
 aki egy szövetszálból varrott hosszú hurka csupán,
 de mindaddig égre magasodik és táncol,
 míg alulról fújják belé a levegőt.
 Szüntelenül örvendezel, mint a vendéglők elé
 hívogatónak kiállított, pirospozsgás arcú
 műanyag szakácsfigura, a legforróbb nyárban
 sem olvadsz el, mint a hatalmas plasztik
 fagyaltgömbök a cukrászdák előtt.
 Millió évig megmaradsz, mint az óceánban
 lebegő, le nem bomló nejlonszatyrok,
 mint a mammutfenyők ereze, dinoszauruszok
 foga a többmillió éves kőületekben.
 Megmaradsz örökre, mint a mező közepén
 az elhagyatott autópálya-csomópont betontömbje,
 a költségvetés menet közben beomlott,
 az utak végül nem értek el ideig.
 Megmaradsz, mint sírokban a régi fegyverek,
 ivókupák, mint a harcosok mellé temetett
 lovak csontváza, megmaradsz, mint az őseiber
 hajában a kimutatható stresszhormonok,
 a kardfogú tigris bizony nem tréfált.
 Megmaradsz, mint a szél-gyalulta sziklában
 minden egyes fuvallat munkája,
 mint a cseppkőben minden gramm víz
 mérsz tartalma, megmaradsz,
 mint a világegyetem memórialemezébe
 égetett végtelen mennyiségű adat,
 a születések, halálok, az elemek működése,
 az idők eleje, vége és közepe, a napfordulat
 változása és az évszakok váltakozása,
 az év lefolyása és a csillagok állása,
 az állatok természete és a ragadozók indulatai,
 a szellemvilág hatalma és az emberi gondolkodás,
 a növények különbségei és a gyökerek gyógyító ereje.
 Mint az Atya szeretetébe bemaeródva minden lény
 minden öröme, fájdalma, jelenléte.

GONDOLAT

„Mi a hűség? Könnyű felelni rá. Az, ami nem változik.
 »Tégy engem mint egy pecsétet a te szívedre!« – mondja
 az Énekek éneke. A hűség pecsét a szíven.”

Müller Péter (1936–) magyar író,
 dramaturg, forgatókönyvíró

Felhasznált és ajánlott irodalom

BROWN, Raymond 2012. *The Message of Deuteronomy*. IVP, Nottingham.
 JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.

LUTHER Márton 2015. *Prédikációk*. Szerk. CSEPREGI Zoltán – HORVÁTH Orsolya. Luther Kiadó, Budapest. (*Luther válogatott művei* 6.)

MACDONALD, William 2009. *Ószövetségi kommentár*. Evangé-
 liumi Kiadó, Budapest.

MÜLLER Péter 2016. *Szeretetkönyv*. Rivaldafény Kiadó, Budapest.

SCHULTZ, Samuel J. 2014. *Üzen az Ószövetség*. KIA, Budapest.

■ NAGY GÁBOR

Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap

▶ Ézs 42,18–21

Igehirdetési előkészítő

Vaksággal és süketséggel sújtott tanú Isten követségében?

A vasárnap jellege

A kialakult gyakorlat szerint ezeken a vasárnapokon nincs már olyan különleges ünnep, mint a húsvét vagy a pünkösd, de a mostani élethelyzetben – a pandémiából való felszabadulás örömeiben – lehet, hogy sokkal nagyobb ünnepeket fogunk átélni. (Amikor ezt írom, ez még csak reménység!) Őt vasárnapon keresztül ez a mottó: „Isten hív minket!” Ma ez: „Figyelj a hívó szóra!” Az Úr kiválasztotta prófétáit, de legtöbbjüknek konok és keményszívű nép elé kellett állniuk. Ennek a vasárnapnak az igéi arra hívják fel a figyelmünket, hogy ki kell használni azt az időt és azokat a lehetőségeket, amikor az Úr szavát hallgathatjuk. „Ne késlekedj, az időd lejár!” (BALIKÓ 1999, 476. o.)

Amit a textusról tudni kell

A babiloni fogságot átélő zsidó nép gondolatait betöltötték ezek a kérdések: Hol van az ő Istenük? Meddig engedi még őket szenvedni? Van-e hatalma arra, hogy népét kiszabadítsa? „Az isteni gondviselés munkájának tekinthetjük, hogy Babilon bukásának előestéjén ismét nagy próféta támadt a fogságban élők között. Az ő rendeltetése volt, hogy Izráel hitét az új világhelyzetre alkalmazza.” (BRIGHT 1977, 342. o.) Ő fejezte ki legtisztábban és legkövetkezetesebben a monoteizmust. Isten ragaszkodik kiválasztott népéhez, még akkor is, ha népe elhagyja őt. Isten az Egyetlen, aki kezdetől fogva (tehát a teremtéstől kezdve) egészen a megváltásig (Ézs 53) gondot visel róluk, nem feledkezik meg róluk, tenyerébe vési nevüket. Jelekkal, csodákkal, hűséges szeretettel, de próbatételek sorozatával is bizonyítja előttük, hogy ő az Úr. Nincs más Isten, és nincs más Szabadító, csak ő maga, és akit ő küld: az ő egyszülött Fia. A történelem kezdetétől

fogva ő irányítja a dolgokat. Mindennek úgy kell történnie, ahogy ő jónak látja. Ezért küldi szolgálait, a prófétákat is, és végül Fiát, hogy fenséges hatalmáról bizonytságot tegyenek. Minden népnek meg kell tudnia, hogy Isten nemcsak Izrael fölött Űr, hanem az egész világ felett is. A most megszólaló Deutero-Ézsaiás próféta örömhírt hoz, szabadulást hirdet. Mert Isten nemcsak arra kész, hogy megbüntesse népét engedetlensége és hűtlensége miatt, hanem ahhoz is van hatalma, hogy kimentse őket még a legnagyobb bajból is. (Ez igaz volt a babiloni fogságra, de igaz lehet a mi időnkre is!) Vajon meghalljuk ezt az evangéliumot?

A perikópa megértése

A fogságban megfáradt, rezignált, reménytelen népet kellett a prófétának felráznia. Nem a saját szavaival, hanem Isten üzenetével fordult feléjük. Fel kellett fogniuk, hogy Isten nagyon jól tudja, mi történik velük. (Hiszen semmi sem történhet az ő tudta nélkül.) A prófétának mégis úgy kellett beszélnie, mintha süketekhez szólna, és úgy kellett Isten tetteit bemutatnia, mintha vakoknak kellene azt meglátniuk. Olyan nép tanúskodik Istenről, aki nem látja, nem fogja fel, hogy mi mindent tett már értük az Űr. Deutero-Ézsaiás kortársai összehasonlították Jahvét a babilóniaiak isteneivel. Talán ők hatalmasabbak, mint Jahve? Deutero-Ézsaiás válasza meglepő ezekre a vádakra. A világtörténelem ura mások száján keresztül meg tudja jósolni a jövőndőt (Ézs 41,25–26). „*Ki mondta meg közületek azt, hogy akit az Űr szeret, az hajtja végre akarátát Babilóniában és a káldeusok ivadékai közt?!*” (Ézs 48,14)¹ Itt azonban nem csupán a jövőndomdásról van szó. Gerhard von Rad írja: „A történelmi tervben, amelyre kivételül a feszültségekkel teli konfliktus, Jahve az ő népére van utalva, mert Izrael az ő tanúja.” (RAD 2001, 209. o.) Éppen alapigénk beszél arról, milyen szerencsétlen is ez a tanú: vak és süket (19. vers). Akármennyire is hűtlen volt a nép, Isten mégis úgy tekint rájuk, mint akiket ő választott ki, akikért a végső lehetőség kiáll, mert szereti őket.

Igehirdetési vázlat

„Kutasd át a régi időket. . .!” (5Móz 4,32–38)

Sok idős ember legfőbb ténykedése az, hogy feleleveníti a régi dolgokat. Ha odafigyelnének rájuk a gyerekek és az unokák, rengeteget tanulhatnának. Rendszerint azonban nem figyelnek oda. Csak akkor kezdenek bánkódni, hogy mi mindent elmulasztottak, amikor már nincs, aki mesélni tudna. Izrael népének egyik legfontosabb mozgatórugója az, hogy az apák, nagyapák, anyák és nagyanyák

elmesélték, felelevenítették a múltat. A gyerekek dolga az volt, hogy figyeljenek, jegyezzék meg a hallottakat, és aztán ők is mondják el fiaiknak. Mert a bölcsesség kezdete az Űr félelme, és az Űr félelme távol tart a rossztól (Péld 16,6). A hívó szülők jóra és szépre tanították gyermekeiket, és figyelmeztették őket arra, hogy Istent teljes szívükből, teljes lelkükből, teljes elméjükkel kell szeretniük. Az első helyen mindig az Űrnek kellett lennie! A régi tapasztalatok mindig rávilágítottak arra, hogy az Űr vezette ki őket a szolgaság házából; sasszárnyon hordozta és vezette népét a Kánaán felé. A múltra való emlékezés építi a jövőt is. Csak az elbizakodott és hazug emberek merészelték azt mondani, hogy őket az Űr cserben hagyta, nem tett értük semmit.

„Szemetek láttára”

Érdemes lenne mindenkinek azon elgondolkodnia: vajon mit vesz észre, és mit nem vesz észre ebben a világban? Van, aki csak a rosszat látja. Semmi nem jó úgy, ahogyan van. Isten tetteiből sem azt nézi, hogy mennyi mindenben keresztül megsegítette már őt az Űr, hanem azt hajtogatja: ha lenne Isten, nem engedné, hogy ezek (a rossz dolgok) megtörténjenek. Isten nyilvánvalóvá tette akarátát, tervét ezzel a világgal. Egyszülött Fiát küldte hozzánk, hogy ő váltsa meg minket minden bűntől, és segítsen, hogy új életben járjunk. Aki nyitott szemmel jár a világban, a természet rendjétől kezdve az emberi élet alakulásáig mindenben észreveheti Isten kezének munkáját (ApCsel 17,22–31). Pál apostol ezt írja a Római levélben: „*Ami nem látható belőle: az ő örök hatalma és istensége, az a világ teremtésétől fogva alkotásainak értelmes vizsgálata révén meglátható. Ennél fogva nincs mentségük, hiszen megismerték Istent, mégsem dicsőítették vagy áldották Istenként. . .*” (Róm 1,20–21) Hiába történik sok millió ember szeme láttára Isten ezernyi csodája, mégis idegenként tekintenek rá.

„Csak értelmes szívet, látó szemet és halló fület nem adott nektek az Űr máig sem” (5Móz 29,3)

Mi lesz azzal a néppel, amely így akar boldogulni? Fájdalmas kérdés ez. Annak idején így jártak a próféták, és ők már előre látták a nép vesztét. Megelőzhető lett volna és lenne ma is az a sok baj, gonoszság, gyűlölet, háború, ha az emberek komolyan vették volna/vennék Isten szavát. Ő azért szól, mert féltő szeretetet érez irántunk. Jézus megtanított bennünket úgy tekinteni az Istenre, mint szerető mennyei Atyára. Ő szeretett előbb minket, és azt várja el tőlünk, hogy őszintén szeressük embertársainkat. Ezt mi elméletileg nagyon jól tudjuk, csak a gyakorlat mutat mást. Miért? Mert hiába hallgatjuk Isten igéjét, ha nem tartjuk meg!

„Akinak van füle a hallásra, hallja!”

Jézus példázataiban számtalanszor előfordul, hogy csak bizonyos emberek érthetik azt meg: mégpedig azok, akiket igazán érdekel! Azok, akiknek van fülük a hallásra. Azok, akik megkérdezik őt a példázat jelentéséről. Azok, akik meg is tartják

¹ Az előkészítőben idézett bibliai részletek a Magyar Bibliatársulat 1990-es új fordításából származnak.

azt, amit tőle hallottak. Akinek megadatott az értelmes szív (istenfélelemmel), a látó szem (Isten ajándékaira rácsodálkozva) és a halló fül (Isten ígését befogadva), annak csodálatos élményekben lehet része élete folyamán. Jézus azt akarja, hogy először mindig Isten országát és az ő igazságát keressük, és ráadásul megkapjuk mindazt, amire szükségünk van.

Nem mindegy, hogy mire van kihegyezve a fülünk. Hallgathatunk szép harmóniakat, klasszikus zenét, de bőbölhet a rádió, tévé, telefon is, ami megakadályozza, hogy meghalljuk egymást vagy a madáracsicsérgést. Hogy csodálkozunk rá Isten tökéletesre teremtett világára, ha ma már csak a szeméthegek látszanak?

A mai vasárnap evangéliuma figyelmeztet bennünket arra, hogy amíg időnk és lehetőségünk van, addig halljuk meg az Isten szavát. Mert az idők gonoszak. Senki sem tudhatja – különösen a mostani időkben, amikor hazánkban is százak hálnak meg naponta –, hogy mennyi idő adatik még az életre, a szeretet és a szolgálat gyakorlására, a megtérésre.

Meghalljuk-e, hogy Isten maga a szeretet, és ez azt jelenti, hogy ő minket minden élethelyzetünkben szeret, és ő olyan hatalmas, hogy bármikor meg tud segíteni? Jézus tanításai és értünk vállalt kereszthalála szintén arról győznek meg minket, hogy érdemes rá építeni az életünket, mint egy kösziklára (Mt 7,24).

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 16,19–31; 1Jn 4,16b–21

Énekek

EÉ 58; 446; 241

Imádság

Hálát adunk neked, Urunk, hogy igéd felcsendülhet a nyitott templomokban, a családi házakban és betegágyak mellett is. Köszönjük, hogy még van alkalmunk az ige hallgatására és befogadására. Kérünk, adj nyitott füleket, égre táruló szemeket és tiszta szívet, hogy téged mindenben meglássunk. Segíts minket, hogy életünk legnehezebb helyzeteiben is higgyünk abban, hogy te szeretsz minket. Maradj velünk hűséges szeretettel, az Úr Jézus Krisztus és Szentlelked által. Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Az Úristen azt mondja, én már döntöttem. Gondom van rá, hogy minden korban, mindenkire eljusson Mózesen, prófétákon, igehirdetőkön, szülőkön, testvéreken, barátokon keresztül, kommunikációkon, információban, ezer

csatornán, de eljusson az én evangéliumom. Ha ez neki nem elég, többet nem kap. Még senki sem jutott hitre, mert csodát látott. De csodákat lát az, aki hisz.

Ha Lázár visszamenne mint feltámadt koldus, az a szerencsétlen, degenerált gazdag azt hiszi, hogy attól lenne Palesztinában ébredés? Ha ébredés támad valahol, akkor látunk csodákat. Aki hisz, aki csüng az Ő szaván, aki befogadja az Ige magvát, az megy a gyönyörű aratás napjára!

Imádkozzunk azért, hogy Isten őrizzen meg bennünket minden hamis önbizalomtól, és egyedül Őbenne vessük bizalmunkat. Segítsen meg bennünket elfordulni önmagunktól, s egyedül felé fordulva várni Őt, amíg bevégi a nagy művet, az ember megújítása után az egész világnak az újjáteremtését.” (Balikó Zoltán)

VERS

Tompa Mihály: *A gazdag*²

Felhasznált irodalom

BALIKÓ Zoltán 1999. *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs.

BRIGHT, John 1977. *Izrael története*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

KOSAK, Herbert 1978. *Wegweisung in das Alte Testament*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.

NOTH, Martin 1955. *Geschichte Israels*. Vandenhoeck & Ruprecht, Berlin.

RAD, Gerhard von 2001. *Az Ószövetség teológiája*. 2. köt. Osiris, Budapest.

TENKE Sándor (szerk.): *Új Aranyhárfa*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1992.

WESTERMANN, Claus 1986. *Das Buch Jesaja. Kapitel 40–66*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Das Alte Testament Deutsch 19.)

■ KOSKAI ERZSÉBET

Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap

▶ Ézs 5,20–24

Igehirdetési előkészítő

Jaj, de ki ellen, mi ellen?

A vasárnap jellege

„Ne vessétek meg azt, aki szól!” – köszön be liturgikus könyvünk e vasárnapra felcímkézett mottója, míg régi Agendánk „Isten hív minket” főcímmel dolgozik a Szentháromság ünnepe utáni első öt vasárnapot egybefűzve. Dr. Jánossy Lajos e vasárnap kapcsán különösen is kiemeli az

² TENKE 1992, 281. o.

„Isten közösségének örömebe való hívás egyetemességét és kötelezését”, valamint azt is jelzi, ahogy az ünnep fő lektiója „a Krisztus élő gyülekezetének szeretetet sugárzó boldogságába enged bepillantást: akik elfogadták az értük lehajló kegyelmes meghívást, átmentek a halálól az életbe. Vajon a mi gyülekezeteinkben milyen fogadtatásra talál az egyház – szószék köré és oltárhoz – hívó szava: jertek, minden kész? Vajon áraszthatnak-e életet-szeretetet magukból a mi gyülekezeteink e gyűlölködő világba?” (JÁNOSSY 1944, 46. o.)

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás azokhoz szól elsősorban, akik közül ő maga is jön, akiknek magas társadalmi berendezkedését kiválóan ismeri és átlátja, akikkel kapcsolatban pont a saját származása miatt is teljesen képben van. Azért tud ilyen őszintének lenni, mert maga is a tudományos-vallásos elit körében, hivatalnokok, királyi tisztségviselők, gazdag földbirtokosok, jómódú polgárok között szocializálódott, akiknél láthatta a visszaéléseket. Ezért nem az álszent kívülről szerepében tetszeleg még akkor sem, amikor ezeket az ítéleteket és jajszt maga ellen is kimondja a 6,5-ben: „Jaj nekem, tisztátalan ajkú vagyok!”, és akkor sem, amikor jajszavai folytatódnak a 10. fejezetben. (Valószínűleg ez a hét mondat egykor egy egységet alkothatott.)

Jajkiáltásai az egykori halottsirató műfaj továbbfejlesztett profetikai eszközei, amelyek divatosak lettek Ézsaiás korában, hiszen remekül kifejezték, hogy az új társadalmi „kasztrendszer” mennyire szétnyitotta a társadalmi olót, valamint azt is, hogy a szegényebb néprétegek nosztalgiaival tekintettek a nomád régmúlt társadalmi egyenlőségére. Ezeknek a jajszavaknak az irodalmi és profetikai stílus eszközeivel Jézus is él, aki Ézsaiás módjára saját kiváltságos, tekintélyes honfitársait, azon belül is a saját „kasztját”, azaz a képzett, tanult, egyszerre rabbi és mesterember réteget veszi célba az ellenük intézett jajszavakkal. A farizeizmusban tanult és kikupálódott, sátozkészítő szakmájú Pál is ezért tudja olyan jól, hogy mi ellen is kell leginkább szót emelnie.

A 20. vers a nagy összekeverőkről szól, de nem azokról, akik csak véletlenül vagy oda nem figyelésből teszik ezt, hanem azokról, akik önös célok miatt szándékosan lépnek erre az útra. A túlzó retorika eszközeivel a próféta azt fejezi ki az itt szereplő fogalom párokkal, hogy mennyire tudatos és felelőtlen az a rombolás, amelyet a címzettek végeznek. A diabolosz már a paradicsomban ezt aknáztta ki, amikor a jó és a rossz tudása fájának gyümölcsét úgy festi le, mint amit fogyasztani az embernek hasznos és előrevivő lenne, miközben nagyon is jól tudja, hogy az nemhogy segítene a különbségtételben, hanem éppen hogy az egybemosást szolgálja – talán nem véletlen, hogy Isten óvta

Ádámékat attól, hogy ebből egyenek. Kezdődik ez az értékavarány azzal, hogy az első emberpár azt, amit amúgy isteni jóként kapott és hallott, rossznak, korlátozóknak és beszűkítőnek véli. Az Úr így válik szeretetteljes óvó tényezőből előbb az emberi szívben, majd valóságosan is rémítő valósággá, aki elől a legjobb rejtőzködni.

A 21. versből kiderül, hogy mennyire más az ember önimádó hiedelme önnönmaga bölcsességéről, mint amilyen bölcs lehetne Isten mellett. Számos más igehelyen a Szentírás a valódi bölcsességet szigorúan elkülöníti az emberi fölényeskedő okoskodástól, és egyértelműen arról szól, hogy a „legnagyobb bölcsesség Isten félelme”. Vagyis a világot és magát nem az látja jól, aki önhittségben tetszeleg, aki magával van eltelve, aki másokkal is kiválóan elhitheti saját tökéletességét, és aki valójában a saját téves önértékelésének az áldozata, hanem az, aki isteni szemszögből nézi a dolgokat. Aki tehát valós istenkapcsolatban van, annak lehet a szemlélődése helyes, mert a legmélyebb bölcsesség mindig is oda köt ki, hogy Istent a valóság részeként, sőt alapjaként fogja fel és ismeri el.

A 22. vers persze nem a függőkről, a kocsmahöbörgőről és kóktélkeverőkről szól, hanem azokról, akik függő módon próbálnak minden másban megoldást, választ és kiutat találni Isten helyett. A valóságtól menekülők az isteni valóságot is kisemmizik azzal, hogy meglegszenek a látszattal megoldásokkal, a felszínes könnyebbségekkel. A maga módján tragikusan szánalmas, ahogy Isten helyett keresünk pótlékokat, amelyeket aztán isteníthetünk, és amelyeknek a nagy Istentől való szabadságvágyunkban foglyaivá válunk.

A 23. vers ennek folyományaként már azt mutatja be, hogy az Istentől elszakadt ember arcátlan és körmönfont értékítélete korrump módon mennyire ki tud fordulni, mennyire más viszonyítási alapokon tud nyugodni, mint az igazi isteni rend. Érdek szerint dönt, önérdek szerint ítél, a saját tetteit igazolja, a saját zsebének megtömeése lebeg lelki szemei előtt, méghozzá bármi áron. És egy idő után még el is hiszi a saját igazságát és kifelé irányuló ítéletét, vagyis a saját jól kifundált hazugságait. „A nekem ez a hasznos” ügyeskedő világába belepiskítót, igazi értékű embertárs pedig így lesz végül üldözendővé, kiforgatandóvá, a magam szintjére, sőt az alá lehúzendóvá és meghazudtolttá.

A 24. vers a kataklizmaszerű, már-már apokaliptikus ítéletről szól, benne egy különös, bizonyos számú alkalommal már átélt életképből származó metaforával. A kor szokásai szerint a gabona értékes részét learatók otthagyták a földeken a növény szárát, amit aztán leégettek, ezzel amúgy a következő évek jobb terméséhez is hozzájárulva, értékes tápanyagokat a földbe juttatva. Viszont az égő tarló látványa kevésbé ezt a céltudatos hatást akarja megmutatni, inkább azt, ahogy a felesleges, a rossz, a semmirekellő végül hamuvá és füstté válik – azaz szinte semmivé. Az ézsaiási jajkiáltások címzettjei így válnak olyanokká,

akik végül nemhogy komoly nyomot hagytak volna maguk után a földön, hanem valójában a világon semmi nyomuk sem marad.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Vajon ki köztünk az a bölcs, aki képes eligazodni a jó és a rossz között? Ki meri állítani magáról, hogy ő márpedig tudja, hogy az élet dolgai és messze nem jókais egyénei a sakktábla mely oldalán vannak: feketék-e, avagy fehérek? Vajon jó az élet leállítására járvány idején, vagy nem; az intézmények, munkahelyek stb. bezárása, vagy nem; az oltás és a maszkok használata, vagy nem? Lehet-e szélsőséges megállapításokat tennünk, hogy valami egyértelműen jó, másvalami pedig egyértelműen rossz? Az édenkerti affér kiteljesedett: a 21. századra a jó és a rossz tudása fájának gyümölcssei jócskán összekeveredtek a nagy gyümölcsöstálban.

Ézsaiás jajkiáltásai ezért aktuálisak: jaj azoknak, akik tagadják, kiforgatják és beszennyezik az értékeket, és ezzel megrontják az emberi életet és a társadalmat. Ők a legdurvább „környezetszennyezők”. Arra a veszélyre, amelyet az emberi felelőtlenség, kapzsiság, profitéhség, a természeti környezetünk szennyezése jelent, talán már megtanultunk odafigyelni. Akik mindezeket okozzák, azok ki-magyarazzák magukat a médiában: amit tesznek, az nem is olyan rossz, mint ahogyan azt a környezetvédők állítják, és az ipari fejlődés, a termelés növekedése, a civilizáció és a kényelem sokkal inkább jó az emberiségnek. A tudomány fejlődése pedig úgyis megoldja majd a gondokat. De a környezet- és természetvédelem már legalább eljutott odáig, hogy a rosszat rossznak nevezze. De vannak-e emberi értékeket védők, akik a rosszat rossznak és a jót jónak nevezik? Vannak-e, akik köszönik szépen, de nem kérnek abból, hogy a modern világ ma már minden elvetendő jónak kíván minősíteni? Vannak-e, akik rossznak tartják azt, amit egyesek jónak mondanak, és eddig elképzelhetetlen módon akarják legitimálni azt, ami bűn? És vajon jó-e a mértéktelen privatizáció, jó-e, hogy olyan szabadverseny van, amelyben egy kis réteg milliárdossá lesz, legtöbbször tisztességtelen módon, miközben a nyugdíjasok, a gazdasági szempontból tönkretett vidék munkanélküliei, mezőgazdasági vállalkozói, a járványhelyzettől sújtottak már nem tudnak megélni? Van-e, aki hangozatosan elmondja, amit Babits Mihály írt a *Kártyavár* című regényében: „...az emberek kormányzásához nem tehetőség kell, hanem lelkiismeretlenség”? Lelkiismeretlenség – és ravaszság. Hangzik-e ma is Ézsaiás próféta szava: „*Jaj azoknak, akik házat házhoz ragasztanak, és mezőt mező mellé szereznek...*”

A legnagyobb környezetszennyezés amúgy a szívünkben van, a megítélésünkben van. Az, hogy ma már minden szabad és minden jó, amit az ember jónak tart.

Igehirdetési vázlat

Jaj, de ki ellen, mi ellen?

1. Túl kézenfekvő lenne a kinti világ elvetemültségét szidni kívülállóként, és köszörülni a nyelvünket egyeseken, hogy lám-lám, ők milyenek. Pont olyanok, mint amilyenekről Ézsaiás ír.

Merthogy ugyancsak könnyű lenne pusztán ezzel az üzenettel elmennünk istentiszteletet tartani, és azt várni, hogy híveink is megelégedjenek ennyivel: Na, ma is jól el-ítéltük a szívbeli környezetszennyezőket! Jól kibeszéltük a politikát pártpolitikától függetlenül! Tetten értük az igében a mai világ szörnyű hatalmi játszmáit, visszaéléseit, a nagy „magyar valóságot”.

Vajon mi nem ilyenek vagyunk amúgy? Vajon nem rólunk, sokszor az egyházzal szólnak ezek a jellemzést leíró jajsavak? Vajon nem magunkra kellene előbb vennünk a dolgokat és más ostorozása helyett magunkba nézni? Ahelyett, hogy kifelé mutogatunk, és magunkat az „én bezzeg mennyivel különb vagyok” tévhitében ringatjuk, nem inkább azt kellene látnunk, hogy változni és változtatni kellene előbb magunkon? Arról nem is szólva, hogy ezekből a jajsavas „vádakból” azt kellene kihallanunk, hogy még van esélyünk a visszafordulásra a rossz útról, nem pedig azt, hogy „Áh, úgyis mindig, minden halad a pokol felé!” Barry Webb írja, hogy ez a szakasz nemcsak a nagy leleplezések szakasza, hanem egy különleges pátoszé is.

2. A lekcióna is utalva: nehogy kiessünk a meghívottak, de a meghívást elutasító vendégjelöltek piksziséből, hogy aztán helyettünk majd mások masírozzanak be a mennybe!

Hogy ne így legyen, ezért kellett Jézus, aki így szól hozzánk: „*Én vagyok a világ világossága: aki engem követ, nem jár sötétségben...*” És aki azt mondta: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet.*” Jézus szavát el lehet utasítani, de nem lehet rá azt mondani, hogy rossz. A világban ő mondja meg, hogy mi a jó és mi a rossz, hogy mi világosság és mi sötétség. Az ő szavát nem változtathatja meg és nem érvénytelenítheti semmiféle emberi vélemény.

3. Egyedül a Szentbe vethetjük reményünket, nem saját kreált, mutatott, akart vagy kikényszerített, látványos szentségünkbe.

Aki mégis megpróbálja megingatni Jézus szavát, az azt tapasztalja, hogy a saját élete lesz ingataggá. Ha az ember maga lesz saját tettei helyességének vagy helytelenségének bírója, ha az emberi élet törvényeit csupán az egyéni megítélés szabja meg, ott feje tetejére állnak és meginognak a dolgok. Aki elszakad Isten jó rendjétől, az a világ Isten által teremtett jó rendjét rombolja le. Közben azt mondja, és talán el is hiszi, hogy új, jobb világot épít. Ézsaiás arra figyelmeztet, hogy az Isten szavára nem figyelő és azt kiforgató ember maga okozza pusztulását. Ezért hangzik fel a jajkiáltás.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 14,15–24; 1Jn 3,13–18

Énekek

EÉ 61; 435

Illusztráció**TÖRTÉNET**

Az elmúlt ősztől bejelentkeztem egy zoomos egyházi gazdasági konferenciára, amelyet Bécsben tartottak, és a Covid okozta válságról esett benne szó. Az egyik osztrák elemző-szakértő a gazdasági helyzet kapcsán arról beszélt, hogy ki tudja, mennyi további, még ismeretlen megszorításra volna szükség, hogy ebből az állapotból kilábaljunk. Pedig ez Ausztria! A sok homályos, nehezen érthető és értelmezhető, másra mutogató mondata után azonban az előadása végén feltette magának a frissen divatba jött kérdést: „Látszik-e már a fény az alagút végén?” És a fejét csóválva, hümmögve nagy körülményesen elkezdte magyarázgatni a semmit. Aztán megszólalt valami mégis az előadása utolsó mondataiban. Azt mondta, hogy ebben a mostani válságban mély és teljesen vak sötétség vesz minket körül. Olyannyira, hogy ha alagútról beszélünk, azt kell gondolnunk, az alagút másik végét befalazták. Onnan bizony egy szikrányi fényt sem látni! Nem látszik a fény, mert ma már olyan mérhetetlenül elhatalmasodott az önzés, hogy a haszon és a hatalomvágy irányít mindent. A legfőbb érték a gazdagság, ennek megszerzése a legfőbb cél, nélküle az ember pedig könnyen eltaposható... A társadalom kettészakadt. A szakadék egyre mélyül, a sötétség pedig sűrűsödik. És hiába is akarná azt mondatni, hogy lassan újra minden a legnagyobb rendben lesz, és hogy majd ütemesen, dübörgő léptekkel haladunk a kilábalás felé; hogy sötétség nincs is, ami annak látszik, az csak „sötétben látás”. Pedig a sötétség sajnos megvan, és emberileg nincs kiút. Egy kiút van – mondta végül ez a gazdasági szakember (és ez volt valószínűleg az előadásának az igazi értéke): ha Isten közelít felénk az alagút túlsó fényes feléről, ha ő mutatja meg a lelki utat, ha ő vezet ki minket. Ha az ő mértéke szerinti jó lesz az emberi mérték szerint is a jó, nem pedig a magunk gyártotta téziseink.

Németországban nagy visszhangot váltott ki nemrégiben egy per. Egy beteg felkeresett egy természetgyógyászt azzal, hogy általános közérzeti zavarai vannak. Nincs étvágya, lefogyott, és tompa hasi fájdalmat érez. A természetgyógyász ingát lengetett felette, aurafotót készített, megállapította, hogy rossz sugárzás éri, átrakatta vele az ágyát, leárnýkoltatta vele a káros sugárzásokat, és adott neki egy

gyógynövénykivonatot, hogy attól majd rendbe fog jönni. A beteg azonban továbbra sem érezte jobban magát, tovább fogyott, fájdalmai jellegzetesebbek lettek. A természetgyógyász türelemre intette, biztatta, hogy meg fog gyógyulni, és más szereket is adott neki. Ez még nem is lett volna baj: én is hiszek a népi gyógyászatban, a homeopátiában, számos népi megfigyelésben és ősi gyógymódban – néha még jobban is, mint a haszonelvé gyógszergyarak mellékhatásokkal megspékelt kemikáliáiban. A baj az volt, hogy ez a természetgyógyász a betegének azt is mondta, hogy ez az egyetlen gyógymód, és ha orvoshoz fordulna, azzal csak rosszat tenne a szervezetének, mert az orvosi beavatkozások, gyógyszerek nem természetesek. De a beteg állapota tovább romlott. Végül mégis elment egy kórházba, ahol laboratóriumi, ultrahang- és CT-vizsgálatokat végeztek, és megállapították, hogy májrákja van, de már áttétek képződtek, nem tudnak rajta segíteni. Azt is megállapították, hogy ha egy-két hónappal előbb jelentkezik, még operálható lett volna. Ekkor a beteg beperelte a természetgyógyászt kuruzslás és foglalkozás körében gondatlanságból elkövetett, halált okozó mulasztás miatt. A bíróság ezt módosította, és a halált okozó helyett súlyos egészségkárosodást okozó mulasztásért ítélte el a természetgyógyászt. Az ítélet indoklásában a bíró hangsúlyozta, hogy a természetgyógyász nemcsak szakmai hibát és mulasztást követett el, amikor nem állapította meg a diagnózist, hanem hamis bizalmat ébresztett a betegben, az elfogadott orvosi kezelést rossznak minősítette, és ezzel visszatartotta attól, hogy szakorvoshoz menjen. Összefoglalva: ennek a természetgyógyásznak az volt a bűne, hogy a jót rossznak és a rosszat jónak mondta, és ez alól az sem mentheti fel őt, hogy maga meg volt győződve eljárása helyességéről.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- CSERHÁTI Sándor (ifj.) 2011. Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap. *Lelkipásztor*, 86. évf. 6. sz. 238–240. o.
- ECSEDY Aladár 1946. *Ézsaiás könyvének gyakorlati magyarázata*. Tahitótfalu.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.
- KARASSZON Dezső 1974. *Ézsaiás könyvének magyarázata*. In: *Jubileumi kommentár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- KENDEH K. Péter 2005. Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap. *Lelkipásztor*, 80. évf. 5. sz. 197–199. o.
- RAVASZ László 1993. *Ószövetségi magyarázatok*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- RÓZSA Huba 2002. *Az Ószövetség keletkezése*. 2. köt. Szent István Társulat, Budapest.
- SZABÓ Andor 1988. *Lábam előtt mécses a te igéd*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- WEBB, BARRY 2018. *Ézsaiás könyve*. Harmat Kiadó, Budapest. (A Biblia ma.)

TARTALOM Mécses a te igéd

ÖRDÖG ENDRE: *Hatalmi szóval* 161

Tanulmányok

WOLFGANG HUBER: *Rendszerrelevancia és válszkrízis. Amiért az egyházban jelen levő rezignáltságot csak innovációval győzhetjük le* 162

HAFENSCHER KÁROLY: *Isten szolgái „bevetés” közben. Bevezetés a liturgikus magatartás témájába II.* 167

Figyelő

JOHANN GYULA: *Hogyan tovább, lmk? Lelkészi közösségek lelkigondozásának dilemmái és lehetőségei az elmúlt harminc év tükrében* 173

Évforduló

D. SZEBIK IMRE: *Százötven éve hunyt el Edvi Illés Pál (1793–1871)* 180

Könyvajánló

BÁCSKAI KÁROLY: *Itthon vagyok. Kedvcsináló Pátkai Róbert Küldetésben című kötetéhez* 185

Az igehirdető műhelye

VARGA GYÖNGYI: *Pünkösöd ünnepe (1Sám 16,1–13)* 187

PETHŐ ATTILA: *Pünkösöd 2. napja (Zsolt 51,12–15)* 191

NAGY GÁBOR: *Szenháromság ünnepe (5Móz 6,12–17)* 193

KOSKAI ERZSÉBET: *Szenháromság ünnepe után 1. vasárnap (Ézs 42,18–21)* 195

GABNAI SÁNDOR: *Szenháromság ünnepe után 2. vasárnap (Ézs 5,20–24)* 197